

Ajánló

névterek – magyar könyvtárak támogatási forrásai – értékteremtő tudomány – értékteremtő könyvtár

Kulturális örökségünk őrzői hagyományosan a közgyűjtemények: könyvtárak, levéltárak, múzeumok. A digitalizáció révén a korábban az egyes intézményekhez kötődő kulturális értékeink korlátlanul, bárhol, bármikor, bárki számára elérhetőkké válnak. Ahhoz, hogy a kultúra összetettségét és belső összefüggéseit megismerhessük, a különféle gyűjtemények összekapcsolása szükséges. Ennek lehetséges eszközei a névterek.

A TMT-ben több cikk is jelent már meg a névterekről. A témát most **Szakadát István** a BME GTK Szociológia és Kommunikáció Tanszék tanszékvezetője folytatja, aki kezdetektől fogva jelen van a Magyar Nemzeti Névtér létrejötténél. „A névterekről általában” című tanulmányából a névtereket, illetve azok típusait általában, elméleti szempontokból ismerhetjük meg. A szerző értelmezi a névtér fogalmát, bemutatja a névterek típusait, azok struktúrája, a nevek típusai, a névterek gyűjtőköre, valamint a névterekben kezelt entitástípusok szerint.

magyar könyvtárak támogatási forrásai

A muzeális intézményekről, nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény megalkotása óta jelentős változások történtek a magyar könyvtári rendszer működésében. A felhasználói igények rohamos változása, a könyvtárak informatikai ellátottsága, a gyors és hatékony, valamint minőségi feladatellátás biztosítása, a könyvtári terek funkcióinak változása mind olyan területek, amivel a könyvtárak újabb és újabb kihívások elé kerülnek. **Sörény Edina**: „A könyvtári rendszer támogatásai az elmúlt 10 év tükrében Könyvtárak – Tudástárak” című, hiánypótló tanulmányában a Magyarországon jelenleg működő könyvtári rendszer hazai és EU-s támogatásainak elmúlt 10 évét veszi számba.

Értékteremtő tudomány – értékteremtő könyvtár

Az immár hagyományosnak tekinthető „Valóságos könyvtár – könyvtári valóság IV.” című tudományos konferencia az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet és Könyvtártudományi doktori program szervezésében – A magyar tudomány ünnepe rendezvény-sorozat keretében – zajlott le Budapesten, 2019. november 26–27-én, nagyszámú érdeklődő jelenlétében. **Tószegi Zsuzsanna** készített összefoglaló beszámolót a konferencia előadásairól.

Tószegi Zsuzsanna

A következő szám tartalmából:

URBANKOVICS ANNA – SASVÁRI PÉTER: **Sikeres egyetemek, népszerű kutatási témák?
A SciVal tématerületi besorolásának jelentősége a nemzetközi tudományos
publikálásban**

Szakadát István

A névterekről általában

A digitális átalakulás új kihívásokat teremt a közgyűjtemények számára. A kulturális gyűjtemények digitalizálása mellett azt is biztosítaniuk kell, hogy a digitális térben megszűnjenek azok az intézményi tagoltságok, ami a valós térben létezett, és olyan szolgáltatásokat nyújtsanak a látogatók számára, amelyek reprezentálják a kultúra összetettségét, sokszálú kapcsolatrendszerét. Ennek egyik eszköze a névterek alkalmazása. A cikkben bemutatjuk, hogy miként értelmezhetjük a névtér fogalmát, illetve milyen típusokat különíthetünk el a névtereken belül azok struktúrája, a nevek típusai, a névterek gyűjtőköre, valamint a névterekben kezelt entitástípusok alapján.

Tárgyszavak: névtér; nemzeti névtér; digitális könyvtár

A digitális átalakulás radikálisan átalakítja a könyvtárak, a közgyűjtemények világát. Ha a digitális infrastruktúrán keresztül minden bármikor és bárhol elérhető lesz, akkor másként kell gondolkodnunk a digitális könyvtárra is. A jövő digitális könyvtára mindig nyitva lesz, és a kínálatát bárhol el lehet érni, ami azt is jelenti egyben, hogy a könyvtár beköltözik (vagy legalábbis beköltözhet) az otthonokba, a privát terekbe. A nemzeti kultúra értékeit bárki bárhol elérheti, és ez a változás elvileg megszünteti azt az egyenlőtlenséget, amely a predigitális korban fennállt a valós térben szétszórtan élő emberek között. A valós térben elhelyezett, szigorú intézményi tagoltságban működő közgyűjtemények más és más hozzáférési lehetőséget biztosítottak a kulturális dokumentumokhoz attól függően, hogy kik, milyen távolságra laktak tőlük. A digitális korszakváltás ezt a különbséget szünteti meg azáltal, hogy a digitális kulturális térbe bárki, bármikor és bárhol beléphet. Ez az átalakulás azonban nem szünteti meg azt az intézményi tagoltságot, amely létezett korábban is a közgyűjtemények között: könyvet a könyvtárban, filmet a filmtárban, zenét a zenetárban stb. lehetett csak elérni. Ez a széttagoltság a predigitális korban szükségszerű volt, de a digitális korban lehetőség van a felszámolására. A kultúra iránt érdeklődők igényeit azzal lehet a legjobban kiszolgálni, ha reprezentálni tudjuk a kultúra összetettségét és belső összefüggéseinek sűrű hálózatát, és a szimbolikus térben lebontjuk a kultúráközvetítő intézmények – korábban természetesen létező – elkülönültségét. Ha egy látogató kíváncsi egy író, egy zenész, egy rendező, egy tudós életművére, akkor az igényét úgy kell kiszolgálni, hogy egyszerre kapjon meg minden adatot, és ne vegye

észre, hogy éppen hol (értsd: melyik közgyűjteményben) jár a szimbolikus térben. A kultúra egészének bonyolult összefüggéseit úgy reprezentálhatjuk a digitális térben, ha sok szálon keresztül összekapcsoljuk a kulturális gyűjteményeinket. Ennek egyik eszközei lehetnek a nemzeti névterek.

A továbbiakban arról lesz szó, hogy miként értelmezhetjük, tipizálhatjuk a névterek fogalmát, milyen elméleti megfontolásokat érdemes figyelembe venni ahhoz, hogy a fent jelzett elvárásnak megfeleljünk a nemzeti névterek építéskor. A névterekről sok tanulmány született az elmúlt években magyar nyelven is (Ungváry 2012a, 2012b, 2016, 2018a, 2018b, Bánki et al. 2016), ez a gondolkodás már évtizedekre nyúlik vissza.

A nyelvhasználat problémái és a névtér értelme

A névvel valamire rámutatunk, valamire referálunk. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a köznevekkel valamilyen általános fogalomra (ebben az értelemben dolgok sokaságára), a tulajdonnevekkel valamilyen egyedi dologra, individuumra hivatkozunk. A névhasználattal szemben támasztott alapvető elvárás az, hogy a nevekkel egyértelműen képesek legyünk hivatkozni valamire (a dolgokra vagy a dolgok osztályára), de a természetes nyelv önmagában nem igazán képes erre. A nyelvhasználat rugalmassága ugyanis könnyen és sokszor azt eredményezi, hogy elvesz a nyelvi jelek egyértelmősége: nyelvünk rugalmassága megengedi, hogy ugyanazokat a nyelvi egysége-

ket más és más jelentés mentén használjuk különböző helyzetekben, kontextusokban. Ez a rugalmasság egyben azt is jelenti, hogy a nyelvünket túlhasználjuk. A nyelv rugalmassága miatt a nyelvi jelek, ezen belül a nevek használata során két alapvető problémával szembesülhetünk. Előfordulhat, hogy i) egy valaminek több nyelvi hivatkozása van (szinonimitás), illetve ii) egy nyelvi jellel több, különböző dologra hivatkozunk (homonimitás). Mindkét jelenség előfordulhat mind köznevek, mind a tulajdonnevek területén. A köznevek világából vegyük a következő példákat (1. táblázat).

A 'zászló' kifejezéssel még egyértelműen utalhatunk valamire, de a másik két példában már nincs biztosítva az egyértelműség. Ha a 'fogas' nyelvi jelet használjuk, akkor gondolhatunk a ruhaakasztóra mint eszközre, vagy egy halfajra, így ez a nyelvi konstrukció nem képes önmagában egyértelmű hivatkozást biztosítani. A 'kutya' és az 'eb' jelek használatával viszont az a „baj”, hogy kétféle módon fejezhetjük ki ugyanazt az értelmet. Azonosítási szempontból az a jó, ha mind a nyelvi jelek, mind a hivatkozott dolgok oldalán 1–1 entitást találunk, és ettől kétféle módon térhetünk el: ha 1:n-es vagy ha m:1-es mintázatot látunk (homonima, illet-

ve szinonima). Ugyanezt tapasztalhatjuk a tulajdonnevek esetén is (2. táblázat).

Adott kontextuson belül előfordulhat, hogy egy személyre csak egyetlen névvel utalunk, de tapasztalatból tudjuk, hogy gyakran nem ez a helyzet: a szinonimitás és homonimitás tulajdonnevek között is előfordul.

A kérdés az, hogy mit tehetünk ilyen esetekben, hogyan oldhatjuk meg az egyértelmű hivatkozást akkor, ha tudjuk, hogy ez a kétféle túlhasználat létezik. A válasz nyilván az, hogy valamilyen többletinformáció segítségével fel kell oldani a tényleges névhasználat által teremtett többértelműséget. Ennek egyik eszköze a névterek használata. A következőkben a névterek értelmét, jellemzőit mutatjuk be.

Az egyértelmű hivatkozás igénye, illetve az ennek érdekében használt névteres megoldás nagyon gyakori – még ha első látásra ez nem is tűnik nyilvánvalónak. Amikor a számítógépünkön tároljuk az állományainkat, akkor maga az operációs rendszer az, amely lehetetlenné teszi a többértelműséget azzal, hogy nem engedi meg, hogy két állomány-

1. táblázat

Példák a közneveknél

túlhasználat	név	indivíduumosztály	példa
nincs	1 zászló	1 a0	(a0, zászló)
homonima	1 fogas	n a1, a2	(a1 mint akasztó, fogas), (a2 mint hal, fogas)
szinonima	m kutya, eb	1 a4	(a3 mint kutya, kutya), (a4 mint kutya, eb)

2. táblázat

Példák a tulajdonneveknél

túlhasználat	név	indivídium	példa
nincs	1 Csontváry Kosztka Tivadar	1 x0	(x0, Csontváry Kosztka Tivadar)
homonima	1 Kis Pál	n x1, x2, c3	(x1, Kis Pál), (x2, Kis Pál), (x3, Kis Pál)
szinonima	m Esterházy Péter, Csokonai Lili	1 x4	(x4, Esterházy Péter), (x4, Csokonai Lili)

nak ugyanazt a nevet adjuk, ugyanabban a mappában. Az egyértelmű azonosítást a mappa- és a fájlnev együttese biztosítja, nem pusztán maga az állománynév. A számítógépen azért találhatjuk meg a keresett állományt, mert garantálva van a megnevezés egyértelműsége – legalábbis abban az értelemben, hogy egy ilyen összetett nevet (a mappa és a dokumentum nevét együtt) csak egyszer lehet használni. Az „alias” nevek alkalmazásának lehetősége megengedi azt, hogy egy állományra több névvel is hivatkozni lehessen, de ez az egyértelmű azonosítás és megtalálhatóság tényén nem változtat. A webes kommunikációban is ugyanezt a megoldást fedezhetjük fel az URL-ek használata során: a tartománynevek és a – teljes útvonallal együtt értelmezett – állománynév kettőse mindig garantálja az egyértelmű azonosítást.

Az egyértelmű hivatkozás iránti igény persze a predigitális korban is létezett és nagyon sok helyen használtak valamilyen „mesterséges” azonosítási rendszert. A kulturális dokumentumok esetében régóta használt azonosítórendszerek léteznek: a sokszorosított írásos kultúra világában a kiadványokra az ISBN, a folyóiratokra az ISSN, a tanulmányokra a DOI, a zenei művek esetében az ISMN (nemzetközi szabványos kottaazonosító), illetve az ISWC (nemzetközi szabványos zeneműkód), ISRC (nemzetközi szabványos felvételazonosító) a filmvilágon belül ISAN (nemzetközi szabványos audiovizuális azonosító). A könyvtárak régóta építenek besorolási állományokat, amelyek értelme a személyek (vagy más dolgok) neveinek egyértelműsítése, egységesítése. A személyek azonosítására ma már nemzetközi azonosító rendszerek léteznek, mint például a VIAF, az ISNI, illetve a tudományos világon belül az ORCID. A könyvtári és más archívumi területen a dokumentumok tartalmi leírása során alkalmaznak kontrollált szótárakat, amelyek használata során ugyanúgy szükség van a leíró egységek, tárgyszavak egységesítésére, egyértelműsítésére, így az ilyen célra használt osztályozási rendszerek, tezaszuszok is névtereknek tekinthetők. A névterekhez hasonló funkciót tulajdoníthatunk azoknak a nyilvántartásoknak, amelyek célja az általuk kezelt dolgok egyértelmű beazonosítása. Az ingatlannyilvántartásban az ingatlanokat azonosítjuk, a személyi számokkal az embereket, a gépkocsik rendszámával pedig az autókat jelöljük egyértelműen.

A névtereket többféle szempont szerint oszthatjuk fel: i) a névterek elemei közti kapcsolatok minőségére, és ezzel a névterek **struktúrájára**, ii) a névtérben használt nevek nyelvi minőségére, vagyis a

névterek **névtípusaira**, iii) a névterek **gyűjtőkörére**, valamint iv) a névterek **entitástípusaira**.

Névtér tipizálás a struktúra alapján

A névterek értelmezése során elsőként azt kell megvizsgálunk, hogy a névtér elemei között milyen kapcsolatokat lehet kezelni, vagy másként fogalmazva, hogy milyen a névtér struktúrája. Ehhez kapcsolódóan figyelembe kell venni még azt a szempontot is, hogy a névtér szerkesztésekor milyen kontrollt gyakorlunk a szerkesztők munkája fölött: szabadon fel lehet-e venni a névtérbe új elemet, illetve új relációt, vagy sem. Ha a névtérre mint nevek és a köztük levő relációk együttesére tekintünk, akkor mondhatjuk, hogy a névtér egy olyan **tudásszervezési rendszer**, amely a benne foglalt nevek (lexikai egységek) révén segítséget nyújt valamilyen ismeretterület – tartalmi vagy formai – leírásában, amelynek során a névtér relációi a névtérben való eligazodást, illetve a nevek jelenlétének értelmezését támogatják.

A névterek első tipizálási lehetőségét az adja meg, hogy megvizsgáljuk, milyen kapcsolatokat (relációkat) engedünk meg az elemek között, illetve a névtér bővítésekor gyakorlunk-e valamilyen kontrollt, és ha igen, milyen. Ezek alapján az alábbi gyakori névtértípusokat különíthetjük el:

- terminuslista,
- osztályozási rendszer,
- tezaszusz,
- formális ontológia,
- folkszonómia.

A **terminuslista** a nevek egyszerű felsorolásából áll, nincs benne semmilyen reláció (eltekintve a nevek alfanumerikus rendezésétől). Terminuslistaként értelmezhetjük a szakkönyvek végén található tárgymutatót, ami felsorolja a könyvben használt legfontosabb fogalmakat, de lényegét tekintve egy személynévtér is terminuslistának mondható. A terminuslistához hozzá gondolhatjuk azt az elvárást, hogy a benne levő lexikai egységek valamilyen értelem mentén összetartoznak, ezt azonban a rendszeren belül nem igazán lehet garantálni, hiszen a rendszerben nincs reláció. Az **osztályozási rendszer** vagy klasszifikáció már rendelkezik egy kapcsolattal, mégpedig a hierarchikus alá-fölrendelési relációval, amely minden elemet összekapcsol valamiféle általános értelemben vett tartalmazási viszony mentén. Az így kialakuló hierarchikus struktúra nagy segítséget jelent a rendszer egységeinek értelmezésében, illetve a kere-

sett elem megtalálásában. Hátránya viszont, hogy az egyetlen megengedett relációt sokféle jelentés mentén lehet/kell értelmezni, ami fogalmilag szűkszerűen pontatlan rendszert eredményez. A **tezaurusz** a relációk egyértelműbb értelmezése céljából már több, pontosan (szabványban) definiált relációt enged meg, aminek eredményeként a rendszer pontatlansága nagy mértékben csökken az osztályozási rendszerhez képest, és ezzel a lexikai egységek kifejezőereje nő, viszont ez a jobban-strukturáltság azzal a praktikus nehézséggel jár együtt, hogy a tezauruszok használata bonyolultabbá válik. A tezauruszban több hierarchikus relációpár (a reláció és annak inverze) alkalmazását is megengedik (például a generikus és a partitív alá-fölérendelést), előfordulhat benne a példányreláció, a szinonimitás kezelésére is van lehetőség, és megengedik további reláció felvételét is. A tezauruszok építése nemzetközi és nemzeti szabványok szerint zajlik, amelyek elsősorban a felvehető relációkat szabályozzák. A **formális ontológia**, a szemantikus web kezdeményezés nagy ígérete, annyiban „lép” túl a tezauruszok világán, logikáján, hogy építéskor a relációkat illetően nem tesznek konkrét ontológiai elköteleződések (tehát nem írják elő, hogy milyen relációkat, milyen jelentéssel lehet felvenni a rendszerbe), hanem csak azt az elvárást fogalmazzák meg vele kapcsolatban, hogy legyen ember és gép által egyaránt értelmezhető. Ebből persze annyi mindenképpen következik, hogy valamilyen formális nyelven kell a rendszert felépíteni, illetve ennek során érdemes igazodni a szemantikus web szabványokban rögzített azon elvárásához, hogy az állításokat triplet formátumban (‘predicate-subject-object’ hármasságban) kell kifejezni. Szintaktikailag erős ez az igény, szemantikailag nem, viszont egyrészt a formális nyelv alkalmazásának kényszere, másrészt a gépi következtetések lehetősége azt ígéri, hogy valamikor formális ontológiákat (és csak azokat) fogunk használni. Azt persze tudni kell, hogy mindegyik tudásszervezési rendszer értelmezhető a formális ontológia valamilyen típusaként, és nagy esély van arra, hogy az a több évszázados tapasztalat, amely a könyvtárak és más közgyűjtemények világában felhalmozódott, értékesíthető lesz majd a gépek világában is (sőt, mondhatjuk azt, hogy csak akkor remélhetünk sikert ezen a téren, ha a jövő mérnökei valamikor meg fogják hallgatni a tudásszervezéssel legrégebben foglalkozó szakembereket). A **folkszonómia** is a digitális világ terméke, amely az eddig bemutatott tudásszervezési rendszerekhez képest a kontrollált-sághoz való viszonyban hozott döntő változást. A folkszonómia ugyanis az a tudásszervezési rend-

szert, amelybe mindenfajta kontroll nélkül lehet felvenni elemeket, itt sincs szemantikai reláció a lexikai egységek között (a terminuslistához hasonlóan), viszont a folkszonómiákat kezelő gépi rendszerekben a lexikai egységekhez lehet rendelni forgalmi-adminisztratív metaadatokat, ami új lehetőségeket biztosít az ilyen rendszerek számára. A korábbi tudásszervezési rendszerekhez a folkszonómiákban az a fontos új minőség, hogy az elemeket bárki bővítheti (a folkszonómiákat alkalmazó szolgáltatások felhasználói). Ez a fajta kontrollvesztés azért fontos, mert amíg a hagyományos tudásszervezési rendszerek építői és alkalmazói fölött lehetett egyfajta szakmai-minőségi kontrollt gyakorolni (legalább az oktatáson keresztül), addig a folkszonómiák esetében nem. Ezért lehet fenntartásokkal fogadni a laikus önkéntesek által végzett munkát, de persze azt is érdemes ehhez hozzátenni, hogy a folkszonómiák minőségét javítani lehet a forgalmi adatok hasznosításával.

Névtér tipizálás névtípusok alapján

A névtereket aszerint is feloszthatjuk, hogy milyen neveket engedünk meg felvenni bennük. E szempont alapján két tiszta és egy kevert típus létezhet:

- tulajdonnévtér,
- köznévtér,
- kevert névtér.

Korábban már elkülönítettük a névterek két fő típusát, a köznévtereket és a tulajdonnévtereket egymástól. Ebben a fejezetben a tulajdonnevek jellegzetességei közül egyet kiemelve mutatunk rá arra, hogy tulajdonnevek esetében nem a nevet, tehát valamilyen nyelvi szimbólum által közvetített információt kell a névtér központi kategóriájának tekinteni, hanem a név valakire vagy valamire való vonatkoztatását, mint eseményt. A tulajdonnevek esetében a névtér nem nevek, mint megnevezések tereként értelmezhető. Ezt a fontos tézist *Saul Kripke* által bevezetett merev jelölő fogalma köré épített elméletre támaszkodva mutatjuk be (Kripke 2010). Ennek során tisztázni fogjuk, hogy a névterek tekintetében miért fontos – elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt – a megnevezői közösség kontextust biztosító szerepe, és kibontjuk azt is, hogy ennek az eseményszemantikai megközelítésnek az alkalmazásából milyen következmények fakadnak.

A névtér összetevői

A következő fontos kérdés az, hogy miket tartunk a névterek elemeinek. Az nyilvánvaló, hogy akárho-

gyan is értelmezzük a névtereket, a neveknek mindig a névtér elemei közt van a helyük. A névtereknek a lehető legszűkebben vett értelmezése az lehet, amikor a névtereket nevek egyszerű gyűjteményeként, felsorolásaként definiáljuk, megadva azt, hogy milyen típusba sorolható dolgokat írhatunk le velük. Ezen értelmezés szerint a névtér a – valamilyen célra – kiosztható, használható nevek egyedi listája. Ebben az esetben egy földrajzi névtérben az 'Öreghegy' név csak egyszer szerepelhetne, és csak annyit állíthatnánk vele kapcsolatban, hogy ez a név rámutathat egy vagy több földrajzi helyre. A legszűkebben értelmezett családnévtértől is csak annyit várhatnánk el, hogy tartalmazza az összes lehetséges családnevet úgy, hogy minden név csak egyszer forduljon elő. Egy ilyen névtérnek egyszerre kell diszjunktnak és lefedőnek lennie. Diszjunktnak azért, hogy biztosítsa a névtér a nevek egyértelműségét, lefedőnek pedig azért, hogy a névtér garantálhassa, hogy minden lehetséges, kiosztható névalak szerepel benne. A névtér – ilyen leszűkítő értelmezés mentén – arra lehetne használni, hogy valamilyen adatrendszerben kontrolláljuk a névelemek választásának folyamatát azzal, hogy bizonyos adatbeviteli pontokon (például családnevek megadásakor) csak adott névtérből (családnévtérből) lehessen választani. Túl sok gyakorlati haszna azonban nem lenne az ilyen névtérnek, legalábbis abban az értelemben nem, hogy a névtér segítségével elérjük azt a célt, hogy a névtér elemeivel minden esetben egyértelműen azonosítani lehessen a névtérrel leírni kívánt dolgok halmazát. Erre a célra az ilyen névtér csak akkor lenne alkalmas, ha a nevek nagyobb számban állnának rendelkezésre, mint a hivatkozni kívánt dolgok, vagy ha a nevek valamilyen hierarchikus rend szerint újra lehetne hasznosítani. Személyek, testületek, földrajzi helyek és még sok minden más dolog esetében ezt nem tudnánk biztosítani, ezért a nevekkel ilyen kontextusokban nem garantálható a homonimitásmentesség.

Visszatérve arra a kérdésre, hogy mik lehetnek a névtér – további – elemei, a válaszadásnál figyelembe kell vennünk azt, hogy milyen célra tartjuk fent a névtereket. Ha a névtér elemeit valamilyen dolgok beazonosítására akarjuk használni (márpedig arra akarjuk), akkor a névtér elemei közé kell sorolnunk azokat a dolgokat is, amelyekre a nevekkel hivatkozunk. Ezeket nevezzük **névhordozóknak**. A fájlrendszerben az állományok azok a névhordozók, amelyeket a fájlnevekkel azonosítani lehet, a doménnév-rendszerben pedig az IP-címek (illetve a hozzájuk rendelt dokumentumok) azok a névhordozók, amelyeket a doménnevekkel azono-

síthatunk. Névhordozó lehet egy személy, akire utalhatunk egy vagy több névvel (de mindegyiknek őt kell azonosítania), de lehetnek a testületek vagy a földrajzi helyek is.

Ha a névterek nemcsak nevet, de névhordozókat is tartalmaznak, akkor tartalmazniuk kell még valami mást is, mégpedig a **nevek és névhordozók közt levő kapcsolatokat**. Voltaképpen e kapcsolat kezelése a névterek alkalmazásának igazi értelme.

A tulajdonnévtér meghatározása

A névtereket a nevek és névhordozók közti – térben és időben dinamikusan változó – kapcsolatrendszer minősége alapján definiálhatjuk: **a névtér egy függvény, amely minden lehetséges megnevezésre egy és csak egy névhordozót ad vissza**. Ez a meghatározás egyszerűnek látszik, a kérdés inkább az, hogy miként lehet működtetni a gyakorlatban az így definiált névtérrel.

A személynevek példája kapcsán már kiderült, hogy a nevek önmagukban nem képesek a személyek (névhordozók) egyértelmű azonosítására: több személynek is lehet 'Kovács János' a neve. A kérdés az, hogy ilyen feltételek mentén, hogyan képes a névtér függvényként működni. A továbblépés érdekében pontosítani kell az eddig használt fogalmainkon. Az első pontosítás már ott van a névtér fenti meghatározásában, amelyben nem „lehetséges nevek”, hanem „lehetséges megnevezések” szerepelnek. Mi a különbség a két kifejezés közt, és miért van szükség az új kategória bevezetésére?

Az eddig hivatkozott névterek mindegyikére igaz (még ha egy-két esetben talán meglepő is), hogy azok a nevek, amelyeket névtéremeként használunk, mind **tulajdonnévként** értelmezhetők. A személynevek, a földrajzi nevek, a testületi nevek esetében ez magától értetődő, a doménnevek esetében is könnyen belátható állítás, a fájlrendszer esetében viszont első hallásra meghökkentő lehet ez a minősítés. Pedig a fájlnevek ugyanazt a szerepet töltik be az állományok esetében, mint a személynevek a személyek, a földrajzi nevek a földrajzi helyek esetében. Egy konkrét létező dologra (fájlra, személyre, földrajzi helyre) mutatnak rá azért, hogy e megjelölés révén azt az egy konkrét dolgot meg lehessen különböztetni a többi hasonló, konkrét dologtól (az adott fájl a többi fájl, az adott személyt a többi személytől stb.). Amikor

neveket ilyen célra használunk, akkor speciális neveket, tulajdonneveket alkalmazunk.

A tulajdonneveknek az a lényegi, a köznevekhez képest megkülönböztető tulajdonsága, hogy a tulajdonnevek merev jelölők (Kripke 2010). A filozófusok azt ugyan vitatják, hogy a tulajdonneveknek van-e jelentésük, de abban egyetértés van köztük, hogy a tulajdonnevekkel egyetlen individuumra referálunk, és ez a hivatkozás merev abban az értelemben, hogy minden elképzelhető feltételek között (minden lehetséges világban) megmarad ez a jelölő, referáló kapcsolat a tulajdonnév és a hivatkozott individuum között. Ez nem így van a köznevek esetében, amikor is eltérő feltételek közepette (más és más lehetséges világokban) változhat a nevek terjedelme, extenziója. Felmerül azonban a kérdés, hogy a nevek, tulajdonnevek hogyan tölthetik be ezt a funkciójukat, ha egy fontos filozófiai minőségükben nagyon különböznek a jelölt entitásoktól. Miről van szó?

Amikor – az azonosításra szolgáló – névterek kapcsán névhordozókról beszélünk, akkor mindig – valamilyen típusba sorolható – konkrét individuumról van szó (emberekről, emberek egyedi csoportjáról, földrajzi helyekről, könyvekről, IP-címekről stb.). Ezek létezését, konkrétságát és egyediségét nem nagyon lehet vitatni: ezek mind egyediek abban az értelemben, hogy lokalizálhatók a térben és időben.¹ Amikor azonban ezekre a névhordozónak minősített konkrét létezőkre, példányokra utalunk a névtér névelemeivel, akkor a nevek térhez, időhöz nem köthető minősége miatt komoly problémával kerülünk szembe. A nevek ugyanis egy időben több helyen is létezhetnek. Egy személyre tudjuk azt mondani, hogy éppen most hol tartózkodik, de a személy nevére nem mondhatjuk azt, hogy „most itt vagy ott van”. Pont ebből fakad a homonimitás problémája is. Amikor egy névvel azonosítani akarunk egy embert, azzal szembesülhetünk, hogy ugyanazt a nevet kiadhatjuk több személy számára is. Akkor viszont adott a kérdés: hogyan lehet a névtereket azonosításra használni, ha a tulajdonnevek – önmagukban – nem alkalmasak erre.

A nevek egyértelműsítése

A kérdést feltehetjük kicsit másként is: hogyan lehet a (tulajdon)neveket úgy egyedivé tenni, hogy alkalmassá váljanak az individuális névhordozók azonosítására. Nos, a megoldás az lehet, hogy az azonosításra nem a (tulajdon)neveket, hanem **megnevezéseket** (megnevezési eseményeket vagy megnevezési állapotokat) használunk. Ez a

megoldás Kripke tulajdonnév-értelmezésére vezethető vissza (Kripke 2010). Kripke szerint egy tulajdonnév referenciáját nem valamilyen hozzá társított leírás alapján határozhatjuk meg, hanem a névhez kapcsolódó, történeti láncba szerveződött megnevezések révén:

„... mikor kimondom a „Rubik Ernő” nevet, annak referenciája az a személy, akit a megnyilatkozásomhoz kapcsolódó névhasználatok történeti lánc (vagy inkább hálójá) meghatároz. A lánc kezdeténél a név bevezető használata áll, és ezt követik a név továbbadó használatai, amelyek révén a név végül eljutott hozzám. Nagyjából így foglalhatjuk össze a tulajdonnevek történetilánc-referenciaelméletét.”

(Zvolenszky 2015)

A (tulajdon)névadás és -használat tehát valamely megnevezői közösség praxisában kialakuló merev jelölő kialakítását, és tartós fennmaradását jelenti. Az új elem itt a megnevezői és névhasználati gyakorlat mozzanata. „Rámutatások”, névadási gesztusok révén egy közösség gyakorlatában egy névhordozóhoz tapad egy (tulajdon)név, és ez a megnevezési aktusok összefüggő hálózatán keresztül fenntartja a név és a referált dolog közti állandó kapcsolatot. Nem a (tulajdon)név azonosít tehát, hanem a névhasználó közösség megnevezési gyakorlata, a megnevezés(lánc), ami viszont mindig egyedi események láncolatát jelenti. Ez azért

¹ Az individuumok definitív minősége, hogy azok mindig a térhez és időhöz kötöttek. Egy individuum esetében – elvileg – mindig meg kell tudnunk adni, hogy hol „helyezkednek el” a térben és az időben. Egy épületről, egy hegyről, egy személyről, egy könyvről, egy videokazettáról, egy CD-lemezről mindig állítható, hogy egyértelműen lokalizálhatók a tér és az idő dimenzióiban. A földrajzi entitásokat eleve azzal tudjuk meghatározni, hogy megadjuk, az összetevői hol helyezkednek el a földrajzi térben egy adott időpontban. Elvileg bármely személyt azonosíthatnánk azon a módon, hogy megadjuk, a tér melyik szegmensét foglalta el egy konkrét időpontban, de ez a megoldás információs szükségletét tekintve nem lenne gazdaságos, hiszen minden személyről tudnunk kéne a mindenkori tér- és időlokalisasiójukat. Praktikusabb ehelyett nevezetes eseményeket kiragadni az emberek életéből és azokat kötni a tér- és idő koordinátaikhoz. Ilyen nevezetes esemény az ember születése és halála, amit „megragadhatunk” a két esemény tér- és időkoordinátaival.

fontos, mert az egyedi névhordozókat az individuális megnevezéseken keresztül azonosíthatjuk (ezzel eltűnik a nevek és névhordozók közti filozófiai különbség, hiszen a megnevezések mint események és a névhordozók egyaránt individuális entitások). Természetesen ugyanazt a (tulajdon)nevet más és más megnevezéseken keresztül különböző névhordozókra lehet alkalmazni – akár egy, akár több időben. Ez az értelmezés így kezelni képes azt a homonimitási jelenséget, amiről korábban említést tettünk. A megnevezést nem egyszeri aktusként, hanem egy folyamatos megnevezési eseménysorozatként (vagy épp egy megnevezési állapotként) érdemes felfogni. Ez a megoldás azért képes megoldani a konkrét névhordozók azonosítását, mert a megnevezést (mint eseményt vagy állapotot) már hozzáköthetjük valahogyan a tér és idő koordinátáihoz. A megnevezésnek ez a térben és időben történő lokalizálása úgy is értelmezhető, hogy ez teremti meg azt a kontextust az adott (tulajdon)név számára, amely révén utóbbi alkalmasá válhat az egyedi azonosításra.

Eddig még nem volt arról szó, de most már szükséges utalni rá, hogy nevekből és megnevezésekből többféle is lehetséges, vagyis mind a neveket, mind a megnevezéseket tipizálhatjuk. A személynevek esetében beszélhetünk becenevekről vagy álnevekről, hivatalos, születési, felvett, írói stb. nevekről. Ezek mind eltérő megnevezési gyakorlatokhoz és közösségekhez kapcsolódhatnak, és persze az is előfordulhat, hogy többféle névhasználói közösség ugyanazt a nevet tartja fent valakivel kapcsolatban. A 'megnevezési gyakorlat mint kontextus' felfogás tudja azt a jelenséget is kezelni, amikor két megnevezés esetében a névalak ugyan teljesen megegyezik, de a névhasználói kontextuson belül más típusú nevekről van szó.²

A hosszabb elméleti felvezetés után térjünk rá arra a kérdésre, hogy mi következik mindebből a névterek építésének konkrét gyakorlatára vonatkozóan. Az eddig bemutatott elméleti megfontolásoknak több fontos következménye van.

Abból a tényből, hogy a névtérnek két, egyenrangú komponense a név és a névhordozó (a jelölő és a jelölt), az következik, hogy a névtérben mindkét komponenst kezelni kell. Praktikusan ez annyit jelent, hogy mind a névhordozókat, mind a neveket azonosítani kell valamilyen módon, és – talán ez a legfontosabb – harmadik komponensként fel kell venni a névtérbe a köztük levő kapcsolatot is. Annál is inkább szükség van erre, mert szinte mind egyik névhordozótípus (a személyek, a testületek,

a földrajzi helyek stb.) névhasználati gyakorlatában nagyon gyakori a szinonimitás jelensége, vagyis az, hogy egy névhordozóhoz több név is tartozik. Ezt úgy kell kezelni, hogy mind a névhordozót, mind a hozzá kapcsolható összes nevet önmagában azonosítjuk,³ és a megnevezési esemény (gyakorlat) leképezéseként ezek összekapcsolását is annyiszor elvégezzük, ahány névadási esemény (praxis) előfordul az adott névhordozó esetében (hogy erre miért van szükség, rövidesen bemutatjuk „Biatorbágy” példáján keresztül).

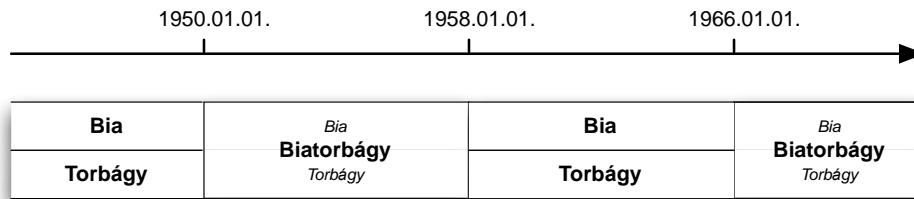
A megnevezést mint kontextust elég csak egyértelműen azonosítani, nem kell alaposabban feltárni (bár szükség esetén lehetséges). Azzal, hogy úgy kapcsoljuk össze a névhordozó (mondjuk a személy) egyedi azonosítóját (personid), és a hozzárendelt névelem egyedi azonosítóját (nameid), hogy ezt az összerendelést is azonosítjuk, magát a megnevezési kontextust ragadhatjuk meg. Nézzük meg Biatorbágy példáját! Bia és Torbágy községeket 1950-ben egyesítették, az új településnek 1950 és 1958 között Biatorbágy volt a neve. 1958-ban újra szétvált a két település, és hivatalosan is visszakapták a Bia és Torbágy neveket. Végül 1966-ban újra egyesítették őket, és innentől kezdve megint a Biatorbágy nevet viseli a település. A két korábban önálló település, Bia és Torbágy az idők során kétszer is hivatalosan viselte a saját nevét, kétszer pedig a Biatorbágy hivatalos névvel jelölték az összevont települést. Ez három nevet, de hat megnevezést (névhasználati gyakorlatot) jelent. A nevek szintjén a Bia, Torbágy és Biatorbágy nevek keletkezésük óta léteztek, de a megnevezések/névhasználatok szintjén nem mindig volt így. Ez az eset arra is példát mutat, hogy amikor a megnevezésekkel hozzákapcsolunk egy névhordozóhoz egy adott nevet, akkor megtehetjük, hogy – több megnevezés felvételével – ugyanazt a nevet többször is odakötjük ugyanahhoz névhordozóhoz (3. táblázat).

² Egy település hivatalos nevének megváltoztatása után a régi névhez két – olykor radikálisan eltérő, egymással versengő – névhasználói gyakorlat tartozhat: a hivatalos gyakorlat akadályozhatja, tilthatja a régi névhasználatát, míg a „laikus” hétköznapi praxis támogatja azt.

³ Az azonosítás itt mesterséges azonosító hozzárendelését jelenti.

3. táblázat

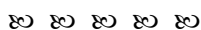
Egy név, több megnevezés(i esemény)

Természetesen az emberek számára a nevek az elsődlegesek, és számukra a fenti nevek (Bia, Torbágy, Biatorbágy) többszörös használata nem kell, hogy elkülönüljön egymástól, de precíz, gépi és szaktudományi feldolgozás számára ezeket a különbségeket kezelni kell.

A névterekben tulajdonneveket kapcsolunk névhordozókhöz megnevezéseken keresztül. Eddig a névterekről úgy beszéltünk, mint amelyekben csak tulajdonneveket kell nyilvántartanunk. A tulajdonnevek kezelésével kapcsolatos problémák elemzése után érdemes kitekinteni a köznevek kérdéskörére is. Vannak ugyanis olyan nyelvi rendszerek, amelyek közneveket tartalmaznak, és hasznos lehet tisztázni ezek névterekhez való viszonyát.

Korábban elkülönítettük a névterek szűkebb és tágabb értelmezését egymástól, és a szűkebb értelmezés szerinti névtéren a tág értelmezésű névterekben használható tulajdonnevek egyedi felsorolását értettük. Ilyen gyűjteményt összeállíthatunk köznevekből is azért, hogy valamely ismeretterületet azzal jellemezzünk, hogy megadjuk a vele kapcsolatos közneveket (fogalmakat) és a nevek (fogalmak) közt levő kapcsolatokat. Ha így teszünk, akkor egyrészt más jellegű feladatot kell elvégeznünk, másrészt eltérő eredményekhez juthatunk. Amíg ugyanis a tulajdonnevek szemantikailag lapos struktúrába szervezhetők, addig a köznevekből több relációval összefogott, olykor gazdag, összetett struktúrát lehet képezni. Olyan fogalmi struktúrát, amely alkalmas lehet a világról való tudásunk (egy részének) reprezentálására.

A tulajdonnévterek fogalmának meghatározása után érdemes egy további pontosítással élni, és egy újabb megkülönböztetést tenni a névterek kategóriája kapcsán. Lehetséges ugyanis egy szűkebb értelmezést is adni a tulajdonnévterek fogalmára, aminek használhatósága kisebb hatókörű, mint amire nekünk szükségünk lehet, de bizonyos

célok megvalósításához nagyon hasznos eszköz biztosíthatna az újonnan konstruált fogalom.

A fent megadott tulajdonnévtér-értelmezésre azt mondhatjuk, hogy az – nyelvészeti szempontok szerint – tágabb értelemben vett definíció volt. A **tágabb értelemben vett névtér** a tényleges egyedi megnevezések mint események listáját tartalmazza (a kiegészítő adatokkal együtt). Igazán pontosan nem névtérnek, hanem **megnevezéstérnek** kellene neveznünk az ilyen névtereket, de – a ritka és kivételes esetektől eltekintve – e terminus használatától tartózkodni fogunk.

Lehetőség van arra, hogy a fentihez képest szűkebb értelemben vett névtér fogalmat alkossunk. A **szűkebb értelemben vett névtér** a – megnevezési események során kiosztott vagy kiosztható – lehetséges nevek egyedi listáját tartalmazza. A számosságát tekintve az utóbbi – bizonyos pontokon – lehet bővebb vagy szűkebb terjedelmű. A szűkebb értelmezés szerinti névtér a megnevezések során kiosztott neveket csak egyszer tartalmazza, ebből a szempontból kevesebb elemből áll a megnevezéstérhez képest, viszont tartalmazhat olyan egységeket is, amelyeket az adott névhasználati gyakorlat a megnevezési események során még nem vett igénybe, így azok nem szerepelnek a megnevezéstérben.

Érdeemes konkrét példával szemléltetni a fenti különbségtételt. Vegyük a személynevek példáját! A dolgokat kissé leegyszerűsítve tételezzük azt, hogy a személynevek két komponensből állnak, egy családnévből és egy keresztnévből. Vegyünk pár konkrét névelemet: 'Kovács', 'Molnár', 'Tóth' mint családnév, illetve 'István', 'Pál', 'József' mint keresztnév. Ezek a nevek egyszer-egyszer szerepelhetnek a szűkebb értelemben vett családnévtérben, illetve keresztnévtérben akkor, ha külön névtérrel hozunk létre a család- és keresztneveknek. Ha egyetlen – család- és keresztnevéből álló – személynévtérrel definiálunk, akkor ahány változatban előfordul vagy előfordulhatnak a pél-

dának vett család- és keresztnévek egy néven belül ('Kovács István', 'Tóth Pál', 'Tóth József' stb.), annyiféle személynevet kell rögzítenünk a szűk névtérben (persze, csak egyszer). A tágabb – és praktikus szempontból számunkra hasznosabb – értelmezés szerint viszont ahányszor a 'Kovács István' nevet használták megnevezésre, annyiszor fel kell vennünk ezt a személynevet a tágabb értelmű névtérbe. Ezzel szemben ha a névtér által lefedett megnevezési kontextuson belül még egyszer sem használták a 'Tóth Pál' személynevet, akkor az nem lesz benne a megnevezéstérben, míg a szűk névtérben szerepelni fog.

Névtértipizálás a gyűjtőkör alapján

Ha a névtereket egyértelműsített nevek gyűjteményeként értelmezzük, akkor figyelembe kell még vennünk egy nagyon fontos szempontot, amiről eddig még nem esett szó. Minden nyelvi aktus, minden névhasználat csak adott kontextuson belül érvényes, hiszen ugyanazt a nevet más kontextusban más értelemben lehet használni. Ezért minden névteret a hozzárendelt értelmezési/érvényességi kerettel együtt kell értelmeznünk. Egy családon belül a gyermekek keresztnéveit felfoghatjuk egy családi névtér elemeiként, hiszen ebben a kontextusban is az az alapvető elvárás, hogy a neveket azonosításra lehessen használni, de amint kilépünk ebből a kontextusból, gyorsan megszűnik ez az egyértelműség. Egy darabig lehet ezen segíteni azzal, hogy a családnevekkel együtt referálunk a közösség tagjaira, de a közösség méretének növekedésével ez a megoldás egyre kevésbé tudja biztosítani a névhasználat egyértelműségét. A közgyűjteményi szinten is ugyanezek a problémák jelentkeznek, hiszen egy adott intézmény által kialakított névtér azonosítói bármikor azonosíthatnak valami mást egy másik névtérben.

Ebből a szempontból tekintve a névterekre adja magát az a tipizálási lehetőség, amely a névtereket a gyűjteményi kör típusa és kiterjedtsége alapján rendezi típusokba. Három típust érdemes elkülöníteni egymástól:

- lokális, intézményi névtér,
- nemzeti névtér,
- nemzetközi névtér.

A **lokális vagy intézményi névterek** határait az adott intézmény gyűjtőköre jelöli ki. Ha egy intézménynek szüksége van egyértelmű azonosításra, akkor abban a lokális/intézményi névtér megoldást jelenthet. A **nemzeti névterek** terjedelmét a nem-

zeti kultúra egésze jelöli ki, hiszen a nemzeti névterekben minden – a nemzeti emlékezet szempontjából – fontos nevet, névhordozót tudni kell kezelni. Ezen a ponton már felmerül az a kérdés, hogy a nemzeti névterek állományát vajon a lokális, intézményi névterek egyesítésekként kell-e elképzelnünk, vagy megengedhetőnek, szükségesnek tartunk-e valamilyen szűrést a két szint között. Azt még kijelenthetjük, hogy egy lokális névtérben minden gyűjteményi körbe tartozó dolgot, nevet azonosítani kell, de az már kérdés, hogy ezekből minden elemet továbbítani kell-e a nemzeti szint felé. A kérdésre nyilván nincs értéksemleges válasz. Az még talán mindenki számára elfogadható, hogy vannak dokumentumtípusok, gyűjtemények, amelyek esetében el lehet fogadni, hogy minden lokális adat kerüljön be a nemzeti szintre. A könyvek adatait hozhatjuk fel példaként erre. Az viszont már vitatható, hogy a levéltárakban épített névtérekből minden személy, vagy a filmtárakban épített filmnévtérből a filmek stáblistájának minden tagja is átkerüljön-e a nemzeti névtérbe. Nem igazán elvi okokból, mint inkább praktikus megfontolásokból tűnik úgy, hogy érdemes szűrést alkalmazni ilyen esetekben. A **nemzetközi névterek** építésének értelme és célja hasonló ahhoz, amit a nemzeti névterek kapcsán el lehet mondani, csak épp itt a nemzeti kultúrák névállományainak egységesítése, egyértelműsítése lehet az a cél, ami miatt szükségünk lehet ezekre. A feladat itt is ugyanaz, és a kanonizálási, szűrési kérdést is ugyanúgy fel kell tennünk a két szint (a nemzeti és a nemzetközi névterek) közti kapcsolatban, mint ahogy tettük ezt a lokális és a nemzeti névterek terjedelmi viszonyára vonatkozóan.

Néhány példával szemlélítve az eddigi felosztást: a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM névtér) vagy a Magyar Életrajzi Kalauz (MÉK) lokális személynévtérként, a VIAF vagy az ISNI nemzetközi személynévtérként értelmezhetjük.

Névtértipizálás a tematika (névhordozók) alapján

Az eddigi példákból kiderülhetett, hogy a névtereket különböző dolgokra, entitásokra lehet felépíteni. A korábban bevezetett fogalmaink közül a névhordozó terminusát kell elővonnunk.

Név és névhordozó

A tulajdonnevek használata során mindig valamilyen individuumra hivatkozunk. Mivel a természete-

tes nyelvű nevek nem alkalmasak arra, hogy ezt egyértelműen tehesük meg (a szinonimitás és homonimitás jelensége miatt), valamilyen technikát kell keresnünk arra, hogy egyedivé tegyük a nevek használatát. A névtetek segítségével elvégezhetjük ezt az egyértelműsítést, de ezt kétféleképpen tehetjük meg. Dönthetünk úgy, hogy azonosításra a neveket használjuk, de az is lehetséges, hogy nem a neveket (vagy nem csak a neveket) azonosítjuk, de azokat az individuumokat is, amelyekre hivatkozunk a nevekkel.

Vannak névtetek, amelyekben neveket, és vannak, amelyekben névhordozókat azonosítanak. Egy könyvtári besorolási állományban a névhordozók (személyek) azonosítása a cél, így az utóbbiakat látják el egyedi azonosítókkal. Ez a szándék mondható tipikusnak, de találhatunk olyan névteteket, amelyekben a neveket azonosítják egyedileg: a Statisztikai Hivatal Helységnévtárában például a települések időbeli névváltozatait külön azonosítják (KSH Helységnévtár), így egy településnek több rekordja is előfordulhat.⁴ Ezzel szemben a Petőfi Irodalmi Múzeum személynévtére a személyeket, nem pedig azok neveit azonosítja egyedileg (PIM Névtér).

A névteteket tipizálhatjuk az általuk gyűjtött nevek (névhordozók) típusai alapján. Névtérbe szervezhetünk bármit, amire vonatkozóan egyértelmű azonosítási igény merül fel. Figyelmünket a közgyűjteményi gyakorlatra fókuszálva a névtetek gyűjtőkörébe tarthatnak a kulturális dokumentumok címei, a kulturális termelés ágensei (személyek, szervezetek, testületek) nevei, illetve a kulturális jelenségekkel kapcsolatos események és helyszínek nevei, de névtérként értelmezhetjük azokat a tartalmi leírást támogató tudásszervezési rendszereket, klasszifikációs rendszereket, teauruszokat, amelyeket a közgyűjteményi gyakorlatban régóta használnak:

- személynévtér (PIM Névtér),
- testületi névtér (Civil szervezetek névjegyzéke),
- földrajzi névtér (Geonames, KSH Helységnévtár),
- eseménynévtér (Time Machine),
- műcímter
  - könyvcímter (OSZK Nektár, MOKKA),
  - periodikacímter (Matarka),
  - cikkcímter (MTMT, DOI),
  - filmcímter (IMDB, MozgóKépTár),
  - zeneműcímter (ISMN, ISWC, ISRC),
- teaurusz (Köztaurusz, Getty Thesaurus of Geographic Names),
- osztályozási rendszer (ETO).

A közgyűjteményi világon belül természetesen értelme, helye lehet további névteteknek is, hiszen ahányféle dokumentumtípust, dolgot (térképeket, fotókat, kéziratokat, múzeumi tárgyakat stb.) őriznek a kulturális intézményekben, annyiféle névtérre lehet szükség. Figyelembe kell azonban vennünk azt a szempontot, hogy mennyire lehet/érdemes nevet adni az azonosítani kívánt dokumentumoknak, dolgoknak, illetve milyen arányban van/lehet átfedés különböző névtetek állományai között. A levéltárakban őrzött írásos dokumentumok egyediek, amikor arra ugyan szükség van, hogy minden dokumentumot egyértelműen azonosítsanak, hogy megtalálhatók és hivatkozhatók legyenek, de ezt az igényt ki lehet elégíteni egy olyan technikai megoldással, amelyet nevezhetnénk raktári azonosító rendszernek, de nem neveznénk névtérnek. Persze, még ebben a kontextusban is elképzelhetők olyan dokumentumok, amelyek nevesíthetők (például egy levéltárban tárolt neves dokumentumok, levelek, feljegyzések), amelyekre lehet akár egy részleges névteret is építeni, de ezek létezése miatt még nem lesz értelmes cél – természetes nyelvű – nevet adni ezeknek a dolgoknak. Figyelembe kell vennünk azt a különbséget is az egyes gyűjteménytípusok között, miszerint vannak gyűjtemények, amelyek lényegük szerint egyedi, vagyis más gyűjteményekkel semmilyen módon nem átfedő állományal rendelkeznek, és vannak olyanok, amelyek állományai között jelentős átfedések vannak. Előbbire szolgálnak példát a múzeumok vagy levéltárak, utóbbira a könyvtárak, amelyek esetében sokkal inkább érthető igény egy közös névtér, egy könyvcímter felállítása. Az állományi szemponthoz képest más dimenzióban kell értékelnünk azoknak a névteteknek a létét és funkcióját, amelyekre minden intézménytípusnak szüksége lehet. A kultúrát létrehozó, fenntartó, archiváló személyek, szervezetek, általában a kulturális tevékenység hely- és időkööttsége nem igazodik ahhoz az évszázadok során kialakult munkamegosztási sémához, amely mentén elkülönültek a nemzeti emlékezet megőrzésére létrehozott intézmények, ennek következményeként a kultúrához köthető személyek, szervezetek, helyszínek és események egységes kezelése közös – nemzeti – névtetek kialakítását, fenntartását igényli.

⁴ A KSH Helységnévtárában például Tiszaújváros, Tiszaszederkény és Leninváros ugyanannak a településnek három névváltozataként van felvéve három rekordként, három azonosítóval.

Záró megjegyzés

A tanulmányban a névterekről, illetve azok típusairól általában, elméleti szempontokból írtunk, és nem foglalkoztunk azzal, hogy milyen feladatok, milyen gyakorlati problémák adódnak a nemzeti névterek tervezése, fejlesztése és működtetése során. Fontos kérdés az is, hogy milyen szempontokat érdemes figyelembe venni a névterek modellezésekor, hogyan kell kezelni a névterekbe felvett entitások idő- és térbeli függéseit, egymás közötti kapcsolatait, milyen adatrétegeket érdemes elkülöníteni a névtér egészén belül, hogyan kell megtervezni a nemzeti névterek építéséhez szükséges szerkesztőségi rendszert, amely biztosítani képes a névterek építésére társuló intézmények kooperációját. Az ilyen kérdéseket már egy másik cikkben kell megválaszolni.

Hivatkozások

Szövegek

- Bánki Zsolt, Mészáros Tibor, Németh Márton, Simon András (2016). Azonos személyekre vonatkozó név besorolási rekordok automatikus felderítése a PIM adatbázisában, *TMT*, 63/12. 471-477.o.
- Kripke, S. (2010). *Megnevezés és szükségszerűség*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Syi (2011). Navigáció. In: Kangyal András, Laufer László (szerk.). *Gépéret: Interfész, interakció, navigáció*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 196-294.o.
- Ungváry Rudolf (2012a). A névterek és az adatok tulajdonságai, *TMT*, 59/3. 91-105.o.
- Ungváry Rudolf (2012b). A névtér mint kulturális szükséglet, *TMT*, 59/8. 320-326.o.
- Ungváry Rudolf (2016). Névterek és földrajzinévtárak, *TMT*, 63/4. 135-157.o.
- Ungváry Rudolf (2018a). A névterek értelme. Filozófiai-szerkezeti jellemzők, *TMT*, 65/1. 1-14.o.
- Ungváry Rudolf (2018b). Névtérkezelő készítésének nehézségei, *TMT*, 65/10. 502-517.o.
- Zvolenszky Zsófia (2015). Pofonegszerű, kedves Kripkém? *Műút*, <http://www.muut.hu/?p=15361>

Linkek

- Civil szervezetek névjegyzéke, at: <https://birosag.hu/civil-szervezetek-nevjegyzeke>
- Getty Thesaurus of Geographic Names, at: <http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/tgn/about.html>
- ISAN, at: <http://www.isan.org/>
- ISBN, at: http://www.oszk.hu/isbn_isbn
- ISMN, at: http://www.oszk.hu/isbn_ismn
- ISNI, at: <http://www.isni.org/>
- ISO 25964 – the international standard for thesauri and interoperability with other vocabularies, at: <http://www.niso.org/schemas/iso25964>
- ISRC, at: <http://isrc.ifpi.org/en/>
- ISSN, at: <http://www.oszk.hu/issn>
- ISWC, at: <http://www.iswc.org/>
- KSH Helységnevtár, at: <https://www.ksh.hu/apps/hntr.main>
- Magyar Életrajzi Kalauz, at: <http://www.mabi.hu>
- MATARKA, at: <https://matarka.hu>
- MOKKA, at: <http://mokka.hu>
- Nemzeti Névtér, at: <http://abcd.hu>
- ORCID, at: <https://orcid.org/>
- OSZK Nektár, at: http://nektar2.oszk.hu/librivision_hun.html
- PIM Névtér, at: <https://opac-nevter.pim.hu/en/>
- Time Machine, at: <https://www.timemachine.eu/>
- VIAF, at: <https://viaf.org/>

Beérkezett: 2019. XII. 4-én.

Szakadát István

tanszékvezető
habil. egyetemi docens
BME Szociológia és
Kommunikáció Tanszék
web: syi.hu
E-mail: i@syi.hu

Sörény Edina

A könyvtári rendszer támogatásai az elmúlt 10 év tükrében

A cikk a Magyarországon jelenleg működő könyvtári rendszer hazai és EU-s támogatásainak elmúlt 10 évét veszi számba. Jelentős változások történtek a rendszer működésében a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény megalkotása óta. A szakmai rendszer fejlődése révén és a feladatellátás kibővítésével új támogatási formák és lehetőségek jöttek létre. A könyvtárak fejlődésében jelentős eltérések láthatók, ami a támogatások nagyságrendjével is összefüggésbe hozható. A felhasználói igények rohamos változása, a könyvtárak informatikai rendszerekhez kötöttsége, a gyors és hatékony, valamint minőségi feladatellátás biztosítása, a könyvtári terek funkcióinak változása mind olyan kihívások, amivel a könyvtárak újabb és újabb feladatok elé kerülnek, továbbá a szakemberek megtartása, a szakmai tudásuk folyamatos fejlesztése érdekében is további támogatási javaslatok előkészítése szükséges.

Tárgyszavak: könyvtárügy; Magyarország; pénzügyi támogatás

Könyvtárak – Tudástárak

A könyvtári rendszer Magyarország egyik legnagyobb és szinte minden településen elérhető kulturális intézménye. Elmondhatjuk, hogy a kulturális alapellátás egyik bázisa, kulturális alapintézmény. A könyvtárak, könyvtári adatszolgáltatók száma a 2018. évi a hivatalos kulturális statisztikai adatok alapján 3940.¹

Ezek nagy része nyilvános könyvtár, míg egy kisebb hányada korlátozottan vagy teljesen zárt intézményi könyvtár. A magyar könyvtári rendszer különböző típusú könyvtárakból áll, amelyeknek célja közös: az olvasói, használói igények minél teljesebb körű kielégítése, amelyet széleskörű és a minőségirányítás szempontjait is figyelembe vevő, korszerű szolgáltatások biztosítanak, a technológiai innovációkat folyamatosan alkalmazva és a szakemberek tudására, kreativitására építve.

1. táblázat

2018. évben a hazai adatszolgáltató könyvtárak típusai és száma (db):²

nemzeti könyvtár	1
szakkönyvtárak (országos, egyházi, orvosi, egyéb)	326
felsőoktatási könyvtárak	141
települési közkönyvtárak:	3402
– fenntartott könyvtár	807
– könyvtári szolgáltatóhely	2595
egyéb könyvtárak	46
munkahelyi könyvtárak	24
iskolai könyvtárak	számuk megközelíti a kb. 3000-et
Összesen a könyvtárak száma Magyarországon	kb. 6940

A könyvtárak a magyar nemzeti tudás táráét együttesen adják, amire a XXI. század politikai, gazdasági, társadalmi, technológiai változásai hatással vannak. A 3940 könyvtár teljesítményének mutatói évente kismértékben változnak, de a 8124 fő³ szakképzett könyvtáros több mint 100 milliós dokumentumgyűjteményt gondoz Magyarországon és tesz elérhetővé az olvasók számára elektronikus és papíralapú formában. Míg a beiratkozott olvasók száma 2018-ban 1 986 239 fő volt, akik 22 989 185 dokumentumot kölcsönöztek, addig a könyvtárak szolgáltatásait, digitális tudástárait távolról 115 millió alkalommal vették igénybe. Ez azt mutatja, hogy a könyvtárak társadalmi beágyazottsága továbbra is magas. A tudásfejlesztés, az oktatás támogatása, az információk elérése mellett folyamatosan emelkedik a kulturális tematikájú rendezvényeik száma – 2018. év: 115 943 alkalom – aminek látogatottsága meghaladta a 4 millió résztvevőt.

A könyvtári ellátás és szolgáltatások jogszabályi támogatása

A könyvtárak alapkövetelményeit, alap- és kiegészítő feladatait az évek során többször módosított, a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (Kultv.) határozza meg. Emellett a Kultv. 64. § (1) bekezdése alapján a települési könyvtári ellátás biztosítása a települési önkormányzatok kötelező feladata, valamint a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 11.§ (2) bekezdése alapján a felsőoktatási intézményeknek biztosítani kell a könyvtári szolgáltatást. A nyilvános könyvtári feladatok ellátását elsősorban a központi költségvetési támogatások biztosítják.

Az államháztartás egy központi és egy önkormányzati alrendszerből áll, melyek közül az előbbi magában foglalja a központi költségvetést, a társadalombiztosítási alapokat, valamint az elkülönített állami pénzalapokat. Az önkormányzati alrendszerbe tartozik például: a helyi önkormányzat, a helyi nemzetiségi önkormányzat és az országos nemzetiségi önkormányzat költségvetési támogatása.

A Kultv. 70. § (2) bekezdése alapján az állami feladatokhoz kapcsolódó központi költségvetési hozzájárulások az alábbiak:

- „a nemzeti könyvtár, az állami egyetemi könyvtárak és az országos szakkönyvtárak esetében az állami támogatás a fenntartók fejezeti költ-

ségvetésében, míg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár esetében a helyi önkormányzatok költségvetési fejezetében⁴ kerül biztosításra,

- „a megyei hatókörű városi könyvtári és a fővárosi könyvtári feladatok támogatásához a helyi önkormányzatok költségvetési fejezetében⁵ kerül biztosításra,
- „a települési önkormányzatok által kötelező feladatként biztosított nyilvános könyvtári ellátás biztosításához a helyi önkormányzatok költségvetési fejezetében⁶ kerül biztosításra,
- az 5500 fő és az alatti lakosságú „kistélepülések által igénybe vehető megyei hatókörű városi könyvtári feladatok támogatásához szintén a helyi önkormányzatok költségvetési fejezetében⁷ kerül biztosításra, továbbá
- „a települési önkormányzatok által működtetett könyvtárak állománygyarapítási kereteinek érdekeltésgnővelő támogatásához szintén a helyi önkormányzatok költségvetési fejezetében⁸ kerül biztosításra.

A Kultv. VIII. fejezetében, a 71. § írja elő, hogy a minisztérium – jelenleg az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) – fejezete milyen támogatások biztosítását teszi lehetővé a nyilvános könyvtári ellátáshoz:

- forrás biztosítható a Kultv. 60. §-hoz kapcsolódóan: az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) működtetéséhez, a nemzetiségi könyvtári ellátáshoz, a határon túli könyvtári ellátás támogatásához, az országos könyvtári informatikai fejlesztéséhez, mint például az Országos Könyvtári Platform, a könyvtári szakemberek továbbképzéséhez, a könyvtárhasználattal kapcsolatos kutatásokhoz, szakmai módszertanok és szabványok kidolgozásához, az országos könyvtári statisztikai adatokkal kapcsolatos tevékenységekhez, valamint a könyvtári minőségirányítás feladataihoz. Ez utóbbiak a Könyvtári Intézet feladatkörébe tartoznak.
- Központi költségvetési támogatás biztosítható a könyvtári dokumentumok vásárlásához és állományvédelméhez, az ODR-hez kapcsolódó könyvtárközi postaköltségéhez, a könyvtári rendszer működtetése céljából a könyvtár alapfeladatain túl végzett tevékenységekhez (például mintaprogramok támogatása), a miniszter által meghatározott egyéb feladatok (például a 2000-es évek elején a városi könyvtárak helytörténeti folyóiratainak digitalizációja, 2019-ben a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósításához kapcsolódó pályázatok), valamint a könyvtári szakfelügyelet működtetése, a szakértői tevékenységek finanszírozása és nem

utolsósorban a könyvtári informatikai hálózat fenntartása és fejlesztése, valamint a dokumentumok elektronikus tartalmi feltárása és digitalizálása, digitális adatbázisok létrehozásának támogatása.

A fenti felsorolásban lévő tevékenységek egy részéhez áll rendelkezésre jelenleg központi költségvetési támogatás.

Működés és fejlesztés

Az elmúlt évtizedek során a könyvtárak működésében és fejlesztési lehetőségeiben jelentős átalakulás történt. Rendelkezésre állnak a fenti jogszabályok alapján a központi költségvetési támogatások közvetlenül vagy elkülönített pénzügyi alapon keresztül közvetett módon. A könyvtárak számára az állami támogatások közvetett módon például a Nemzeti Kulturális Alap, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap, a Nemzeti Foglalkoztatási Alap és a Bethlen Gábor Alap pályázatai révén érhetők el. Emellett a könyvtárak kiegészítő forráshoz juthattak az elmúlt évek során gazdasági társaságok, civil alapok és Európai Unión kívüli pályázatok révén.

A könyvtárak működését jelenleg is főként az éves költségvetési támogatások biztosítják, emellett a könyvtárak számára egy új, nagyobb léptékű fejlesztéseket lehetővé tevő források váltak elérhetővé. A könyvtárak infokommunikációs-technológiai hátterének, a szolgáltatásainak, a kulturális és szakmai programjainak, valamint a szakemberek tudásának fejlesztésére 2004-től a magyarországi pályázati rendszeren keresztül európai uniós pályázati források állnak rendelkezésre.

Az Európai Unió felzárkózást támogató fejlesztési forrásai

Az Európai Unió (EU) 28 tagállamból áll, amit 513,4⁹ millió polgár alkot. Az egy főre jutó magyar GDP 2017-ben az uniós átlag 67,8%-át tette ki¹⁰, és minden negyedik régióban alacsonyabb az EU GDP-átlag 75%-ánál.

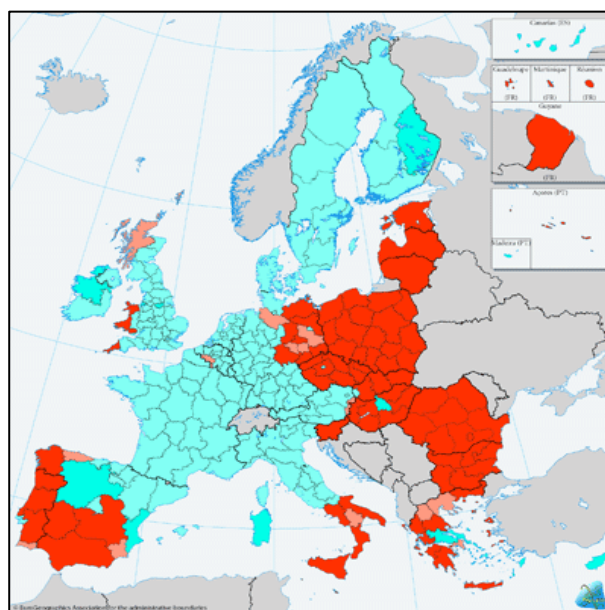
A 2004–2007-es időszakban a Nemzeti Fejlesztési Terv – Humán erőforrás-Fejlesztési Operatív Programja (HEFOP) révén az oktatáshoz kapcsolódóan könyvtári fejlesztések valósulhattak meg, de viszonylag kis számszágban.

A 2007–2013-as fejlesztési időszakban az Európai Unió a hétéves költségvetésében mintegy 347

milliárd eurót biztosított a 15, legutoljára csatlakozott tagállam számára, köztük Magyarország számára. Erre az időszakra 3 fejlesztési célkitűzést határozott meg az EU a források felhasználásával kapcsolatban:

1. Konvergencia célok: felzárkóztatás támogatása, a gazdasági növekedés feltételeinek megteremtése.
2. Regionális versenyképesség és foglalkoztatottság céljai: a gazdasági versenyképesség és a foglalkoztatottság növelése (tudás gazdaság, innováció, vállalkozásfejlesztés, környezetvédelem, közlekedésfejlesztés, humán erőforrásfejlesztés).
3. Európai Területi Együttműködés céljai: határmenti, tagállamok közötti és régiók közötti együttműködés fejlesztése.

Az országokkal történt egyeztetések alapján a hétéves forrás 81,54%-a a „konvergencia”, 5,95% a „regionális versenyképesség és foglalkoztatás” míg 2,52% az „európai területi együttműködés” célkitűzésre kerülhetett felhasználásra. A „konvergencia” és a „regionális versenyképesség és foglalkoztatás” célkitűzés keretében támogatható területeket 2007–2013 között az alábbi térkép mutatja (1. ábra).

1. ábra 2007–2013 között támogatható területek

Eredeti forrás: <http://www.europa.eu.int>

Magyarország forrása a 347 milliárdból 22,6 milliárd euró volt, amely akkor több mint 6 200 milliárd Ft-nak felelt meg. A célkitűzések eléréséhez EU-s pénzügyi alapokat rendeltek (2. táblázat).

2. táblázat

EU-s pénzügyi alapok

Célkitűzés	Pénzügyi alap		
Konvergencia	ERFA*	ESZA**	Kohéziós Alap
Regionális versenyképesség és foglalkoztatottság	ERFA	ESZA	
Európai Terület Együttműködés	ERFA		
A támogatott tevékenységek jellege	Infrastruktúra, fizikai beruházások	Humán jellegű fejlesztések (változásokhoz való alkalmazkodás, oktatás, képzés, társadalmi befogadás, LLL, egészségügy)	Környezetvédelem, közlekedés, megújuló energiaforrások

*ERFA: Európai Regionális Fejlesztési Alap

**ESZA: Európai Szociális Alap

A 2007–2013 időszakban két fejlesztési tervet készített Magyarország.

- 2007–2010: Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT)
- 2010–2013: Új Széchenyi Terv (ÚSZT)

Magyarország átfogó fejlesztési célja az ország társadalmi és infrastrukturális megújulása, a foglalkoztatás bővítése és a tartós növekedés feltételeinek megteremtése volt 6 kiemelt területen: a gazdaság, a közlekedés, a társadalmi megújulás, a környezet és energetika, a területfejlesztés és az államreform.

A fejlesztési források 2007–2013 között 15 operatív program (OP) között kerültek felosztásra, amelyből 8 ágazati, azaz tematikus OP és 7 regionális, azaz területi OP volt.

1. Gazdaságfejlesztés Operatív Program / Economic Development Operational Programme.
2. Közlekedés Operatív Program / Transport Operational Programme.
3. Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program / Social Infrastructure Operational Programme /TIOP/.
4. Környezet és Energia Operatív Program / Environment and Energy Operational Programme.
5. Elektronikus Közigazgatás Operatív Program / Electronic Public Administration Operational Programme.
6. Dél-Alföldi Operatív Program / South Great Plain Operational Programme.

7. Dél-Dunántúli Operatív Program / South Transdanubia Operational Programme.
8. Észak-Alföldi Operatív Program / North Great Plain Operational Programme.
9. Észak-Magyarországi Operatív Program / North Hungary Operational Programme.
10. Közép-Dunántúli Operatív Program / Central Transdanubia Operational Programme.
11. Közép-Magyarországi Operatív Program / Central Hungary Operational Programme.
12. Nyugat-Dunántúli Operatív Program / West Pannon Operational Programme.
13. Végrehajtás Operatív Program / Implementation Operational Programme.
14. Államreform Operatív Program / State Reform Operational Programme.
15. Társadalmi Megújulás Operatív Program / Social Renewal Operational Programme /TÁMOP/.

A 2010–2013 között átdolgozásra került az OP-k rendszere és számuk csökkentésre került az alábbiak szerint:

1. Gyógyító Magyarország – Egészségipari Program.
2. Zöldgazdaság-fejlesztési Program.
3. Otthonteremtési Program.
4. Vállalkozásfejlesztési Program.
5. Tudomány-Innováció Program.
6. Foglalkoztatási Program.
7. Közlekedésfejlesztési Program.

2006-tól a minisztérium könyvtári területe állandó résztvevője volt az ÚMFT tervezői csoportjának. A

tervek megvalósításához szükség volt az Európai Bizottság támogatásának elnyerésére. Világossá vált, hogy a kulturális terület csak úgy tud kapcsolódni a fejlesztési programokba, ha nagyon szorosan kapcsolódik az oktatáshoz és fejlesztési irányaihoz, hiszen a kultúra támogatása más dimenziók mentén történik jelenleg is az EU-ban.

A könyvtári fejlesztési célokat úgy kellett megfogalmazni, hogy a fejlesztési elképzelések stratégiai megalapozottságúak és hosszú távúak legyenek. A megfogalmazott elképzeléseknek a könyvtári terület hasznosságát és hatékonyságát kellett elősegíteni.

Az előkészítés feladatai az alábbiak voltak:

- meg kellett fogalmazni a könyvtári terület fejlesztését az ÚMFT és a Kormány számára,
- a Kormány által elfogadott javaslatokat a Bizottság visszajelzéseivel összhangba kellett hozni,
- a Bizottság által elfogadott TÁMOP és TIOP programokból akcióterveket kellett előkészíteni 2 éves bontásban,
- az akciótervekből kormány-előterjesztést kellett előkészíteni,
- az akciótervekben megfogalmazott pályázati konstrukciók tartalmát ki kellett dolgozni a pályázat előkészítő munkacsoportokban (PEMCS), majd
- a beérkezett pályázatokat értékelni kellett.

Elmondhatjuk, hogy a 2008–2013 időszakra, az országos könyvtárfejlesztési stratégiában megfogalmazott jövőképet és a célok elérését nagymértékben az uniós források pályázatai biztosították (3. táblázat).

3. táblázat

Könyvtárfejlesztési stratégia és uniós fejlesztési célok

A Portál Program céljai – Országos Könyvtárfejlesztési Stratégia	Az EU-s könyvtárfejlesztési célok
Minden nyilvánosságra került információ biztosítása érdekében IKT és szolgáltatásfejlesztés	IKT fejlesztése – országosan, megyénként, térségenként és könyvtáranként
24 órás könyvtári szolgáltatás tértől és időtől függetlenül	Szolgáltatások fejlesztése – országosan, megyénként és könyvtáranként
Olvasáskultúrafejlesztés új módszerekkel és programokkal	Olvasáskultúra fejlesztésre – országosan, régióként és könyvtáranként
Közösségi szolgáltatások fejlesztése – a felnőttképzés támogatása	Képzések – akkreditáció az intézménynek, a tanfolyamoknak, a könyvtárosok képzéseken való részvételének támogatása

A könyvtári terület a 2007–2013-as időszakban három önálló konstrukciót tervezett a fejlesztendő kulcsterületekre, amely a „Tudásdepó- Expressz” elnevezést kapta. A könyvtári fejlesztések 100%-os támogatási intenzitással rendelkeztek, így sem az intézményeknek, sem a fenntartóiknak nem kellett önrészt biztosítani a fejlesztési projektek megvalósításához, amihez az EU hozzájárulását is el kellett nyerni.

Könyvtári konstrukciók

1. TIOP 1.2.3 – Könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúra-fejlesztése – „Tudásdepó – Expressz”
A TIOP-program a nyilvános könyvtárak infokommunikációs infrastruktúra-fejlesztését támogatta, de kizárólag a konvergencia régiókban (6 régió). A Közép-Magyarországi Régió könyvtárait, bár az IKT-fejlesztés hasonlóan indokolt volt, nem lehetett támogatni ilyen típusú pályázatokkal, mert az Európai Unió számításai alapján a térség fejlettsége elérte az uniós átlagot. A konstrukció a könyvtárak oktatási-képzési szerepéhez kapcsolódóan korszerű IKT-infrastruktúra-fejlesztést célozott meg. Olyan könyvtári infrastruktúra-fejlesztés megvalósítása indult el, amelynek révén a tanulók, oktatók és a lakosok az ország legkisebb, legtávolabbi településének könyvtárából is megrendelhesék az ország bármely könyvtárában őrzött dokumentumokat. Továbbá, a működő könyvtárral nem rendelkező kistelepülési könyvtárbusz kialakítását célozta meg. A könyvtári szolgáltatások egyenlő esélyű eléréséhez pályázatban kötelezően megvalósítandó feladat volt a fogyatékkal élők számára biztosítandó speciális könyvtári szolgáltatásokhoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztése.

2. A TÁMOP 3.2.4 program a nyilvános könyvtárak és könyvtári tevékenységet folytató szervezet számára nyújtott lehetőséget a könyvtári szolgáltatások minőségi megújítására, az olvasáskultúra fejlesztésére és a könyvtárosok magas szintű kompetenciáinak elérésére a konvergencia régiókban (6 régió) és a Közép-Magyarországi Régióban.

A konstrukciók neve „Tudásdepó - Expressz”

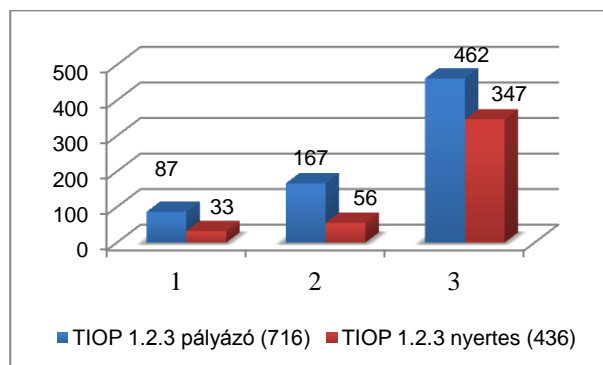
- a. A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében, valamint
- b. Országos könyvtári szolgáltatások bővítése, fejlesztése az oktatás és a képzés támogatásának fejlesztése érdekében volt.

A TÁMOP elsődleges célja az egész életen át tartó tanulás feltételeinek megteremtéseként új tanulási lehetőségek és formák elterjesztése, valamint az oktatási és kulturális intézményrendszer közötti együttműködés új útjainak kiépítése volt. A másodlagos célja, hogy a könyvtári rendszer jobb hatáskkal szolgálja a minőségi oktatást, a formális oktatáson kívüli képzést és tanulást, a könyvtári szolgáltatásokkal megvalósítandó olvasási és digitális kompetenciák fejlesztését a területi különbségek csökkentését szem előtt tartva.

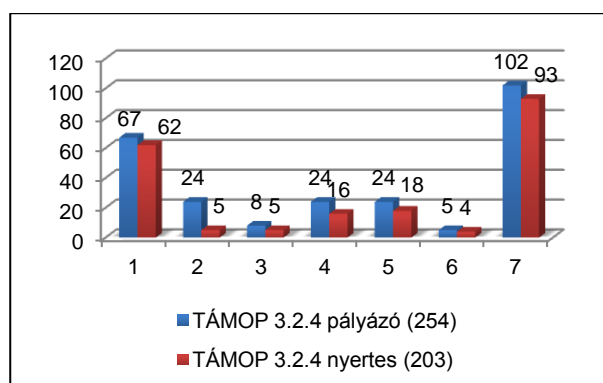
A fentiek érdekében fejleszteni kellett a könyvtárak tanulást segítő szolgáltatásait és adatbázisait, az az országos és helyi dokumentum- és információszolgáltatási rendszereket, valamint a könyvtárak humán erőforrását. Nagy hangsúlyt kapott az új lakossági rétegek bevonása, az olvasók egyes csoportjait megcélzó, olvasási és digitális kompetenciákat támogató programok, valamint az otthonról is elérhető web alapú szolgáltatások fejlesztése.

Sor került az országos dokumentum-ellátási rendszer fejlesztésére, bővítésére, az országos közös katalogizálás rendszerének fejlesztésére, a MOKKA és az ODR rendszerek összekapcsolására, a különböző országos könyvtári adatbázisok közös keresőrendszerének kialakítására (EPA, HUMANUS, MATARKA egy közös felületen), cikkarchívum kialakítására, az országos dokumentumküldő rendszer továbbfejlesztésére a szerzői jog által védett tartalmak elektronikus formában történő szolgáltatására, (OEDR koncepció és rendszer kialakítása), az országos olvasásnépszerűsítő és -fejlesztő program kialakítására (országos kampány megszervezése, mintaprogramok kifejlesztése, olvasásportál kialakítása).

A TIOP-konstrukcióra benyújtott pályázati projekttervek összes forrásigénye 6,8 Mrd Ft volt, míg a felhasználásra került hétéves, többször megemelt keret nagysága 5,1 Mrd Ft lett (2. ábra). A TÁMOP-konstrukcióra benyújtott pályázati projekttervek összes forrásigénye 11,5 Mrd Ft volt, míg a felhasználásra került hétéves, szintén megemelt keret nagysága 8,5 Mrd Ft volt (3. ábra).

2. ábra A TIOP adatai

3. ábra A TÁMOP adatai

A könyvtári terület összességében a 2007–2013-as EU-s fejlesztési ciklusból több mint 17 Mrd Ft támogatáshoz jutott és használt fel a könyvtári szolgáltatások fejlesztése érdekében.

A Széchenyi2020

2014-ben egy új időszak kezdődött az uniós forrású fejlesztési források rendszerében. Megszűnt a Nemzeti Fejlesztési Ügynök és az ESZA Nkft., a fejlesztési programok végrehajtását korábban felügyelő szervezet beolvadt az EMMI-be. Ennek következtében az irányító hatóság és a közreműködő szervezet e minisztérium szervezetébe épült be. 2014 szeptemberében az Európai Bizottság és Magyarország között megtörtént a 2014–2020

időszak Partnerségi Megállapodásának aláírása, ami ezen időszak stratégiai keretét határozta meg. Magyarország 2020-ig 12 000 milliárd forint fejlesztési forrást használhat fel az Európai Unió és a hazai költségvetés támogatásával. Ezt követően kidolgozásra kerültek a 2014–2020 időszakban a fejlesztéseket megalapozó operatív programok:

1. Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP).
2. Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP).
3. Intelligens Közlekedésfejlesztési Operatív Program (IKOP).
4. Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP).
5. Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP).
6. Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP).
7. Vidékfejlesztési Program (VP).
8. Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztés Operatív Program (KÖFOP).
9. Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program (RSZTOP).

A Kormány által benyújtott és az Európai Bizottság által elfogadott operatív programok illeszkednek az EU2020 stratégiához. Az EMMI operatív programja hét évre az EFOP lett. Az EFOP 5 prioritási tengellyel rendelkezik, amelyet a hasonlóan az előző időszakhoz ESZA- és EFRA-alapok finanszíroznak a hazai költségvetés kiegészítésével (15%) (4. táblázat).

Az EFOP hétéves kerete 2 612 789 000 euró, amely a kulturális intézmények és így a könyvtárak

fejlesztését biztosítják az alábbi konstrukciókon keresztül:

- EFOP-1.3.1 Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás: 3 Mrd Ft/hét év,
- EFOP-3.3.2 Kulturális intézmények a köznevelés eredményességéért: 6,87 Mrd Ft/hét év,
- EFOP-3.3.3 Országos múzeumi és könyvtári központi fejlesztés: 2 Mrd Ft/hét év,
- EFOP-3.7.3 Az egész életen át tartó tanulást megalapozó fejlesztések: 6 Mrd Ft/hét év,
- EFOP-4.1.8 Kulturális intézmények tanulást segítő infrastrukturális fejlesztései: 2 Mrd Ft/hét év.

Emellett az új fejlesztési időszakban más OP-k is tartalmaznak könyvtárfejlesztési lehetőségeket, mint például az alábbiak:

- TOP-5.3.1-16 A helyi identitás és kohézió erősítése: 10,954 Mrd Ft.
- TOP-6.9.1-16 A társadalmi együttműködés erősítését szolgáló helyi szintű komplex programok.
- TOP-6.9.2-16 A helyi identitás és kohézió erősítése.
- TOP-7.1.1-16 Kulturális és közösségi terek infrastrukturális fejlesztése és helyi közösség-szervezés a városi helyi fejlesztési stratégiához kapcsolódva – 45,644 Mrd Ft keretösszegű, amelyre 2016 október végéig pályázható a 10 ezer főnél népesebb városi jogállású településen működő helyi akciócsoportoknak (HACS).
- VP-6-7.4.1.1-16 A vidéki térségek kisméretű infrastruktúrájának és alapvető szolgáltatásainak fejlesztésére: 26,90 Mrd Ft.

4. táblázat

Az EFOP adatai

Prioritási tengely	Finanszírozó alap	Támogatási keret (Euro)	Megoszlás %-ban
1. Együttműködő társadalom	ESZA	867 012 684	33,1 %
2. Infrastrukturális beruházások a társadalmi együttműködés erősítése érdekében	ERFA	486 615 891	18,6 %
3. Gyarapodó tudástőke	ESZA	806 776 930	30,8 %
4. Infrastrukturális beruházások a gyarapodó tudástőke érdekében	ERFA	418 200 606	16 %
5. Pénzügyi eszközök alkalmazása a társadalmi együttműködés erősítése érdekében, valamint társadalmi innováció és transznacionális együttműködések	ESZA	34 182 889	1,3 %

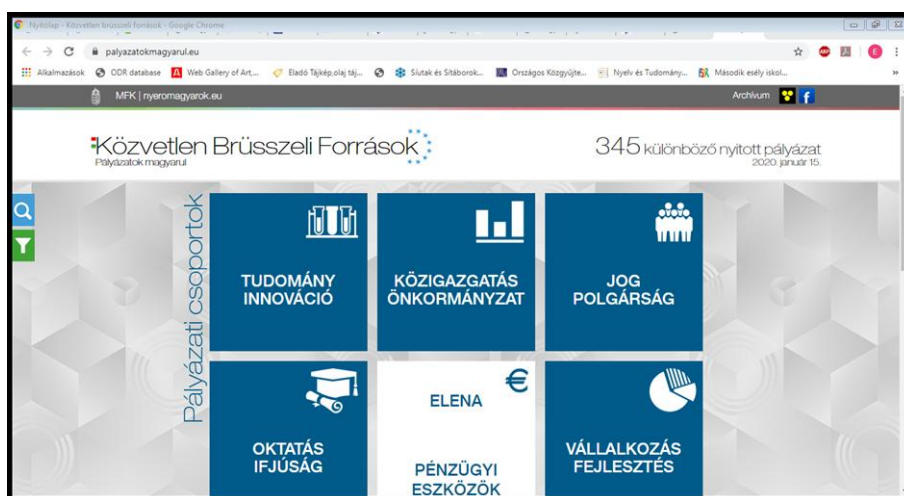
A könyvtári terület 2012–2013-ban megtervezett fejlesztési irányjai, amelyek főként a szolgáltatás-fejlesztést, az infrastruktúra megújítását és az oktatást támogató programfejlesztést célozták meg, a 3. prioritási tengelybe kerültek. A 2014–2020-as időszakban a könyvtárak számára csak egy önálló fejlesztési keret vált elérhetővé, ami az IKT-fejlesztést támogatta 2 Mrd Ft-tal. Az előző időszakban beérkezett igények fényében várható volt a forráskeret gyors lepályázása és a tartaléklisták kialakulása. A szakmai, módszertani fejlesztés érdekében két program került kialakításra: az egyik a könyvtárak kompetenciafejlesztési tevékenységének támogatásához, a másik a könyvtári közösségek fejlesztését és a könyvtári önkéntesség területét célozta meg. A többi konstrukcióban a könyvtárak a kedvezményezett körben voltak jelen, a többi kulturális intézménnyel versenyezve a források eléréséért.

Fontos megjegyezni, hogy ebben az időszakban is eltérő volt a támogatások tervezhetősége. A 6 fejlesztendő régió és a közép-magyarországi területek fejleszthetősége közti különbségek továbbra is megmaradtak, ami annak volt köszönhető, hogy főként a Budapesten és Pest megyében lévő felsőoktatási könyvtárak, országos szakkönyvtárak

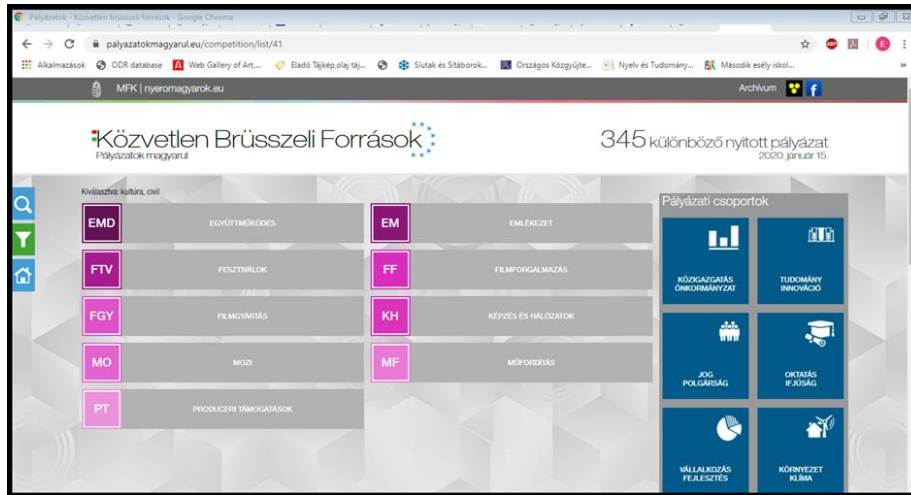
és közkönyvtárak, valamint a nemzeti könyvtár EU-s támogatása nem valósulhatott meg.

Az Európai Bizottság a korábbi programozási ciklusokban szerzett végrehajtási tapasztalatokra támaszkodva a jelenlegi, 2014–2020-as időszakban is támogatja a pénzügyi eszközök (azaz visszatérítendő támogatások) használatának bővülését, hogy a hagyományos támogatás alapú finanszírozás mellett egy hatékonyabb és fenntarthatóbb alternatíva is biztosítható legyen. A gazdaságilag életképes projektek megcélzásával a pénzügyi eszközök hitelek, garancia, tőke és más kockázatviselési mechanizmusok formájában nyújtanak segítséget.

A 2014–2020-as programozási időszakban a pénzügyi eszközök közvetlen közösségi programokon – pénzügyi közvetítőkön – keresztül is elérhetők, amelyek már magyarul is olvashatók a Közvetlen Brüsszeli Források¹¹ (4. [1.2.3.] ábra) portálon keresztül. A portálon évről évre nő a pályázati felhívások száma, amely a könyvtárak számára is lehetőséget biztosít további EU-s, de euro formában biztosított források eléréséhez. E pályázatok esetében előnyt jelent az országok közötti együttműködésben történő megvalósítás.

4. ábra Közvetlen brüsszeli források (1)

4. ábra Közvetlen brüsszeli források (2)

4. ábra Közvetlen brüsszeli források (3)

Civil támogatások a könyvtári fejlesztésekre

Előfordul, hogy a könyvtárak rendelkezésére állnak eseti jelleggel gazdasági társaságok pályázatait, valamint a korábbi években a civil alapok pályázatait forrásai, mint például:

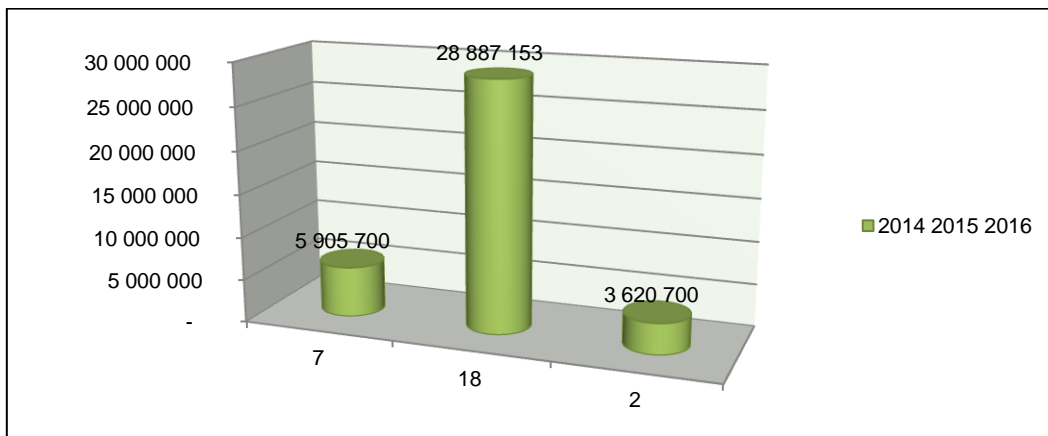
Nemzeti Civil Alapprogram – NCA

Az NCA 2003–2011 között a nyilvántartásba vett magánalapítványokat és társadalmi szervezeteket támogatta, amelyek legalább egy éve ténylegesen működtek, köztük a könyvtári szakmai szervezeteket is. 2004 és 2008 között, több mint 50 ezer pályázat keretében 33 milliárd Ft költségvetési támogatást tett elérhetővé a civil szervezetek számára a program. 2011-es megszűnését követően létre-

jött a Wekerle Sándor Alapkezelő, amely a hazai forrású pályázatok kezelését végezte, ami 2013-ban az Emberi Erőforrás Támogatáskezelővé¹² (EMET) alakult át. Az EMET pályázattalási irányai: felsőoktatási és köznevelési pályázatok, kulturális pályázatok.

Nemzeti Együttműködési Alap – NEA

A NEA a civil önszerveződések működését, a nemzeti összetartozást, valamint a közjólétet elősegítését, illetve a civil szervezetek szakmai tevékenységét támogatja. 2014–2016 között a roma kultúra támogatását elősegítő pályázatok kerültek kiírásra, amelyeken a könyvtárak is eredményesen szerepelnek. Éves kerete 50 millió Ft volt (5. ábra).

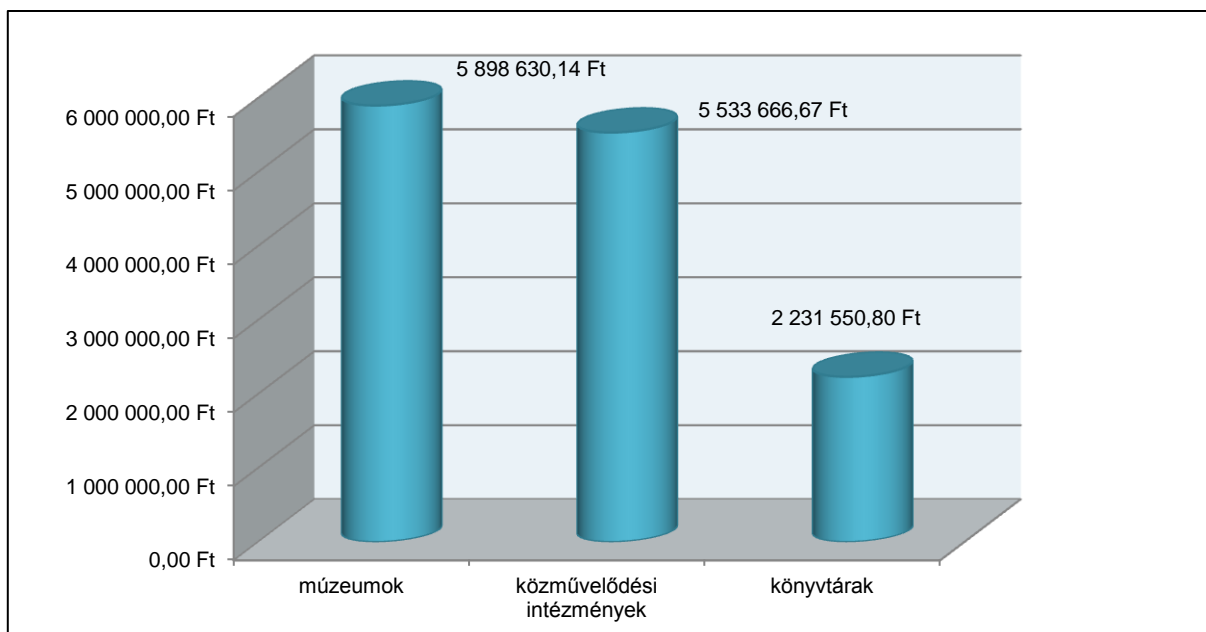

5. ábra NEA támogatások – könyvtári civileknek

Jelenleg 5 kollégium működik a szervezetben: Közösségi környezet kollégium, Mobilitás és alkalmazkodás kollégium, Nemzeti összetartozás kollégium, Társadalmi felelősségvállalás kollégium, Új nemzedékek jövőjéért kollégium. A kollégiumok közül a könyvtári terület szervezetei többnek is a kedvezményezett körébe tartoznak. A fentiekén túl lehetőség van az Európai Unió kívüli pályázatok elérésére¹³ is. Ez utóbbiakhoz partnerkapcsolatok és nyelvtudás elengedhetetlen.

A központi költségvetés támogatásai Magyarország éves költségvetésében

2016-ban egy elemzést végeztem a központi támogatások felhasználása vonatkozásában. A központi költségvetési támogatások megoszlásának áttekintése során három kulturális szakterületet vizsgáltam – könyvtár, múzeum, közművelődés – az egy intézményre jutó támogatás megoszlása szempontjából. Ennek eredménye a korábban felállított hipotézist erősítette meg (6. ábra).

6. ábra Könyvtár, múzeum, közművelődés támogatása

Az eredményeket követően fontosnak tartom bemutatni, hogy milyen főbb központi költségvetési támogatások állnak rendelkezésre a könyvtárak számára. Sőt a 2016. évi kutatás megismérlése is indokolt.

Támogatások

1. A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap (NFKIA) (LXII. költségvetési fejezet) biztosítja a tudományos kutatás, a felsőoktatási könyvtárak és pár éve a közkönyvtárak számára elérhető Elektronikus Információszolgáltatást (EISZ), amelynek éves költségvetési támogatása 2012-től 1,426 Mrd Ft, majd 2018-tól 1,95 Mrd Ft.

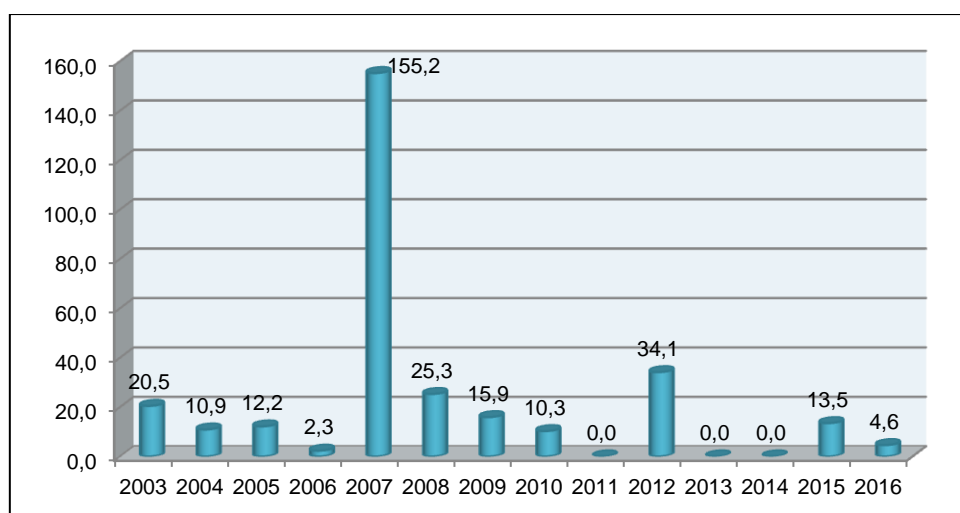
A NFKIA jogelődje, az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA), amelyet 1986-ban hoztak létre és 2014. év végéig működött. Feladatait az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramokról szóló 1997. évi CXXXVI. törvény¹⁴ határozta meg. A pályázatos formában könyvtárak számára is elérhető források évente változó keretösszeggel kerültek meghatározásra. A pályázati rendszer az European Research Council-hoz (ERC) hasonlóan a színvonalas alapkutatót támogatta, az azonnali hasznosíthatóság elvárása nélkül. Cél a magyarországi munkahelyeken végzett alapkutató, amely nemzetközileg is kiemelkedő felfedező kutatásnak minősül, aminek többsége csak több év múlva épül be az innováció folyamatába.

A pályázatok társadalmi küldetéssel is bírtak. Fontos volt, hogy az innováció járuljon hozzá a nemzeti tudásbázis bővítéséhez, segítse elő a nemzetközi alapkutatói programokban való részvételt.

Az NKFI célrendszere hasonló, de a költségvetésétől elkülönítetten kezelt és megállapított pályázati forrásokat az Európai Unió forrásai is növelhetik. Az OTKA és az NFKIA könyvtárak által elnyert támogatásainak megoszlása (36) az egyéni és intézményi támogatások esetében a 7. ábrán látható.

2. A könyvtárak szakmai programjait, kisléptékű fejlesztését a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) (LXVII. költségvetési fejezet) támogatásai teszik lehetővé. Az NKA alapításának éve 1993. amelynek feladatait a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvény szabályozza. Az NKA 2016. január 1-jétől a Magyar Művészeti Akadémia javaslatai alapján jelentősen módosult, ami a támogatási, pályázati források felosztását és az NKA kollégiumainak számát és összetételét is átalakította. Elnöke a kultúráért felelős miniszter. A jogszabályban foglaltak végrehajtója és 2017. január 1-jéig a Nemzeti Kulturális Alap Igazgatósága volt, ami 2017. január 1-jétől az Emberi Erőforrások Támogatáskezelőjébe olvadt be. Az NKA feladata a hazai és határon túli magyar kulturális élet finanszírozása, amelynek forrásai:

- az ötösloTTó szerencsejáték játékadójának 90 százaléka;
- korábban a kulturális adó teljes összege;
- központi költségvetési előirányzatokból átvett pénzeszközök;
- a jogi személyek és természetes személyek befizetései;
- költségvetési támogatás;
- felajánlás: 1%;
- a szerzői jogról szóló törvény alapján a közös jogkezelő szervezetektől származó befizetések;
- egyéb bevételek, például: nevezési díj bevétel.

7. ábra OTKA – NFKIA könyvtárak támogatása (mFt)

Az éves pályázati támogatás összege változó, de minden évben 10 Mrd Ft felett van.

Az NKA irányító testülete a Bizottság 13 főből áll. Támogatások kiírása a Bizottság hatásköre, míg a pályázati formában elérhető támogatások döntési mechanizmusa a Kollégiumi rendszer hatáskörébe tartozik. Jelenleg 17 állandó és 3 ideiglenes Kollégiummal rendelkezik.

Az NKA támogatja (8. ábra):

- a nemzeti és az egyetemes értékek létrehozására, megőrzésére, valamint hazai és határon túli terjesztésére vonatkozó pályázatokat;
- a kulturális célú központi költségvetési szervek működési kiadásait,
- az évfordulókra, fesztiválokra, hazai és külföldi rendezvényekre, a nemzetközi kiállításokon, vásárokon a nemzeti kulturális jelenlétet, a művészeti alkotások új irányzataira, új kulturális kezdeményezéseket, a kultúrával kapcsolatos tudományos kutatásokat, valamint a kiemelkedő szakmai teljesítmények elismerését és a nemzetközi tagdíjakat.

Fejezeti támogatások

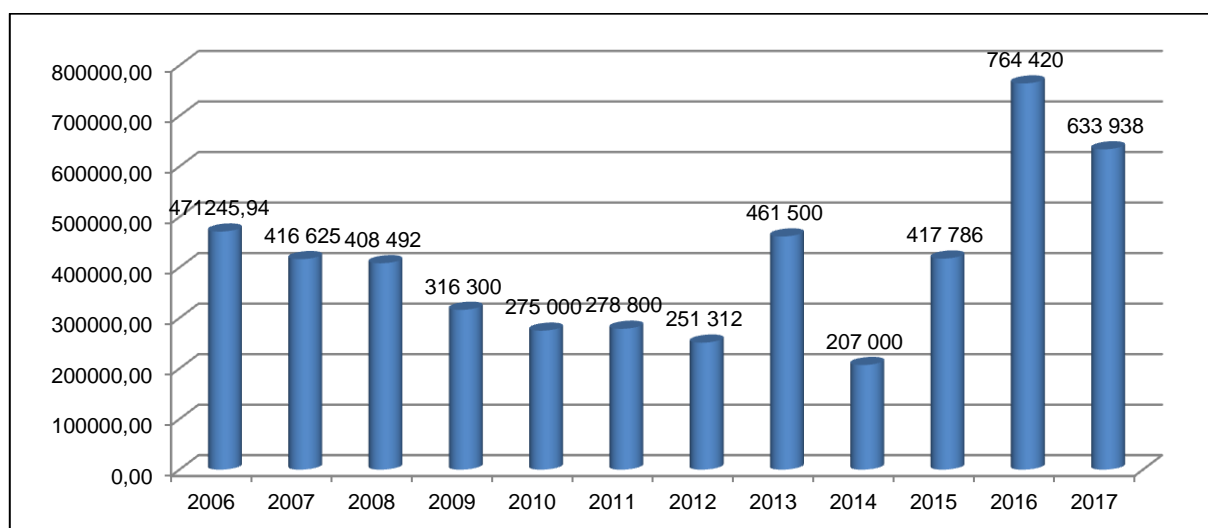
Az Emberi Erőforrások Minisztériuma teljes költségvetése a XX. fejezeti kezelésű előirányzatban található. Itt kerül éves szinten biztosításra az

egyetemek, főiskolák támogatása, amely magában foglalja a felsőoktatási könyvtárak támogatását is. Külön soron jelenik meg a Határon túli magyar felsőoktatási intézmények támogatása, és külön soron jelenik meg a 2012-ben bevezetett nyilvános haszonkölcsönzési jog (Public Lending Right: PLR) éves költsége, amely a kezdeti 100 millió forintról fokozatosan 79,2 millió forintra csökkent.

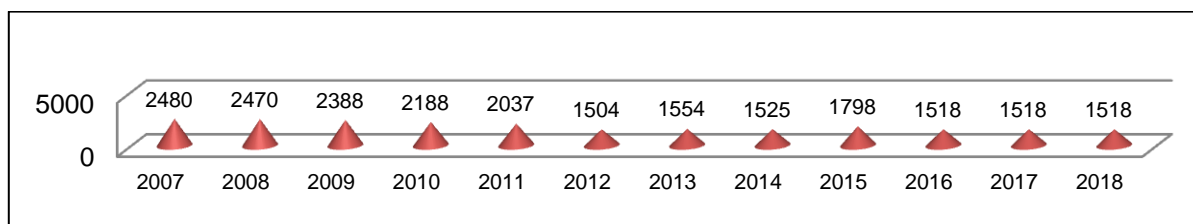
A fejezetben jelenik meg a nem állami felsőoktatási intézmények támogatása, amelyben hasonlóan az állami felsőoktatási intézményekhez, a könyvtárak költségvetése is benne van.

A felsőoktatási intézmények intézményi költségvetése nem nyilvános, így a könyvtáraikra fordított támogatás összege sem tehető közkinccsé, vélhető azonban, hogy eltérő finanszírozási nagyságrendekkel és így lehetőségekkel találkozunk. Érdekességként mondható el, hogy a felsőoktatási intézmények közül egyedüli módon a Nemzeti Közszolgálati Egyetem éves költségvetése, amely szintén tartalmazza a könyvtári költségeket is, önálló soron, a Miniszterelnökség fejezetében (XI.) kerül megjelenítésre.

A fejezet tartalmazza az Országos Széchényi Könyvtár és az Országos Idegennyelvű Könyvtár, mint az EMMI által fenntartott háttérintézmény éves költségvetését kumulált formában (9. ábra).

8. ábra Az NKA könyvtári illetve részben közgyűjteményi támogatása (m Ft)

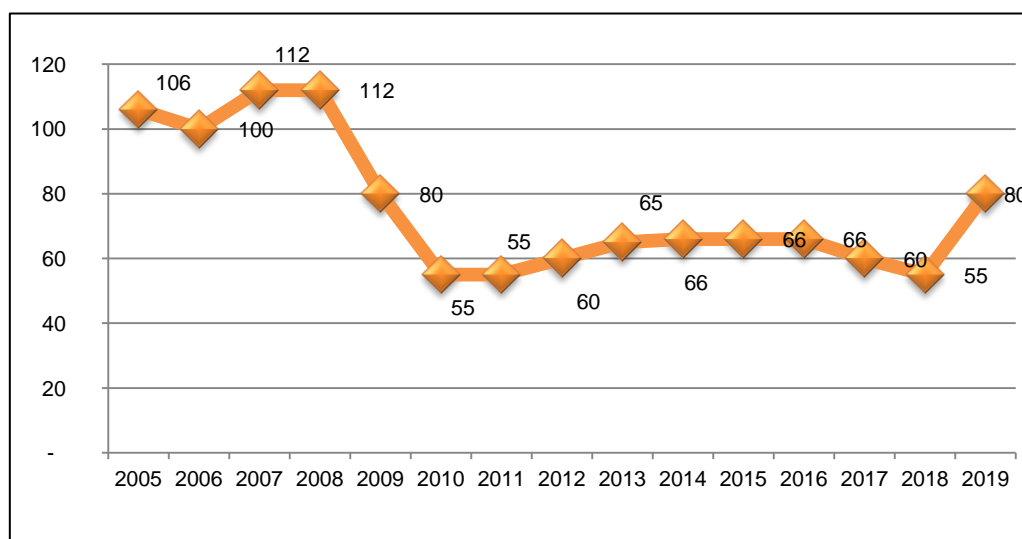

9. ábra A nemzeti könyvtár a költségvetési támogatások tükrében

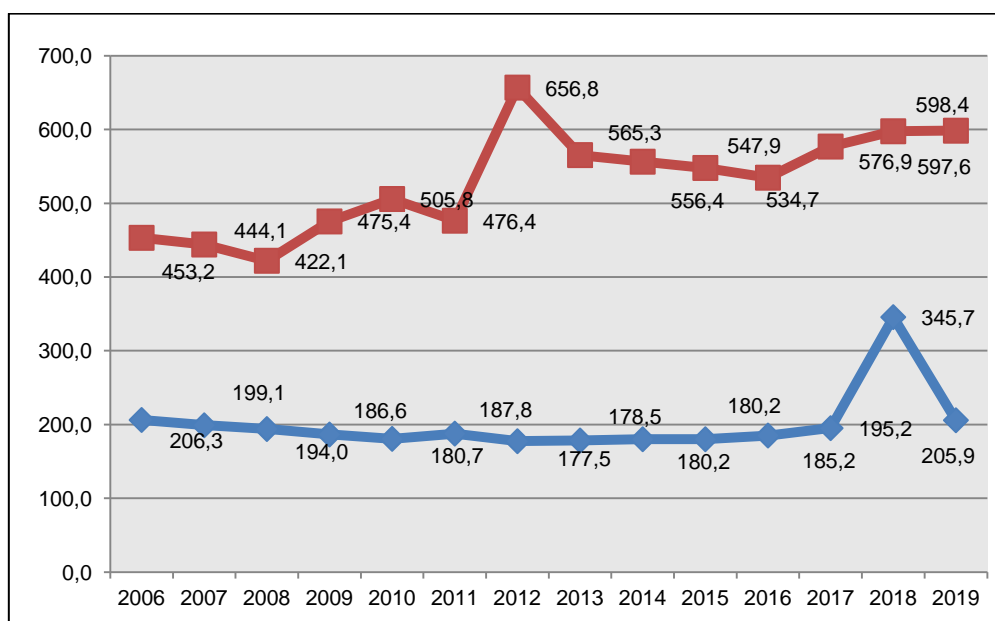
A Közgyűjteményi szakmai feladatok alfejezetben és azon belül a Közgyűjtemények nemzeti értékmentő programja finanszírozza az Országos Dokumentum-ellátási Rendszert¹⁵ (ODR), majd 2018-tól a könyvtári minőségirányítást és mintaprogramok megvalósulását (például komlói, kapuvári és csornai városi könyvtárak mintaprojektjei) (10. ábra). Az ODR-támogatás alakulásának 14 évét mutatja be a 10. alábbi ábra. Az ODR-támogatás létrehozásakor, 2003-ban a támogatás nagysága 120 millió Ft volt. A támogatás csökkenése az 55 ODR-szolgáltató könyvtár számára, főként az emelkedő dokumentumárak miatt kevesebb lehetőséget biztosít a beszerzések számosságát szempontjából. 2019-ben sikerült visszafordítani a folyamatosan csökkenő tendenciát és a 2009. évi

támogatási összeget elérhetővé tenni. A támogatás felosztására minden évben egy, a minisztérium által felkért kuratórium tesz javaslatot a miniszter számára a jogszabályban előírtak alapján.

A központi költségvetésben megjelenik néhány könyvtár önállóan is, mint például a Központi Statisztikai Hivatal – KSH Könyvtár (XXXI.) és a Magyar Tudományos Akadémia – MTA Könyvtár és Információs Központ (XXXIII.) éves költségvetési támogatása, vagy a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár támogatása. A KSH Könyvtár és az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA-KIK) esetében a támogatási összegek az elmúlt 14 évben a 11. ábrán láthatók.

10. ábra ODR-támogatás (m Ft)

11. ábra KSH Könyvtár és MTA KIK

Az MTA KIK esetében az EISZ tevékenységgel kapcsolatos támogatások nem kerültek feltüntetésre a 2017–2019 közötti időszakban.

Az éves központi költségvetés 2. melléklet IV. fejezete és 2020. évtől már a 3. melléklet tartalmazza a közkönyvtárak éves támogatásait, melyek az alábbiak:

- Megyei illetve 2017. óta megyei hatókörű városi könyvtárak feladatainak támogatása.
- Települési önkormányzatok nyilvános könyvtári és közművelődési feladatainak támogatása.
- Budapest Főváros Önkormányzata múzeumi, könyvtári és közművelődési feladatainak támogatása.
- Megyei illetve 2017. óta megyei hatókörű városi könyvtár kistépülési könyvtári célú kiegészítő támogatása (KSZR).
- A települési önkormányzatok könyvtári célú érdekeltség-növelő támogatása.

Megyei hatókörű városi könyvtárak támogatása

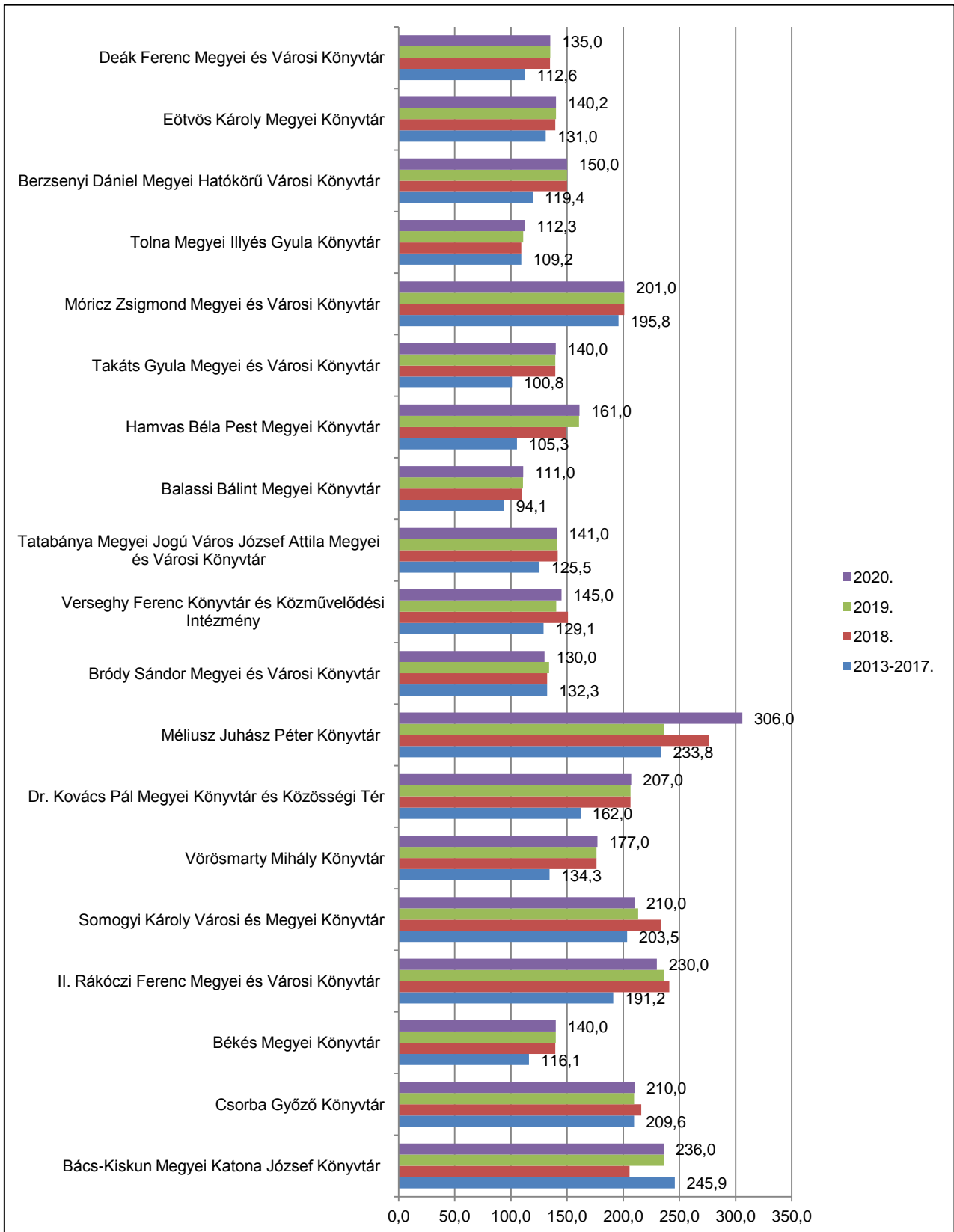
A megyei illetve 2017. óta megyei hatókörű városi könyvtárak állami feladatait a Kultv. 66. §-a¹⁶ szabályozza, amit a 2012. évi CLII. törvény hozott létre, amelyhez költségvetési forrás is rendelkezésre áll 2013-tól. 2013–2015. között a megyei könyvtárak nevesítetten szerepeltek a törvényben, 2016-tól már csak az előirányzat főösszege található a jogszabályban. A 12. ábra a megyei intézmények támogatásának változását mutatja be 2013–2020. évek

viszonylatában. A támogatási összegek kialakításának alapja 2013-ban egyrészt az ellátott területek lakossága és a szakmai mutatók, intézményi teljesítmények alapján került megtervezésre, ami mára átalakult. A megyei hatókörű városi könyvtárak fizikai tereinek megújítására azonban egy új lehetőség nyílt meg a hazai forrású Modern Városok Program révén, amely érinti majd Egert, Tatabányát, Szekszárdot, és várhatóan Győrt is.

A támogatás felhasználásáról a megyei hatókörű városi könyvtárak minden évben beszámolót készítenek, amelyben számot adnak az év során végzett tevékenységeik mellett a támogatás felhasználásáról is. 2013¹⁷–2014¹⁸ között külön miniszteri rendelet szabályozta a támogatás részletes felhasználását, majd 2015. évtől a költségvetési törvény tartalmazza.

Települési könyvtárak lakosságszám alapú támogatása

Települési önkormányzatok a kötelező feladataik ellátásához – nyilvános könyvtári ellátás biztosítása és közművelődési tevékenységek támogatása – központi költségvetési támogatásban részesülnek, amelyet a kultúráért felelős miniszter által kiadott útmutatóban előírtak alapján lehet felhasználni, amiről minden év február 28-ig be kell számolni a minisztérium felé. A felhasználást a Magyar Államkincstár ellenőrzi. Amennyiben a támogatás az

12. ábra Megyei hatókörű városi könyvtárak támogatása

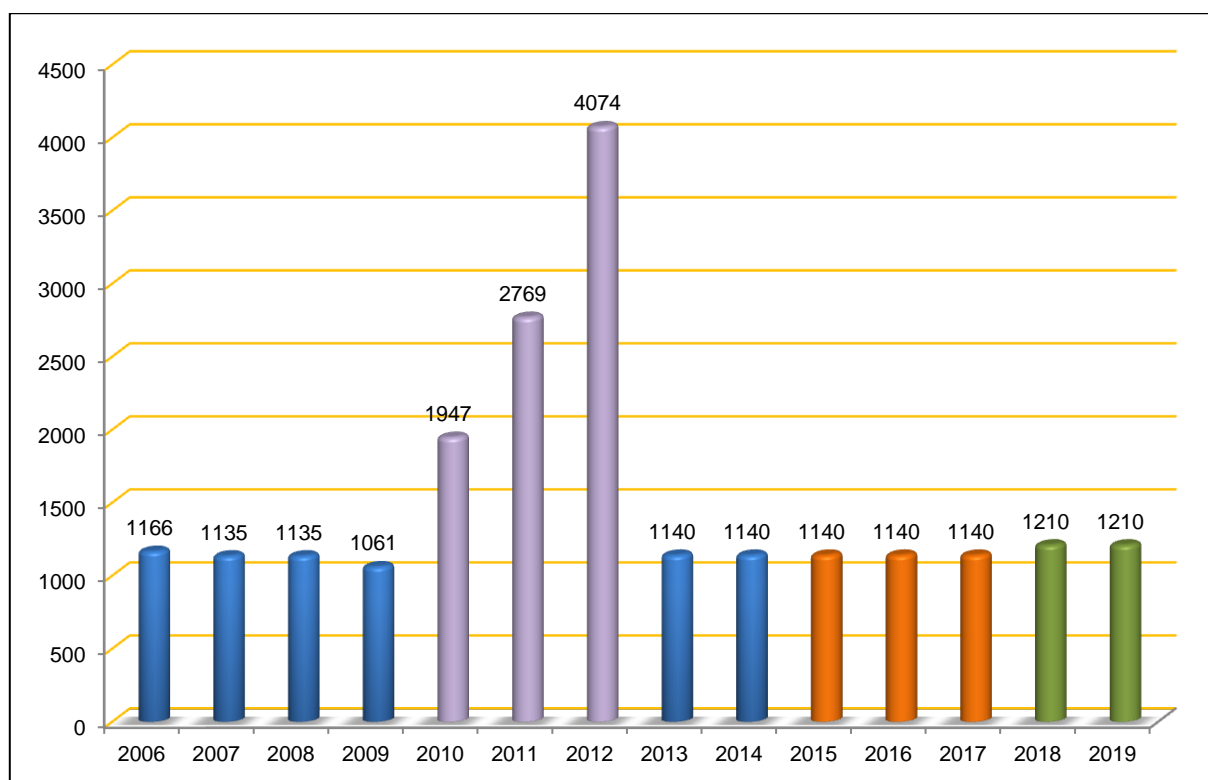
adott év december. 31-ig nem kerül teljesen felhasználásra, akkor a le nem kötött állami támogatást vissza kell fizetnie az önkormányzatnak. Ugyanez igaz a költségvetési törvény 2. melléklet IV. fejezetében lévő valamennyi könyvtári támogatására. Továbbá a szabályok szigorítása következtében az egyes, nem megfelelően felhasznált támogatások esetében szankciók kerültek bevezetésre.

A lakosságszám alapján járó úgynevezett normatíva az elmúlt 10 év folyamán jelentős átalakuláson ment keresztül. 2006–2009-ig a helyi közművelődési és közgyűjteményi feladatok ellátását támogatta, 2010–2012-ig a települési önkormányzatok üzemeltetési, igazgatási, sport- és kulturális feladatait és 2013-tól a települési önkormányzatok nyilvános könyvtári és közművelődési feladatait. 2015-től az 1200 fő alatti települések támogatása esetében változást ért el a kulturális terület, így ezeken a településeken a támogatás nem lehetett kevesebb 1,2 millió Ft-nál. 2018-tól ismét emelkedett az összeg és egy lakosra 1210 Ft, de telepü-

lésenként legkevesebb 1 800 000,- Ft került megállapításra. A könyvtárak esetében ez a támogatás a kistelepüléseken a könyvtári szolgáltató helyek működési költségeihez és a szakemberek bérének biztosításához tud hozzájárulni. A községi és városi könyvtárak esetében pedig a működésüket segíti elő. A megyeszékhely megyei jogú városok ebben a támogatásban nem részesülnek. Kiemelendő, hogy ezen támogatási összeg növelése minden évben kiemelt kérdés a kulturális területen annak érdekében, hogy a városi és községi nyilvános könyvtárak szolgáltatásai fenntarthatók legyenek (13. ábra).

A fővárosi könyvtári ellátás támogatása

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár támogatását a Budapest Főváros Önkormányzata múzeumi, könyvtári és közművelődési feladataira biztosított összevont forrás tartalmazza. 2018-ban nőtt az egy főre jutó támogatás összege (5. táblázat).

13. ábra Lakosságszám alapján járó normatív támogatás összegének változása (Ft/fő)

5. táblázat

A fővárosi könyvtári ellátás támogatása

	fővárosi támogatás egy összegben	fővárosi kiegészítő támogatás lakosságszám alapon
2006	98 754 900	394
2007	91 720 422	375
2008	92 928 022	375
2009	87 776 570	350
2010	69 939 350	392
2011	91 142 000	510
2012	91 142 000	510
2013	677 800 000	0
2014	677 900 000	0
2015	679 400 000	0
2016	679 400 000	0
2017	682 200 000	0
2018	692 200 000	0
2019	692 200 000	0

Megyei hatókörű városi könyvtár kistéleplési könyvtári célú kiegészítő támogatása**„A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) – mint a magyar kistéleplési könyvtári modell”**

A megyei majd megyei hatókörű városi könyvtárak egyik meghatározó állami feladata a kistéleplési könyvtári ellátási rendszer működtetése. A megyei könyvtár a kistéleplési kiegészítő feladatainak ellátásához központi költségvetési támogatásban részesül 2013 óta. Korábban a mozgókönyvtári ellátás keretében, a kistérségi társulásokon keresztül volt mód a kistéleplések könyvtári szolgáltatásainak támogatására, amely azonban országos szinten nagyon eltérő felhasználtságú volt. A 19 megyei intézmény és a feladatellátásba bevont városi könyvtárak 2020. évben már több mint 2700 kistéleplés nyilvános könyvtári ellátását végzi, és ennek keretében több mint 2,5 millió lakos számára juttattak el korszerű könyvtári szolgáltatásokat. Meg kell említeni, hogy a csatlakozás önkéntes, ami a nyújtott könyvtári szolgáltatásokkal való elégedettséget tükrözi. A rendszer társadalmi hatása óriási. A ma már 5500 fő alatti kistéleplésen lakók számára vált elérhetővé a garantált, magas minőségű, egységes elvek mentén kialakított és folyamatos, valós szolgáltatásokat biztosító könyvtári ellátás. A lakosság számára szükséges információk helyben elérhetővé váltak, a helyi igényekhez igazodva könyvek, folyóiratok és napilapok soka-

sága jelent meg ismét a könyvtári terekben. Emellett rendkívül jelentős a rendszer közösségépítő -fenntartó és -megtartó szerepe is. A megyei hatókörű városi könyvtárak a Kultv. 64. §-a alapján és a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer működéséről szóló 39/2013. (V. 31.) EMMI rendeletben foglaltak szerint látják el a kistélepléseket a szolgáltatási szerződés megkötése után.

A kistéleplési könyvtári ellátás általános tapasztalatai:

1. A kistéleplési önkormányzatok önként csatlakoztak a KSZR rendszerhez.
2. A megyei könyvtár megbízható, folyamatos és valós, valamint egységes minőségű szolgáltatást nyújt a megyében lévő kistélepléseknek, amelyek fogadtatása egyértelműen nagyon pozitív.
3. A legfrissebb információk helyben elérhetővé váltak, amelyhez a megyei könyvtár tudásbázisa megfelelő háttérrel biztosít.
4. A települési könyvtárak kötődése a megyei könyvtárakhoz erősödött, szoros együttműködésben dolgoznak.
6. Az önkormányzat a könyvtári szolgáltató helyek számára előírt követelményeket a lehetőségei szerint, változó minőségben biztosítja.
8. A sokszínű, a település lakosságát a könyvtárba vonzó rendezvények, és az új eszközök mind-mind növelték a könyvtárak presztízsét.
9. A rendszer számos terhet tud levenni a helyi fenntartók válláról, és egyben lehetőséget is jelent, hogy új programokkal, kiadványokkal a lakosság komfortérzetét növelje, közösséget építsen.
10. A megyei szintű feladatellátással a könyvtári munkafolyamatok hatékonyabban megszerezhetőek. A közös adatbázis és nyilvántartó rendszer bevezetésével az ellátás átláthatósága került kialakításra

A KSZR fejlesztését segítik a megyei intézmények által készített 5 évre szóló tervek, amelyek elkészítését helyszíni felmérések segítették elő. A kistéleplések számára a kulturális alapellátást a könyvtári, információs és szolgáltató helyek biztosítják, amelyet ma már 5 könyvtárbusz is támogat.

A legnagyobb eredmény azonban az, hogy a támogatás nem osztódik több felé, hanem közvetlenül a megyei hatókörű városi könyvtárhoz kerül és a felhasználása jogilag és szakmailag szabályozott keretek között történik, ezzel a települési könyvtárak fejlesztése szakmailag megfelelő színvonalon zajlik. A fejlesztés másik eredménye a technikai és

informatikai eszközök megújítása volt. A települési polgármesterek visszajelzése alapján egyértelmű, hogy saját forrásból ilyen irányú fejlesztéseket nem tudtak volna végrehajtani. A leginkább szembetűnő fejlesztések a könyvtári épületek megújulása volt és lesz a jövőben is.

Az elmúlt 14 évben a kistelepülési könyvtári ellátás támogatásának nagysága a 14. ábrán látható.

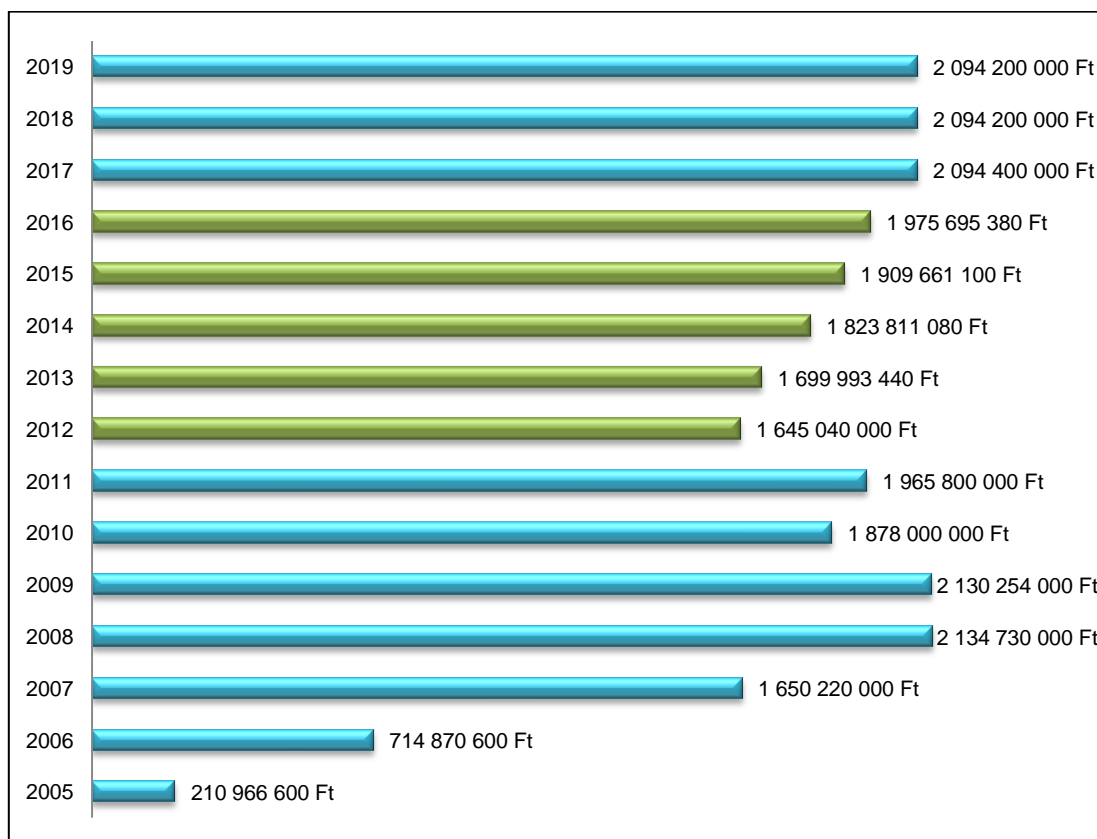
2018-ban a Kormány a magyar vidék fejlesztése és fejlődése érdekében létrehozta a Magyar Falu Programot, amihez javaslat készült az 5000 fő alatti kistelepüléseken lévő könyvtári terek megújítására, ami végül nem került a 2019. évi pályázatok fejlesztendő területe közé. A 2020. évi kiírás előkészítésekor a könyvtári terület a fejlesztési kérését ismét megfogalmazta.

A települési nyilvános könyvtárat fenntartó önkormányzatok számára elérhető további költségvetési támogatás a könyvtári érdekeltségnövelő támogatás. A Kult. tv. 64. § (2) bekezdés a) pontja szerint nyilvános könyvtárat fenntartó települési önkormányzatot vissza nem térítendő támogatás illeti

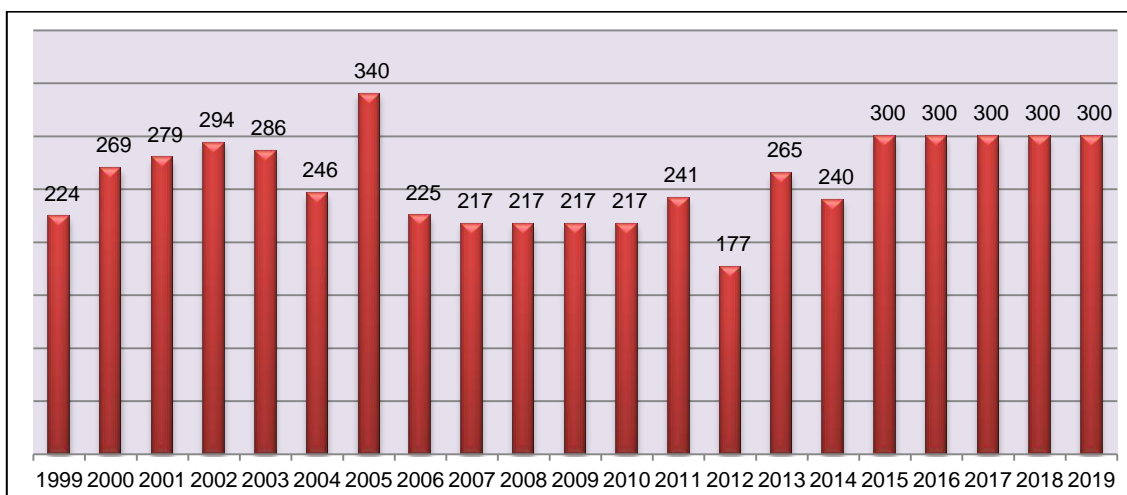
meg a települési nyilvános könyvtár állománygyarapítására és a támogatás maximum 30%-a fordítható a nyilvános könyvtár technikai, informatikai, műszaki eszközeinek, berendezési tárgyainak gyarapítására (15. ábra).

A támogatás összegét a települési nyilvános könyvtárat, illetve megyei hatókörű városi könyvtárat fenntartó önkormányzatok által az adott évben a saját bevételeik terhére biztosított állománygyarapításra fordított összegek arányában kell megállapítani.

A támogatási összeg változása mellett a támogatást igénylő települések száma évről évre változik, sőt a fenntartói támogatások évenként változása miatt nagyon heterogén. A támogatott települések számának csökkenése jelzi a könyvtári szolgáltatási formák struktúrájának változását. A kistelepülések önkormányzatai 2005 óta, majd 2013 óta a megyei hatókörű városi könyvtárak révén a költségvetésben meghatározott „mozgókönyvtári” normatíva igénybevételével biztosítják a lakosság könyvtári ellátását, ezért az érdekeltségnövelő támogatásban nem részesülhetnek.

14. ábra Kistelepülési könyvtári ellátás támogatása (2005-2019)

15. ábra Könyvtári érdekltség-növelő támogatás 1999–2019
A támogatási összeg évenkénti változása (m Ft)

A KSZR-hez csatlakozott települések és a támogatás összegének növekedése miatt az egy települési könyvtárra jutó támogatás ma már eléri a saját bevételből állománygyarapításra fordított összeg kb. 35%-át. 2014-ben a könyvtári érdekltség-növelő támogatás szakmai támogatásának adott évi szabályait a 9/2014. (II. 3.) EMMI rendelet tartalmazta, majd 2015-től a költségvetési törvénybe került átültetésre a könyvtári érdekltség-növelő támogatás valamennyi, a felhasználásra vonatkozó előírása.

Emellett a központi költségvetés 2016 óta ismét támogatja a kulturális szakemberek továbbképzését évi 120 millió Ft-tal. Ennek révén a könyvtári terület 30 millió támogatásban részesül a szakemberek tudásának fejlesztése érdekében. Ezt a forrást a Könyvtári Intézet és 2019-ben már az egyik megyei hatókörű városi könyvtár (Debrecen) is felhasználhatta.

Kiemelendő továbbá egy új támogatás megjelenése, ami 2019–2021. időszakra a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia megvalósítását támogatja. 2019. évben 1500 millió Ft, 2020. évben pedig 800 millió Ft áll a négy közgyűjteményi terület digitalizálási, tartalomfejlesztési, aggregációs feladatainak az ellátására. 2019. évben a könyvtári terület 420 millió Ft támogatásban részesült.

Új lehetőségek a könyvtárak támogatásainak bővítésére:

- a jelenlegi központi és EU-s támogatási valamint pályázati rendszer újragondolása;

- a központi költségvetésben többletforrások igénylése – mintaprojektek és infrastrukturális fejlesztések támogatása, az országos könyvtári szolgáltatások megerősítése – feladatellátás átalakítása;
- fenntartói támogatások bővülése;
- a feladatfinanszírozás új útjainak feltérképezése;
- új kulturális tevékenységet támogató adó létrehozása, amely szintén visszaforgatható;
- az EU-s forrásokból nem részesülő régiók állami kompenzációja;
- új EU-s források bevonása – nemzetközi projektek feltérképezése;
- egyéb bevételek bővítése – kreatív szolgáltatások, tartalomszolgáltatás új útjai, információ-újrahasznosítás;
- a gazdasági élet mecenatúrája – piaci szereplők megszólítása – TAO-kiterjesztés – piacképes szolgáltatások kialakítása.

Összegzés

A könyvtárak 10–20 év támogatási forrásainak áttekintése során különböző tendenciák rajzolódtak ki. Megállapítható, hogy Magyarország gazdasági, így költségvetési helyzete hatással van a könyvtári támogatások alakulására. Emellett látható, hogy szükséges egy közösen kialakított szakmai, fejlesztési stratégia kialakítása, amely feltárja a különböző típusú könyvtárak társadalmi beágyazottságának és működésének jelenlegi helyzetét, eltérő vagy éppen megegyező innovációs igényeit és megfogalmazza azokat a beavatkozási ponto-

kat, amelyek ennek a jelentős hatású és számos-ságú rendszernek, a könyvtári rendszernek a fejlődését segíti elő, aminek célja a magyarság tudásának és identitásának erősítése, minél szélesebb körben történő megszólítása. Ennek támogatásához projektszintű és rendszerszintű fejlesztési elemek létrehozása is szükségessé válik.

Hivatkozások

- 1 <https://ki.oszk.hu/dokumentumtar/magyarorszagikonnyvtarak-statisztikai-adatai-es-mutato-1998-2018-az-iskolai> és <https://ki.oszk.hu/dokumentumtar/minden-konyvtar-minden-adata-2018>
- 2 <https://ki.oszk.hu/dokumentumtar/minden-konyvtar-minden-adata-2018>
- 3 <https://ki.oszk.hu/dokumentumtar/minden-konyvtar-minden-adata-2018>
- 4 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> 2020. 01.14.
- 5 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> 2020. 01.14.
- 6 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> 2020. 01.14.
- 7 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> 2020. 01.14.
- 8 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> 2020. 01.14.
- 9 EUROSTAT= <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en>
- 10 BIZOTTSÁGI SZOLGÁLATI MUNKADOKUMENTUM:2019. évi országjelentés – Magyarország = https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-hungary_hu.pdf
- 11 Közvetlen Brüsszeli Források = <https://www.palyazatokmagyarul.eu/>
- 12 Emberi Erőforrás Támogatáskezelő = <http://www.emet.gov.hu/>

- 13 Tendernews = <https://www.tendernews.com/tenders/latest-tender/digital-library.html>
- 14 az Országos Tudományos Kutatási Alprogramokról szóló 1997. évi CXXXVI. törvény: <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99700136.TV>
- 15 Szabályozás: az Országos Dokumentum-ellátási Rendszerről 73/2003. (V.28.) Korm. rendelet
- 16 „66. § A megyei hatókörű városi könyvtár a megye egész területére vonatkozóan az 55. § (1) bekezdésében és a 65. § (2) bekezdésében foglaltakon túl állami feladatként
  - a) ellátja a megyei kötelempéldányokkal, a digitalizálással, a gyűjteményét feltáró elektronikus katalógus építésével kapcsolatos feladatokat,
  - b) szervezi a területén működő könyvtárak együttműködését,
  - c) végzi és szervezi a megye nemzetiséghez tartozó lakosainak könyvtári ellátását,
  - d) a települési könyvtárak tevékenységét segítő szolgáltatásokat nyújt,
  - e) szervezi a megyében működő könyvtárak statisztikai adatszolgáltatását,
  - f) végzi az iskolán kívüli könyvtári továbbképzést és szakképzést,
  - g) működteti a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszert, szervezi a könyvtári, információs és közösségi helyek részvételét a kulturális alapellátás kiterjesztésében,
  - h) megállapodás alapján biztosítja a települési önkormányzatok számára a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer működéséről szóló miniszteri rendeletben meghatározott feladatainak ellátását a 64. § (3) bekezdése szerinti könyvtári, információs és közösségi helyen,
  - i) koordinálja a települési könyvtárak fejlesztését, ennek keretében javaslatot tesz a megyében működő városi könyvtárak és a települési nyilvános könyvtárak fenntartóinak a könyvtár fejlesztésére a miniszter rendeletében meghatározott szakmai követelmények érvényesítése érdekében,
  - j) koordinálja a települési könyvtárak minősítésének előkészítését,
  - k) ellátja az Országos Dokumentum-ellátási Rendszerről szóló kormányrendeletben a szolgáltató könyvtár számára meghatározott feladatokat,
  - l) évente két alkalommal a könyvtári szolgáltatások megvalósításával kapcsolatos információs szakmai műhelynapot szervez a megyében lévő városi könyvtárak könyvtárosai számára,
  - m) ellátja a helyismereti dokumentumok elektronikus hozzáférhetővé tételével kapcsolatos feladatokat,
  - n) elektronikus formában megőrzi és hozzáférhetővé teszi a települési könyvtárak éves szakmai beszámolóját és munkatervét.” = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv#bj178id7e91>

- ¹⁷ A települési önkormányzatok által fenntartott muzeális intézmények szakmai támogatásának 2013. évi szabályairól szóló 40/2013. (VI. 7.) EMMI rendelet: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/Mk13091.pdf>
- ¹⁸ A települési önkormányzatok könyvtári, közművelődési és múzeumi feladataihoz nyújtott támogatások részletes szabályairól szóló 5/2014. (I. 24.) EMMI rendelet: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=166419.257858

Irodalom

2005. évi CLIII. törvény a Magyar Köztársaság 2006. évi költségvetéséről = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500153.TV
2006. évi CXXVII. törvény a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetéséről = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600127.TV
2007. évi CLXIX. törvény a Magyar Köztársaság 2008. évi költségvetéséről = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700169.TV
2008. évi CII. törvény a Magyar Köztársaság 2009. évi költségvetéséről = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0800102.TV
2010. évi XCVIII. törvény a Magyar Köztársaság 2009. évi költségvetésének végrehajtásáról = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1000098.TV
2009. évi CXXX. törvény A Magyar Köztársaság 2010. évi költségvetéséről = <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk09179.pdf>
2010. évi CLXIX. törvény a Magyar Köztársaság 2011. évi költségvetéséről = <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1000169.TV>
2011. évi CLXXXVIII. törvény Magyarország 2012. évi központi költségvetéséről = <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1100188.TV>
2012. évi CCIV. törvény Magyarország 2013. évi központi költségvetéséről = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200204.TV#lby0ideafe
2013. évi CCXXX. törvény Magyarország 2014. évi központi költségvetéséről = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300230.TV

2014. évi C. törvény Magyarország 2015. évi központi költségvetéséről = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400100.TV

2015. évi C. törvény Magyarország 2016. évi központi költségvetéséről = http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500100.TV

2016. évi XC. törvény Magyarország 2017. évi központi költségvetéséről = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600090.tv>

2017. évi C. törvény Magyarország 2018. évi központi költségvetéséről = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700100.TV>

2018. évi L. törvény Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről = <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1800050.tv>

2019. évi LXXI. törvény Magyarország 2020. évi központi költségvetéséről = <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900071.TV>

Indul a Magyar Falu Program = <https://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/magyar-falu-program>

Nemzeti Kulturális Alap: <http://www.nka.hu/rolunk/nka>

Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs (NKFI) Hivatal: <http://nkfih.gov.hu/>

Nemzeti Civil Alap: <http://www.nca.hu/?page=tender/list>

Széchenyi 2020: <https://www.palyazat.gov.hu/>
https://www.palyazat.gov.hu/korabbi_fejlesztési_programok
https://www.palyazat.gov.hu/uj_szechenyi_terv1
https://www.palyazat.gov.hu/szechenyi_2020
https://www.palyazat.gov.hu/2014_2020_as_operatív_programok_társadalmi_egyeztetese
<https://www.palyazat.gov.hu/node/33898>
https://www.palyazat.gov.hu/fejlesztési_informaciok

Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok: <http://www.otka.hu/>

Beérkezett: 2020. I. 16-án.

Sörény Edina

az ELTE BTK Irodalomtudományi
Doktori Iskola Könyvtártudományi
doktori program doktorandusza.
E-mail: sorenye@gmail.com

Értékteremtő tudomány – értékteremtő könyvtár

A Valóságos könyvtár – könyvtári valóság IV. című tudományos konferencia előadásai

Az immár hagyományosnak tekinthető konferencia az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet és Könyvtártudományi doktori program szervezésében – A magyar tudomány ünnepe rendezvénysorozat keretében – zajlott le Budapesten, 2019. november 26–27-én, nagyszámú érdeklődő jelenlétében.

A konferencia előadóit és hallgatóságát elsőként Borhy László, az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) rektora köszöntötte. Külön kiemelte, hogy A magyar tudomány ünnepe 2019. évi tematikájához, az *Értékteremtő tudományhoz* kiválóan illeszkedik a jelen tudományos konferencia mondanója: *Értékteremtő tudomány – értékteremtő könyvtár*. Meggyőződése, hogy a könyvtárak nagyon sokat tudnak tenni a tudományos színvonal megtartása érdekében; a konferenciát rendező intézetnek pedig – mint egy fontos felsőoktatási műhelynek – komoly felelőssége van e téren. A 2013-ban indított szimpóziumsorozat rangos helyet foglal el az egyetem kiemelt programjai sorában. A régészeti tudományág képviselőjeként kimondottan örül az információcserének, illetve annak, hogy az előadások láthatóvá teszik a tudományos műhelyben elért eredményeket.

Bartos Dávid, a Bölcsészettudományi Kar (BTK) tudományos dékánhelyettese köszöntője elején elmondta: az egyetem büszke arra, hogy immár hetven éve folyamatosan otthont ad a könyvtárosképzésnek, amelynek keretében felkészült szakemberek oktatják a jövő informatikus könyvtárosaikat. Hetven év nagy idő: a kezdetekkor csak egyetlen szoba állt rendelkezésre, és nem voltak kinevezett tanárok sem. A tanszék pár évvel később költözött a Pesti Barnabás utcába, ahol évtizedeken át képezték a könyvtáros generációkat. Hosszú időn keresztül évente 15–20, napjainkban 40–60 hallgató kezdi meg tanulmányait.

A jelenlegi helyszín igazán méltó a színvonalas munkához. A Múzeum körúton több számítógépes laboratórium áll rendelkezésre. Jelentős előrelépésként tartják számon, hogy az intézet közreműködik a *Digitális Bölcsészet Központ* interdiszciplináris képzésében. Bartos Dávid felhívta a figyelmet arra, hogy valamennyi bölcsésznek XXI. századi kompetenciákkal kell rendelkeznie, és ennek megfelelően kell újraértelmeznie a felhalmozott ismeretanyagot. A tudományos élet elsődleges helyszínein kiemelten fontos átadni a múlt értékeit, az elődök által megszerzett tudást. Végezetül innovációkban bővelkedő, sok újabb évtizedet kívánt az Intézetnek.

Kiszl Péter, a Könyvtár- és Információtudományi Intézet (KITI) igazgatója a könyvtárosképzés hetvenéves történetéről adott rövid áttekintést. A válás- és közoktatási miniszter 1949-ben adott engedélyt a *Pázmány Péter Tudományegyetemen* folytatandó könyvtárosképzésre. A korszak legkiválóbb elméi dolgozták ki a képzés szakmai elveit, magasra téve a mércét. Nagyrészt az egyetemi képzésnek köszönhető, hogy az egyetemről kikerülő szakemberek lassan meg tudták változtatni a szakma negatív társadalmi megítélését, amely a könyvtárat jóformán a ruhatárral egy szinten kezelte. Szerencsére ez az időszak elmúlt. Tény, hogy hetven év alatt sokat változott az oktatás célja, tartalma és módszerei. Rendkívül komoly áttörést jelentett, és a szakma rangját is nagyban emelte, hogy 1998-ban megindult az egyetemen a doktori képzés, amelynek keretén belül az intézetben hamarosan a 45. PhD védésre kerül sor.

A tágabb környezetre kitekintve Kiszl Péter megemlítette azt a radikális gyorsasággal bekövetkezett döntéssorozatot, melynek következtében rendkívüli módon lecsökkent a könyvtárosképző helyek száma az országban. Szólt a szakma alacsony társadalmi presztízséről, amely nem kis részben a rendkívül alacsony fizetésekre is vissza-

vezethető. A megbecsülés hiánya miatt sokan távoznak a pályáról, ugyanis a piaci szektor szívesen foglalkoztatja a diplomás könyvtár-informatikusokat. A szakterületi intézményrendszerrel folytatott együttműködés rendkívüli jelentőséggel bír az intézet képzési programjában: a képzőhely szakmai gyakorlatok helyszínéül, előadóként, a szakdolgozatok témakiíróiként számíthat partnereire. A nemzetközi porondon már húsznál több külföldi intézménnyel alakult ki szakmai kooperáció. Az intézetigazgató köszönetet mondott az oktatómunkát segítő, együttműködő partnereknek.

Az *Emberi Erőforrások Minisztériuma* (EMMI) *Könyvtári és Levéltári Főosztályának* vezetője, *Sörény Edina* köszöntő szavaiban kiemelte, hogy a digitális kor könyvtárának anyagi alkotórészei mellett továbbra is fontos szerepet töltenek be a szellemi alkotórészt képező könyvtárosok. A múltban *Fitz József*, *Kovács Máté*, *Haraszthy Gyula* és mások erősítették a könyvtártudomány rangját. Ezt a sort folytatják a mai tanárok, akik között nemzetközi szinten megbecsült oktatók vannak. Magyarország 3900 könyvtárában több mint 8000 képzett könyvtáros dolgozik, jelenleg öt egyetemen folyik képzés. Az ELTE-n stratégiai célokat valósítanak meg a jövő formálása érdekében.

A köszöntők sorát *Christine Mackenzie*, az *International Federation of Library Associations and Institutions* (IFLA) elnökének videó üzenete zárta, aki hangsúlyozta, mennyire fontos a könyvtárosok társadalmi szerepe: a jövő generációk számára nekik kell őrizniük a kulturális örökség egy tekintélyes hányadát. Ez az összetett tevékenység komoly kihívást és fontos missziót jelent, különösen a folyamatosan változó technológiai és társadalmi viszonyok közepette.

Tudósok az értékteremtő könyvtárakról

A szekciót *Vida Tivadar* egyetemi tanár, az *ELTE BTK Régészettudományi Intézet* intézetigazgatója nyitotta meg „Egy régész könyvtárai” című előadásával. A professzor már középiskolás korában sok időt töltött könyvtárban, ehhez képest meglepetésként érte, hogy az egyetemi tanszéken tanárbarát könyvtárat talált, ahonnan a hallgatókat egy időre ki is tiltották – ezzel szemben a *Magyar Nemzeti Múzeum* régészeti könyvtárát szabadon használhatták.

Vida professzor az egyetem után az *MTA Régészeti Intézet* kiválóan szervezett könyvtárát látogatta. Külföldi tanulmányútjai során később megis-

merhette a frankfurti archeológiai intézet könyvtárának hatalmas gyűjteményét, ahol teljességgel gyűjtik más nemzetek régészeti dokumentumait is, egyik kutatóútján pedig a londoni *Warburg Institute* könyvtárát használhatta. Münchenben egy évet tölthetett az archeológiai könyvtárban, amelynek köszönhetően különféle lelőhelyek tárgyai között párhuzamokat keresett és talált; az ott feltárt kultúrtörténeti kapcsolatrendszeret kötetben is publikálta. Külföldi tapasztalatait kamatoztatta az ELTE BTK Régészettudományi Intézet könyvtárának kialakítása során, amelynek a katalógusa elérhető online felületen.

A régész az egykor élt emberek életének fizikai nyomaival szembesül, de kutatómunkája főként a tárgyi világon túli összefüggések felismerésére, rekonstrukciójára irányul. A terepi feltárás után a munka a könyvtárakban zajlik, ahol a régi könyvekben ugyanúgy föllelhetők alapvető információk, mint a legújabbakban, ezért a régész számára a könyvtár a módszeres kutatások kiindulópontja. Ma már rengeteg információ elérhető az interneten, mindez azonban a könyvtárnak, mint közösségi helynek a jelentőségét nem csökkenti, mert az továbbra is a személyes találkozások, az eszme- és információcsere, valamint a békés alkotómunka helyszíne marad.

„Szerintem ment a világ a könyvek által elébb...” – személyes meggyőződését már előadása címében is közölte *Balázs Géza* egyetemi tanár, az *ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet* általános igazgatóhelyettese, aki nem titkolta, hogy a könyvek és a könyvtárak szerelmese. Általános iskolás kora óta folyamatosan jár könyvtárba, melyek közül számára a mai napig a leghasznosabb az ELTE nyelvészkönyvtára. de a legkedvesebb könyvtára a sajátja, amelybe szinte naponta érkezik új könyv. Időről időre viszont eszébe jut: mi lesz kedves könyveinek a sorsa? Nincs kire hagyni egy magánkönyvtárat.

A professzort naponta foglalkoztatja a kérdés: mi lesz a minőségi olvasással, a könyvvel és a könyvtárral? Az informatikai világ elemzője, teoretikusa lévén sem tud szabadulni a nyomtatott könyvtől, a lineáris olvasástól, olyannyira, hogy az e-bookot nem is tudta megszokni. A mai korszak nemcsak jelentős kulturális, de evolúciós változások ideje is egyben, amelyben mind fontosabbá válik a virtuális világ. Balázs Gézának nem az ízlése szerint való, hogy helyette chatbotok keressenek adatokat, vagy, hogy automaták ajánljanak számára olvasnivalót.

Az előadó beszélt a technológiai, illetve a nyelvi determinizmusról. A két felfogás szerint a kommunikáció technológiája, illetőleg a nyelv magát a gondolkodást is meghatározza. A tudás szerkezetének átalakulása már a XX. században elkezdődött, beléptünk a képiség, az ikonikus fordulat korába. A mai média az egyidejűség médiája, és az internet a lehetőségek, az esélyek kiegyenlítődségét, ezáltal a világ „ellaposítását” segíti elő – erről írt kiváló könyvében Friedman.¹ Hermann Lübbe ezt a jelenséget a „jelen zsugorodásaként” írta le. A 90-es évek elején Lübbe egy német-magyar filozófustalálkozón használta először a „jelenzsugor” kifejezést. Ezen azt értette, hogy a gyors tudományos-technikai változások miatt a jövő egyre közelebb kerül a jelenhez, és mindinkább érezni, hogy ez a jövő teljesen más lesz, mint a ma ismert jelen; mindennek következménye lehet a jövőtől való félelem és szorongás, az újdonságok elutasítása.

Balázs professzor végezetül *Freund Tamást* idézte: „Az emberi agy felvevőképessége biológiai okból nem tud gyorsabban nőni. Mivel minden emberi kapacitást leköthet a külső információk befogadása, nem tud figyelni a belső világra, amely az évezredek kulturális örökség hordozója. Nem érzékeli a lélek hangjait, nem figyel kellőképpen az erkölcsi-etikai normákra, a szűkebb és tágabb közösséget megtartó érzelmekre. Így pedig nem válik okosabbá, bölcsébbé.”²

Az egyetemi könyvtárosképzésről

A konferencia következő szekciójának témája az egyetemen hetven éve zajló képzés volt. *Borsodi Csaba*, az *ELTE BTK Történeti Intézet Történelem Segédtudományai Tanszék* egyetemi docensének előadása a „Reformok hullámain. Az egyetemi szintű könyvtárosképzés létrehozása és változásai az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1948/49 – 1956” címet viselte.

A második világháború előtt Magyarországon a könyvtárak, levéltárak és múzeumok számára nem képeztek egyetemi szinten szakembereket. 1945 és 1948 között a felsőoktatásban történtek változások, de azok a bölcsészeti karok képzési rendjét nem érintették. A *Nemzeti Parasztpárt* felsőoktatást megreformáló átfogó javaslatát *Kovács Máté* jegyezte, aki akkor a *Vallás- és Közoktatási Minisztérium* államtitkára volt. 1948-ra azonban megváltoztak a politikai erőviszonyok, és az új képzési rendet már a kommunisták valósították meg. Az 1947-ben kidolgozott első reformjavaslatok az

1948/49-es tanévben valósultak meg. A *Kari Tanács* 1949. október 5-én a *Könyvtártudományi Intézet* élére kéttagú igazgatótanácsot állított *Telegdi Zsigmond* és *Varjas Béla* egyetemi magántanárok személyében.

Az elfogadott javaslat szerint a *Pázmány Péter* (1950 szeptemberétől *Eötvös Loránd*) *Tudományegyetemen* könyvtáros, levéltáros és muzeológusképzés indult. Az első könyvtárszakos hallgatók az 1948/49-es tanév második félévében kezdték meg tanulmányaikat, ötéves, kétszakos képzésben. Az egymást követő reformok hullámain a képzést többször átszervezték: az 1950/51-es tanévben négyéves kétszakos, az 1951/52-es tanévtől az 1953/54-es tanévekig egyszakos ötéves, az 1954/55-ös és a következő tanévben négyéves, kétszakos volt a képzés.

A soron következő előadók a *szakmai szervezetek szemszögéből vizsgálták az egyetemi képzés jelenét és jövőjét. A szakmai szervezetek és az egyetemi képzőhelyek közötti partnerségnek számos formalizált és informális szintje van – a hivatalos együttműködési szerződésektől a közös bizottsági tagságokon, illetve a képzési és kimeneti követelmények közös átgondolásán át egészen a Könyvtár- és Információtudományi Képzések Kollégiuma (KIKK) szervezetéig.*

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) elnöke, *Lükőné Őrsi Gabriella* felhívta a figyelmet arra, hogy az utóbbi időkben a könyvtárakban komoly munkaerőhiány alakult ki, amelynek a képzett szakemberek elvándorlása mellett más okai is vannak. Véleménye szerint a szakma és a könyvtárosok számára egyaránt kedvezőtlen a kétszakos képzés megszűnése. Az egyetemi felvételin az emelt szintű érettségi előírásával túlságosan magas szinten tartják a bemeneti követelményeket, ezért többen nem tudnak bekerülni a szakra. A nyelvvizsga-követelményt viszont fontosnak tartja, mert az idegen – főleg az angol és a német nyelvek – ismerete nélkül nehéz színvonalas munkát végezni a könyvtárakban.

¹ Thomas L. Friedman: *És mégis lapos a Föld : a XXI. század rövid története.* Budapest : HVG. 2008.

² A nyírfaaraszóli lepke és a jövő reménye. Osztovits Ágnes interjúja Freund Tamás agykutató akadémikussal. In: *Magyar Nemzet* 1999. december 24. 19. p. Idézi: Balázs Géza: *A mi felelőségünk – a te felelőségged. Gondolatok az iGenerációról, a netnemzedékről és az evolúciós megszaladásról* (2015–2017). In: *Láttelek*, Budapest : Bolyai Alapítvány, 2017.

Redl Károly, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének (MKE) alelnöke elmondta: az MKE már nagyon korán, a 2. vándorgyűlésén foglalkozott a könyvtáros pályaképpel, képzéssel, továbbképzéssel. A szervezet 2016–2021 közötti stratégiájának több pontja tárgyalja a könyvtárosképzés jelenét, jövőjét. A kiemelt stratégiai pontok segítenek a küldetés meghatározásában, a tudatos könyvtárpolitika formálásában, a közös jövőkép kialakításában, a könyvtárak arculatának és a könyvtárosok identitásának formálásában, megbecsültségük növelésében, mely mind a képző intézményeknek, mind a könyvtáraknak közös érdeke.

A konferencia közönsége
Selmeczi Tamás és Fodor János felvételei

Eszenyiné Borbély Mária, az IKSZ és az MKE közös képzési munkabizottságának elnöke „A felsőoktatás szerepe és hatása a hallgatók és a munkavállalók digitális kompetenciaállapotának fejlesztésében” címmel tartott előadásában egészen friss, 2019 novemberi felmérési eredményekről számolt be. 2019-ben 1868, 2017-ben pedig 1785 közkönyvtári munkavállaló kompetenciáit mérték föl az EU által kifejlesztett DIGCOMP keretrendszer segítségével. Az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek pályázati konstrukció Az én könyvtáram című kiemelt projektjének keretében öt területen 21 kompetenciát vizsgáltak. A megállapítások közül talán a legfontosabbak: a könyvtáros diplomával bírók kompetenciaszintje jobb a többi diplomásénál, ugyanakkor a szerzői jogi ismeretek meglehetősen alacsony szintűek. A vizsgálat kiter-

jedt az egyetemi hallgatókra is, melynek eredményei tényszerűen igazolták, hogy a felsőfokú könyvtárosképzés kifejezetten nagymértékben erősíti a hallgatók digitális kompetenciáit.

A szakmai együttműködő partnerek reflexiói a képzés munkaerőpiaci hasznosulásáról

Berecz Ágnes, a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének igazgatója bevezetőjében elmondta, hogy régóta három részből: könyvtárból, levéltárból és múzeumból áll a nagy múltú gyűjtemény. A 2019 januárjában történt tragikus tűzvész miatt az egész érintett épületszárnyat le kell bontani és újjá kell építeni. Az álmórányt ért jelentős károk mellett további nehézséget okoz, hogy a gyűjteménynek három helyszínre kellett kitelepülnie, ahol szolgáltatásait csak részlegesen tudják nyújtani. Az újjáépítés alatt új digitális adatbázisokat kívánnak létrehozni. Az egyetemi együttműködés keretében szakdolgozati témákat hirdettek meg.

Megnyitó előadások
Selmeczi Tamás és Fodor János felvételei

Az OSZK Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár vezetője, Fazokas Eszter először a szakmai gyakorlatokon részt vett egyetemi hallgatók véleményéről számolt be. A kérdőíves válaszból kiderült, hogy a diákok jónak tartják a szakmai gyakorlat helyszínét, majd kiemelték, hogy a munka jól szervezett, üresjárat nélküli volt. Az intézettel kötött együttműködési megállapodásról Fazokas Eszter véleménye: kölcsönös előnyt

és hasznot hoz mindkét fél számára. A továbbiakban is fognak könyvtárlátogatásokat szervezni, publikációs lehetőséget biztosítani a hallgatók számára.

Fonyó Istvánné, a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (TMT) főszerkesztője az anyaintézményéről, a BME Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárról elmondta, milyen sokrétű lehetőséget, innovatív környezetet biztosít a hallgatók számára. A TMT-ről szólva kiemelte, hogy az 1954-ben indult folyóirat az oktatóknak és a hallgatóknak egyaránt fontos publikációs fórum. A teljes archívum digitalizálva van, online kereshető. 2002-ig csak nyomtatásban, 2002-től a nyomtatás mellett online módon is, 2017-től viszont már csak online jelenik meg a TMT. Végül egy jó hír: 2020-tól korlátlan lesz a hozzáférés, nem kell a folyóiratra előfizetni.

Haszonné Kiss Katalin, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) régióigazgatója fontosnak tartja a KITI-vel való együttműködést, melynek során mindig gyakorlati célok megvalósítására törekednek. A FSZEK minden évben ad a szakdolgozatókhoz témajavaslatokat; évente 3–4 hallgató választja az általuk adott témákat. Legutóbb a mesterképzős hallgatók végeztek vizsgálatokat kilenc tagkönyvtárban, majd összegezték a véleményüket: többek közt javaslatokat tettek a közösségi média megjelenésre, a honlap átalakítására, és konkrét segítséget is adtak a megvalósításban.

Kálóczi Katalin, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár főigazgatója nagy múltra visszatekintő, szerteágazó, kölcsönös előnyöket nyújtó együttműködésről adott számot. Szakdolgozati témákat írnak ki, óraadóként közreműködnek a képzésben, közösen szerveznek szakmai rendezvényeket, együttesen vesznek részt a minőségirányítási programban. Az Egyetemi Könyvtár évente 10–15 hallgatót fogad szakmai gyakorlatra a következő területeken: feldolgozás, szerzeményezés, tájékoztatás, olvasószolgálat, a közösségi oldal bővítése, applikációk fejlesztése, továbbá az MTMT karbantartása és az egyetemi repozitórium bővítése.

Kóródy Judit, az Infodok Kft. információszolgáltató központjának vezetője arra hívta föl a figyelmet, hogy a tudás átadása mellett fontos cél a kompetenciák kifejlesztése. A cég többek között a könyvtári szolgáltatások korszerűsítése és az oktatás egyre hatékonyabb támogatása érdekében meghirdetett, sikeres pályázat kapcsán is közel került az egyetemhez.

Az *Országgyűlési Könyvtár* igazgatóhelyettese, Redl Károly kihangsúlyozta, mennyi szakismeret halmozódott föl a *Parlamentari Könyvtár* 150 éves története során – ennek az átadása az egyetemi hallgatók számára kulcsfontosságú. Az együttműködési megállapodás körében a könyvtár – többek között – gyakorlatorientált képzést, csoportos látogatások szervezését, valamint a kihelyezett könyvtári szemináriumi foglalkozásokhoz, speciális kollégiumokhoz helyszín biztosítását vállalja.

Papp Anna Mária, az Országos Idegennyelvű Könyvtár és Zenei Gyűjtemény (OIK) főigazgatója örömeinek adott hangot, amiért a két intézmény között konstruktív együttműködés alakult ki. Az OIK-ban kihelyezett órák zajlanak, főleg a zenei gyűjteményben, amelynek vezetője a zenei könyvtáros hallgatók képzésében óraadóként vesz részt. A KITI munkáját szakdolgozati témajavaslatokkal is támogatják, amelyre mindig van jelentkező.

Együttműködő partnereink a képzésről
Selmeczi Tamás és Fodor János felvételei

Kiss Szilárd, az MTVA Nemzeti Audiovizuális Archivum vezetője annak a véleményének adott hangot, hogy érdemes volt belevágni az együttműködésbe, amelynek keretében már ebben az évben öt hallgatót fogadtak. Annak érdekében, hogy a hallgatók a teljes munkafolyamatot megismerhessék, kidolgozták a hosszabb időtartamra szóló szakmai gyakorlati tervet.

A díszteremben zajló események utolsó pontja az a korabeli fényképek vetítésével kísért pódiumbe-

szélgetés volt, amelyen a képzés történetének legjelentősebb korszakait idézték föl egykori könyvtároshallgatók: *Ferenczy Endréné Wendelin Lídia, Gereben Ferenc, Katsányi Sándor, Kiss Gábor, Mátyás Melinda, Suppné Tarnay Györgyi, Szabó Sándor.*

A konferencia egyik fénypontja volt a magyarországi felsőfokú könyvtáros képzés elindulásának és az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke megalapításának 70. évfordulója alkalmából rendezett, a tanszék és az intézet történetét bemutató kamara-kiállítás, valamint a digitális történelmi gyűjtemény ünnepélyes bemutatója az Intézetben.

A kiállítást *Sebestyén György* professzor emeritus nyitotta meg, bevezetőt *Bibor Máté*, a kiállítás kurátora mondott, a digitális gyűjteményt *Fodor János*, a gyűjtemény gondozója mutatta be. A megnyitón az *ELTE BTK Művészetközvetítő és Zenei Intézetének* előadását hallhatták a résztvevők.

Az oktatók előadásai

A konferencia második napjának délelőttjén a KITI oktatói adtak számot legújabb kutatási eredményeikről. Az előadásokat az elhangzás sorrendjében ismertetjük.

KISZL Péter: 70 éves a felsőfokú könyvtáros és információs szakemberképzés: helyzetkép és fejlesztési lehetőségek

Az előadó néhány csomópontot emelt ki a közös továbbgondolás érdekében. A (tudomány)egyetemi könyvtárosképzés célja a munkaerő-szükséglet kielégítése valamennyi könyvtártípus számára, az egyre erősödő felsőoktatási versenykörnyezetben. Országos szinten jóval kevesebben jelentkeznek a képzésre, mint korábban. Nem használt a felvételi adatoknak, hogy néhány évvel ezelőtt emelt szintű érettségit írtak elő bemeneti követelményként.

Sajnálattal kell megállapítani a szakma presztízsének alacsony voltát, amelynek okai közül Kiszl Péter kiemelte: tíz éve nem volt béremelés – ez meg is látszik a pályaelhagyók nagy számán. A BA szintű diplomás pályakezdők fizetése 232 ezer forint, a mesterképzősöké mindössze 13 ezer forinttal magasabb – érthető, hogy a mesterképzős létszámok lecsökkentek. A szakma elnevezése sem a legjobb, és nem a létszám növelését szolgálta a felvételik idején az egyik népszerű portálon megjelent írás: „Még pedikűrözni is jobban megéri, mint könyvtárosnak lenni”. A munkaerőpiaci visz-

szajelzés a képzés számára azonban nagyon kedvező: a végzettek mindössze 7, illetve 4%-a nem talál munkát az alap-, illetve a mesterszinten végzettek arányában.

A munkaerőpiaci visszajelzés a képzés számára azonban nagyon kedvező: a végzettek 7, illetve 4%-a nem talál munkát. Sajnálatos módon a végzettek többsége viszont nem könyvtárban, inkább a versenyszférában dolgozik – erről azonban nem a képzés tehet.

Az előző napon a szakmai partnerek beszéltek a széles körű, az elméletet és a gyakorlatot egyaránt reprezentáló összefogásról, a szakmai gyakorlatokról, a szakdolgozati és TDK témák kiírásáról, a gyakorló könyvtárosokról mint vendéglelőadóról. Kiszl Péter megemlíttette a KITI néhány kiemelt projektjét: *Hazai György* könyvtárának rendezését, *Voit Krisztina* hagyatékának gondozását, az *Egyetemi Könyvtárért Alapítványban* végzett tevékenységet, a FSZEK-ben a hallgatók által végzett felmérést, a tartalomszolgáltatási műhely munkáját, a Digitális Bölcsészeti Központ eredményeit, kitért néhány kiemelkedően sikeres rendezvényre: a *Nyitott Napok* sorozatra, a VKKV tudományos konferenciákra, a könyvbemutatókra, a műhelybeszélgetésekre.

Az előadó végezetül az Intézet által folyamatosan végzett néhány további fontos tevékenységre hívta föl a figyelmet, köztük a kiterjedt publikációs tevékenységre, a folyamatosan megújuló infrastruktúra, az ösztöndíj-lehetőségekre, illetve az élénk hallgatói részvételre fontos szakmai eseményeken, mint például az MKE vándorgyűlésén, az IFLA kongresszuson és a BOBCATSSS konferencián.

Tószegi Zsuzsanna: Digitális bennszülött hallgatók, digitális bevándorló tanárok. Új utak, új módszerek az informatikus könyvtárosok képzésében

A könyvtáros szakma elméletét és gyakorlatát alapjaiban változtatták meg az IKT-vívmányok. Ezt a mélyreható átalakulást a „digitális bevándorló” nemzedék vitte végbe, de ez a produktum nem elég a mai egyetemi hallgatók elismerésének kivívásához. Az omniprezens hálózati létbe születtek avíttanak, divatjamúltnak tartják a Gutenberg-galaxist (és annak híveit). Az oktatás számára a legnagyobb kihívást azon módszerek kialakítása jelenti, amelyek az idősebb tanárok és a „digitális bennszülött” diákok közötti szakadék áthidalását segítik. Különösen igaz ez a felsőoktatásban, ahol a jövő értelmiségét kell felkészíteni az exponenciá-

lisan gyorsuló technológiai fejlődéshez való alkalmazkodás képességére. A felsőfokú informatikus könyvtáros képzésben új filozófiai alapok, innovatív módszerek, korszerű ismeretszerzési mechanizmusok jelentek meg, többek között a design thinking, a projekt-alapú tanulás, a multi- és hipermediális tanulási környezet kialakítása.

Barátné Hajdu Ágnes: Trendek a könyvtárépítészetben. Modern könyvtárak, könyvtárbelső a világ minden tájáról

Az olvasás, valamint média- és információs műveltség előmozdítása és színvonalának növelése, továbbá az információ bármely formájához való hozzáférés kulcsfontosságú, mert nélkülözhetetlen előfeltétel ahhoz, hogy a polgárok aktívan vehessenek részt a társadalom életében. A célok elérését a könyvtárak nagyban segíthetik, ezért fejlesztésük megjelenik a nemzetközi szervezetek (Unesco, ENSZ, IFLA) programjában.

A modern könyvtár az értékteremtésre koncentrálna, melynek fókuszpontjai a hatékonyság, a partnerség és az együttműködés, a tanulás és az információs műveltség, fokozott figyelem az emberekre, továbbá sokszínű, változatos, speciális szolgáltatások nyújtása. A könyvtár újraértelmezett szerepe kapcsán inspirálja a felhasználókat, akik már nem passzív, hanem aktív elemei a rendszernek, akik már nemcsak tudást, hanem megtapasztalást akarnak, és egyre inkább hozzá akarnak járulni az információ előállításához. Ma már azt várják el egy közkönyvtártól, hogy támogassa a helyi civil kezdeményezéseket, szervezzen kiállításokat, tanfolyamokat, családi programokat és más rendezvényeket, tartson terápiás foglalkozásokat – és mindemellett fordítson figyelmet a tehetséggondozásra, az esélyteremtésre, az érzékenyítésre és a helyi társadalom ügyes-bajos dolgaira.

A legfontosabb elvárások a mai könyvtárépületekkel, belső terekkel kapcsolatban: központi elhelyezkedés, jó megközelíthetőség, környezettudatosság, fenntarthatóság, gazdaságos üzemeltetés, akadálymentesség (fizikai és virtuális értelemben egyaránt), flexibilitás. A jó belső terek több funkciót tudnak kiszolgálni, aktivitásra, kezdeményezésre ösztönöznek, segítik a tájékozódást. Egyre inkább teret nyer a „four-space model”, melynek értelmében a közkönyvtár egyidejűleg válik az inspiráció, a tanulás, a találkozás és az alkotás színterévé.

A tanszékvezető asszony jóvoltából a konferencia résztvevői minden földrésről láthattak szebbnél

szebb könyvtárépületeket és belső tereket, egyrészt az *American Library Association* által díjazott, másrészt az IFLA által „a világ legjobb közkönyvtára” címért versengő, harmadrészt az *Australian Library and Information Association* által szervezett „Library Design Awards 2019” pályázatra érkezett nevezések közül.

Bibor Máté: Gyulaffi Lestár Bécsben

A közelmúltban elhunyt *Wehli Tünde* művészettörténész emlékének szentelt előadás során Bibor Máté elmondta, hogy egy évtizede kutatja a XVI. században élt *Gyulaffi Lestárnak*, az *Erdélyi Fejedelemség* nagyobb kancelláriája titkárának az életművét, aki gyermekkorát a Dunántúlon töltötte. Apja halála után nagybátyja, *Gyulaffi László* gondoskodott róla; az ő segítségével került Bécsbe, az alsó-ausztriai tartományi iskolába, majd később az erdélyi fejedelmi udvarba. Az 1565-ben alapított, Bécsben működő, császári fenntartású iskolával kapcsolatban számos irat maradt fenn, melyek jelentős része a Gyulaffi által ott töltött évekre vonatkozik. Ismert az 1573. év nyomtatott tanterve és az ugyanebben az esztendőben lezajlott vizsgálat biztosainak egyik jelentése is. Mindezekből elég pontosan rekonstruálható, hogy 1571–1574 között miként teltek a tizenöt–tizenhét éves Gyulaffi napjai az iskolában, ahol heti hat napon át folyt a tanítás, a szombati napokon a heti leckéket ismételték, azokon a napokon viszont a diákok csak latinul beszélhettek egymással.

Bella Katalin: „A magyar néphadsereg alezredeseként több vers illet, mint Petőfit, a honvédség őrnagyát” – a szerkesztői munka állami ellenőrzése és a reprezentatív irodalmi antológiák válogatási szempontjai az 1950-es években Magyarországon

A keményvonalas sztálinista politikát folytató *Révai József* főideológus, kulturális miniszter a zsdanovi mintát követve szigorúan ellenőrizte az irodalmat és irányította a kánonképződés folyamatát. Révai meggyőződése szerint a szocialista alapokból kinövő művészet eleve magasabb rendű a kapitalista alapokra épülőnél.

Az irodalmi-művészeti kánonképzés végső, egyértelmű módszere a szerkesztés. Az igazi hatalom az antológiászerkesztőé: az ő kezét nem köti az indoklás kényszere, mint az irodalomtörténészét. Az előadó két reprezentatív antológiát elemezve adott képet az 1948 és 1956 közötti időszak alapvető irodalmi korpuszának kodifikációjáról és az irodalom kényszerű ön-újradefiniálásáról. A bemu-

tatott antológiák: a „Magyar írók Rákosi Mátyásról” és a „Hét évszázad magyar versei”-nek 1951-es és 1954-es kiadása.

Dippold Péter: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2018. évi használói elégedettség- és igényfelmérésének néhány tanulsága

A valamennyi tagkönyvtárra kiterjesztett 2018. évi felmérés kérdőíveit 2505 használó töltötte ki. Az eredmények: a teljes intézményben a használók 34%-a szórakozási és kikapcsolódási céllal, 27%-a személyes érdeklődése kielégítésre használja a könyvtárat. A Központi Könyvtárban az egyetemi könyvtári funkció dominál: 72% tanulási céllal, 4% személyes érdeklődésből látogatja a könyvtárat. A mesterszakos hallgatók 2017-ben három régió 3–3 fiókkönyvtárát vizsgálták meg, a régiók közötti, illetve az azokon belüli eltérésekre koncentrálnak. A vizsgált szempontok: a könyvtár külső megjelenése és a megközelítési lehetőségek; a belső terek felszereltsége és hangulata, az információs táblák; az IT állapota, fejlettsége, az internet kapcsolat minősége; a szolgáltatások színvonala; a gyűjtemény állapota, rendezettsége; részvétel a közösségi platformokon.

A felmérésekben a közkönyvtárak fejlődésének trendjei manifesztálódtak: fontos a könyvtárhasználat egyszerűsítése; a világháló használatának minél bővebb biztosítása; a közösségi és kényelmi funkciók minél teljesebbé tétele: a könyvtár, mint közösségi tér használata; a távoli használat és gazdag tartalmak biztosítása; az emberi tényező fontossága: erőfeszítések a minőség megtartására és fejlesztésére.

Boda Gáborné Köntös Nelli: Dokumentumleírás és a tudás, ami mögötte áll – az önreflexió szerepe a szakmai önismeret kialakításában

Képesek vagyunk-e önkritikusan értékelni saját munkánkat? Kapunk-e elegendő visszajelzést a munkánk hatékonyságáról? Az előadó ezt a választ adta az általa fölvetett kérdésekre: az önreflexió az élethosszig tartó tanulás szerves része: a szakmai önismeret és a szakmai identitás kialakításának meghatározó eleme, ezért érdemes volna a napi gyakorlatba beépíteni a reflexív tudást, az önreflexiót. Sok tudós foglalkozott a reflexivitással, néhány példa: *John Dewey* megállapítása szerint a reflexió egyben gondolkodási forma. *Donald Alan Schön* véleménye: az „igazi” reflexivitás egyben érzelmi töltetet produkál. *Barry J. Zimmerman* fölállította önszabályozó tanulás ciklikus modelljét.

Az előadó az informatikus könyvtáros alapképzési szak és a könyvtártudomány mesterszak számára a 18/2016. (VIII. 5.) EMMI számú rendeletben megfogalmazott képzési célokból és szakmai kompetenciákból kiindulva áttekintette, mely ismeretek, jártasságok, készségek és képességek nélkülözhetetlenek a könyvtári gyűjtemények értéktelítő feltárásában résztvevő szakemberek önreflexiójához, szakmai önértékeléséhez.

Csik Tibor: A könyvtártudomány és a gépi információkeresés

Az előadó a könyvtártudomány történetében egészen a XVII. századig tekintett vissza: sorra vett néhány nagy elődöt, akik jelentős mértékben járultak hozzá a tudományág fejlődéséhez. *Gabriel Naudé* a könyvtáros hivatást alapozta meg, *Karl Dziathko* a tudomány szolgálatát helyezte előtérbe, *Paul Otlet* a bibliográfia és a dokumentáció tudományos elveit dolgozta ki. *Vannevar Bush* már 1945-ben megfogalmazta, hogy a könyvtári osztályozás mesterként volt miatt a bibliotékák lemaradnak az információkeresésben.

Hazánkban *Varjas Béla* nevéhez kötődik a könyvtár rendszerként való felfogása. Az ELTE könyvtárosképzésében *Horváth Tibor* képviselte az információtechnológia oktatásának, a képzésbe való szerves beépítésének az álláspontját, és arra törekedett, hogy a könyvtártudomány információtudománnyá váljon. Az új ismeretek nemcsak bővítették a meglévő tudásanyagot, hanem átforgalmazták annak szemléletét, újabb lökést adva a könyvtártudomány megújulásának.

Senkei-Kis Zoltán: A könyvtár, mint stresszforrás – hogyan oldható a könyvtári szorongás

A könyvtári szorongás az intézménnyel való találkozásakor fellépő pszichés megterhelés, amelyet a kutatások szerint kimondottan az egyetemisták éreznek a felsőoktatási könyvtárakkal kapcsolatban. Egyelőre nem ismert a témában zajló hazai kutatás, de a világban is alig végeznek ilyen típusú vizsgálatokat. Angolszász területen *Constance A. Mellon* foglalkozott elsőként a témával: ő 6000 diák bevonásával végzett kutatást. *Sharon Bostick* kvantitatív mérőeszközt, *Doris Judi van Kampen* pedig egy mérési módszertant dolgozott ki.

A könyvtári szorongást többféle hatás: emocionális gátlások és az intézmény által keltett negatív érzések váltják ki. A diákok ellenérzése alapvetően négy okra vezethető vissza: nyomasztónak érzik a

könyvtár méreteit; nem értik a gyűjtemény elrendezésének a logikáját, ezért nem tudják, mit hol találnak; nincsenek ismereteik arról, mit kell tenniük a könyvtárban, és nem biztosak abban, hogyan kell nekilátni a kutatómunkának. Mindezek miatt alkalmatlannak érzik magukat, és mivel ezt szégyellik, félnek segítséget kérni.

A szorongás oldása a könyvtárosok és oktatók közös feladata. A siker záloga a könyvtári szorongás meglétének elismerése, az információs műveltség és a könyvtárhasználat hatékony oktatása, a felhasználóbarát könyvtári környezet kialakítása, továbbá a gátlások leépítését támogató könyvtárosi attitűd.

Fodor János: 70/90 – Az archívum valósága és a múlt rekonstruálhatósága

A főcímhez két adalék: 70 éve indult az egyetemi könyvtárosképzés, és 90 éve született *Fodor András* Kossuth-díjas költő, aki a könyvtárosképzés indulásakor az első évfolyam hallgatója volt. 50 évvel később a Fodor-oeuvre jelentős szerepet játszik a hallgatók életében: a hálózati életműkiadás a képzési program részévé vált. A magyar irodalomban kevés, az övénél sokrétűbben feltárt digitalizált életmű akad: már közel 30 ezer fájl van feltöltve a hálózati kiadásba. Az „Összegyűjtött esszék” négy nyomtatott kötete például a hallgatók közreműködésével készült el.

A rendkívül szerteágazó és gazdag hálózati kiadás számos kérdést is fölvet, melyek közül a legfontosabbak: mi a fennmaradt dokumentumokban megragadható múlt és egy archívum valóságának viszonya? Növelhető-e utólag egy hetvenéves kép „felbontása”? Van-e jogunk felülbírálni egy alkotó koncepcióját, szerkesztési elveit? Pótolják-e a hiányokat a bemutatott kapcsolódások, a hozzáadott információk? Hamisításnak minősül-e az utólagos narráció, történetmondás? Milyen irányban bővítheti tudásunkat a digitális bölcsészet eszköztára? A kimondott és kimondatlan kérdésekre a válasz: a múlt NEM rekonstruálható.

Kerekes Pál: Kihangosított szövegkultúra

A könyv évszázadokon át szinte az egyetlen tudásközvetítő eszköz volt, de ez mára megváltozott: a számítástechnika megjelenésével új szövegélési lehetőségek és olvasási platformok jöttek létre. Az irodalmi alkotás létmódja ma már nem csak a hagyományos nyomtatott könyv. A kánon

változására jó példa *Bob Dylan* 2016. évi irodalmi Nobel-díja.

A textuális irodalmi műfajok mellé egyre nagyobb arányban zárkóznak föl a hangoskönyvek és a videós szövegadaptációk. A *Magyar Elektronikus Könyvtár* legnépszerűbb dokumentumai között vezető helyen állnak a hangoskönyvek. Az előadó felhívta a figyelmet a legismertebb magyar ingyenes videóantológiák kínálatára és lehetőségeire, majd bemutatott néhány új videós irodalmi műfajt: az irodalmi podcastot, a slam poetry-t és az instagram-verset, illetve az insta-sorozatot.

Németh Katalin: Szimbólumokkal szimbólumok nélkül: az autizmusbarát könyvtár

Az autizmus spektrum zavarral (ASD) küzdők száma egyre nő: ma már a népesség kb. 1% érintett! Az autizmus számos megjelenési formában létezik, de az majdnem mindenkire jellemző, hogy gondjai vannak a társas érintkezés szabályainak a betartásával.

A közintézményektől elvárható, hogy megfelelő körülményeket biztosítsanak az autizmussal élők számára is. Vannak olyan autisták, akiknek a könyvtár rendezett, csendes volta egyfajta menedéket jelent. Számos modell létezik már a könyvtárakban, amelyek mentén úgy alakítják ki, illetve szervezik át a tereket és a szolgáltatásokat, hogy azok az ASD-vel küzdők – legalábbis egy részük – számára megfelelők legyenek. Át kell gondolni a kommunikációt (mivel a szimbólumkezelés, a metakommunikáció, az irónia gondot okozhat), a társas viselkedés bizonyos szabályait (például a fizikai távolságtartást) és az autisták jelentős hányadára jellemző, eltérő szenzoros érzékenységet.

Koszttyánné Mátrai Rita: OPAC-ok nagyító alatt: hogyan keres egy gyengénlátó az online könyvtári katalógusokban?

A gyengénlátók látásteljesítménye szemüveggel korrigálva is csak 10–30% közötti; ők a képernyőnek csak egy kis részét látják, ezért számukra másként kell szervezni, elrendezni az információkat.

A közszférához tartozó intézmények – köztük a közkönyvtárak – honlapjainak akadálymentességét egyre szigorúbb törvények írják elő. 2019. szeptember 23-tól már az újonnan készülő, 2020. szeptember 23-tól pedig a régebbi honlapokat is akadálymentesen kell kialakítani, ideértve a honla-

pon lévő összes szolgáltatást, valamint a letölthető PDF és Word dokumentumokat. A jogszabály szerint a WCAG (Web Content Accessibility Guidelines) 2.1 szabvány „AA” szintű teljesítési feltételeinek kell megfelelni. Az előadó a könyvtárakban honos rendszerek közül jó néhányat tesztelt egy vállalkozó szellemű gyengénlátó segítségével. Az *ALEPH*, a *Corvina*, a *MOKKA*, a *Qulto*, a *Szikla* – valamennyi alkalmazás hagy kívánnivalót maga után, egyik sem felel meg tökéletesen a kívánalmaknak.

A doktoranduszok előadásai

A második nap délutánján a jelenlévők nagy érdeklődéssel hallgatták meg a PhD képzésben részt vevő tizenegy doktorandusz előadásait, amelyeket szintén az elhangzás sorrendjében ismertetünk.

Vass Anna Johanna: Katalógizálási elvek és gyakorlat a felsőfokú könyvtárosképzés megindításának éveiben – Goriupp Alisz tanfolyami és egyetemi jegyzetei alapján

Goriupp Alisz (1894–1979) a XX. századi magyar könyvtárügy egyik kiemelkedő katalógizálási és szabványügyi szakértője volt. Ő dolgozta ki a katalógizálásnak a porosz instrukcióktól eltérő új rendszerét, melynek alapján 1924-ben kezdődött meg a feldolgozás, és az ő vezetésével készült el az első magyar katalógizálási szabvány 1952-ben. Az *Országos Könyvtárügyi Tanácsban a Katalógizálási Szakbizottságot* vezette és tagja volt a *Könyvtár-tudományi Főbizottságnak*. Az egyetemi tanszéken, továbbá a *Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete* és az *Országos Könyvtárügyi Központ* tanfolyamain bibliográfiaszerkesztést és katalógizálást tanított.

Bilicsi Erika: A Plan S irányelv várható hatása a tudományos publikálásra

Az *Európai Unió* évente 80 milliárd eurót költ kutatástámogatásra, az eredmények 80%-a mégsem nyílt hozzáféréssel jelenik meg – ezért az EU még többet kíván tenni annak érdekében, hogy minél több publikáció jelenjen meg az open access rendszerben. Ennek érdekében dolgozták ki az open access publikálási modell terjedésének elősegítését és az átmeneti periódus lerövidítését célzó, azonnali és teljes nyílt hozzáférésű közreadást előíró *Plan S* irányelvet, amely 2018. szeptember 4-én jelent meg.

A *Plan S* mind a folyóirat- és könyvkiadókra, mind a repozitórium-üzemeltetőkre vonatkozó követelményei előírják a nyílt licencek alkalmazását, a megfelelő infrastruktúra és intézményrendszer biztosítását és működtetését, a közlési díjak maximalizálását, az egységes stratégiák és eljárások kidolgozását és alkalmazását, a monitorozás és a szankcionálás bevezetését, illetve az értékelési rendszer átalakításának szükségességét.

Nemes László: A transzferek és a könyvtár szerepe a felsőoktatás és a céges szektor kapcsolatában

A felsőoktatás és a céges szektor közötti információ- és tudásáramlási folyamatok kiemelt jelentőséggel bírnak egy ország K+F+I teljesítménye szempontjából. A felsőoktatási intézmények a DIKW piramis első három szintjének (adat, információ, tudás) mindegyikében állítanak elő új terméket. Kérdés, hogy az oktatás és a kutatás mennyire képes e termékek társadalmasítására? E kérdés vizsgálata során el kell különíteni az intézmények reklám/PR tevékenységét azokról a transzferfolyamatokról, amelyek a tudásvagyon alkotó elemeiből tevődnek össze.

Az intézményi gyakorlatban többnyire a következő transzferösvények léteznek: ötletlaborok, hallgatói innovációs versenyek, kutatási együttműködések, konzultációs szolgáltatások biztosítása, publikációk, szabadalmak, egyetemi cégek létrehozása.

Simon András: Az adatgazdászat feladatai és lehetőségei integrált könyvtári rendszerek számítógépes adatbázisaiban

Az integrált könyvtári rendszerek (IKR) adatbázisai sokkal több adatot őriznek, mint amennyit a könyvtárosok a kereső és kezelő felületeken látnak. Az IKR tervezők és fejlesztők a legtöbb törlési parancs végrehajtása során a tárolt adatokat valójában nem törlik, csak elrejtik a felhasználók szeme elől. Mivel az integrált rendszerek biztonsági mentése minden esetben a teljes adatbázisra vonatkozik, a felhasználói felületen nem látható, de az adatbázis mélyén meglévő adatok hosszú éveken át megmaradhatnak, és egy szoftvercsere során végrehajtott konverzióval átkerülhetnek az egyik rendszerből a másikba. A rendszer működése során feleslegesnek bizonyult információk – amelyek csak azért maradtak meg, mert adatokat törölni mindig kockázatosabb, mint azokat megőrizni – utólag nagyon sokoldalúan felhasználhatók.

Az előadó áttekintette az egyes IKR-ek archiválási és adatmegőrzési módszereit, illetve az adatbázisokból kötelezően eltávolítandó adatokat, továbbá azokat a rejtett adathalmazokat, amelyekbe a könyvtáros csak a rendszergazda vagy az integrált rendszer szállítója, karbantartója segítségével nyerhet betekintést, majd számba vette ezen adathalmazok későbbi felhasználási módjait.

Arany Zsuzsanna: Játékos könyvtárak – könyvtári játékok. A játékosítás módszerének alkalmazása könyvtári környezetben

A könyvtárak egyre távolabb kerülnek a hagyományos szerepüktől, egész funkciórendszerük átalakul. Mindinkább meghatározók az ún. közösségítő-funkciók, a digitális írástudás és az információs műveltség fejlesztését célzó könyvtári foglalkozások, a kulturális rendezvények szervezése. Egyre fontosabbá válik a személyes elköteleződés növelése, a potenciális új olvasók megszólítása, illetve a könyvtári képzések hatékonyságának növelése.

Az új módszerek között szerepel a játékosítás (gamifikáció), amelynek kulcsmechanizmusai közé tartozik a célok megfogalmazása, a motiváció, az újtjelzők kitűzése, az előrehaladás megerősítése, az optimális terhelés, a játékon belüli kihívások, az ideális jutalomrendszer és a ranglisták összeállítása. Az előadó a jó gyakorlatok és személyes tapasztalatai alapján mutatta be a játékosítás gyakorlati alkalmazásának módját és lehetőségeit.

Winkler Bea: Képzelt riport egy chatbot építéséről

A XXI. században a mindennapi közbeszéd részévé váltak az olyan fogalmak, mint a hálózatok, a gépi tanulás és a mesterséges intelligencia. A könyvtárak beköltöztek az online térbe, funkciójuk és az általuk nyújtott szolgáltatások egy részét pedig áttemelték oda. A gyorsan elérhető információk szolgáltatása terén, a sokszereplőssé vált piacon azonban a könyvtárak jelentős hátrányba kerültek.

A mesterséges intelligencia hétköznapi feladatokban való részvétele folyamatosan növekszik, ezért ezen a területen a könyvtáraknak is meg kell találniuk a szolgáltatásaikat segítő lehetőségeket. A napjainkban fellángoló chatbot technológia könyvtári alkalmazása lehet az egyik ilyen módszer. Az előadó az egyetemi könyvtárakban a szakdolgozat-íráshoz kapcsolódó, évente ismétlődő kérdésekre adandó válaszadás megoldási lehetőségeit keresi a chatbot technológia integrálása segítségével.

Kovácsné Koreny Ágnes: Okoskönyvtárakkal az okosközösségekért

Az „okosváros” fogalma olyan intézkedések, fejlesztések gyűjtőfogalmává vált, amelyek a városi életkörülményeknek, illetve az ott élők közérzetének, életminőségének javítását célozzák meg. A programok egyik stratégiai kulcsterülete az „okoséletvitel”: a városok élhetőségének, az életkörülményeknek, az életminőségnek a javítása.

A célok elérésének fő területei közül a közkönyvtárak közvetlenül az okostársadalom és az okoséletvitel témaköréhez tudnak kapcsolódni, de az okoskörnyezet és az okoskormányzás céljait és fejlesztési terveit is képesek támogatni. Az okostársadalom megteremtésének indikátorai: az oktatás és a képzés, valamint a kreativitás és a befogadás hangsúlyosan jelennek meg a közkönyvtárak stratégiai terveiben, és jelen vannak mindennapi tevékenységükben. A minőségi élet, az egyéni és közösségi jóllét megteremtését fenntartható és biztonságos épületeikkel, szolgáltatásaikkal, gazdag kulturális programkínálatukkal tudják segíteni.

Zsömle Viktor: A XXI. század könyvtára – a smart library

1999-ben *Kevin Ashton* használta elsőként az *Internet of Things* (tárgyak internete – IoT) fogalmát egy korszakalkotó előadásában. Az IoT egymáshoz kapcsolódó intelligens eszközeit ma már egyre szélesebb körben alkalmazzák. Ide tartoznak az okosvárosokban (smart city) alkalmazott technológiák, az okosotthonok (smart home), az okosgyárak (smart factory), az okos eszközöket az oktatásba integráló egyetemek (smart campus), illetve az okoskönyvtárak (smart library). Ez utóbbiak közül egyre többen élnek a napi rutinfeladatok kiváltásával a széles körű automatizálás révén (pl. RFID technológiára épülő önkiszolgáló kölcsönzés).

Az előadó bemutatta a Dániában, a *Technical University of Denmark* könyvtárában (DTU Library) megvalósult smart library koncepciót.

Ráczné Radó Rita: Digitalizálási munkafolyamatok hatása a könyvtári szervezetfejlesztésre – körkép Európa nemzeti könyvtáraiban

A könyvtári innovációval foglalkozó irodalom legnagyobb része a könyvtárak új szolgáltatásairól, projektjeiről vagy rendszereiről számol be, de kevés figyelmet fordít arra, az adott intézmény számára a felsoroltak megvalósítása milyen kihívásokat jelent. Kevesen foglalkoznak a digitalizálás és a könyvtári innováció során óhatatlanul felmerülő

szervezeti változásokkal, illetve azzal, hogy ezek a fejlesztések miként befolyásolják a könyvtári szervezet feladatrendszerét és struktúráját.

Az előadó számos európai nemzeti könyvtár példáján vizsgálta, milyen szervezetfejlesztési válaszokat adtak az intézmények a digitalizálás előtérbe kerülése, a digitális dokumentumok egyre nagyobb számú megjelenése és a digitalizálási munkafolyamatok integrálása során felmerülő kihívásokra.

Nagy Andor: Személyes digitális hagyatékok könyvtári gondozása

A személyes emlékek mind nagyobb hányada válik digitális tartalommal (pl. levelezések, fényképek), amelyek megőrzésére egyre nő az igény. A feladat nehéz, mert jelenleg nincs hosszú évtizedekig működő adattároló eszköz. Eljöhét az az idő, amikor valamennyi információ virtuális módon tárolódik, és ez magával hozhatja a „digitális sötét kort” – azokhoz a korszakokhoz hasonlóan, amelyekről nagyon kevés tárgyi emlék maradt ránk.

A könyvtárak számára adott a lehetőség azon törekvések aktív szereplőivé válni, amelyek célja megakadályozni, hogy a XXI. század „információs feketelyukká” váljon. A weben számos, évek óta üzemelő digitális hagyatékezelő szolgáltatás működik, és ez komoly használati igényt jelez. Az előadó bemutatta e szolgáltatások működési modelljeit, és felvázolt egy lehetséges módot arra, a könyvtárak miként vállalhatnák szerepet a személyes digitális hagyatékok gondozásában.

Szűts Etele: Magyarország és a Holland Királyság digitalizálási stratégiájának összehasonlítása

Az EU tagállamai nem egységes stratégiák mentén végzik kulturális örökségük digitalizálását, melyre vonatkozóan az *Európai Bizottság* (EB) mindössze egy ajánlást adott ki: „a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről (2011/711/EU)” címmel. Az EB és a tagállamok kiemelten támogatják a páneurópai archívum, az *Europeana* aggregációs tevékenységét, melynek során csak akkreditált, megbízható aggregátoroktól fogad be kulturális örökségi elemeket. Jelenleg 20 ország – köztük Magyarország – 32 szervezete rendelkezik hivatalos tanúsítvánnyal.

Hazánkban az érintett közgyűjteményi és egyéb szakmai szervezetek bevonásával az EMMI kidolgozta a 2017–2025 évekre a *Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégiát* (KDS). Az előadó a KDS-ben

meghatározott hazai aggregációs modellt vetette össze a holland módszertannal. A KDS ütemterve szerint megkezdődött a nemzeti szintű webaratási szolgáltatás kiépítése, amely szolgáltatást a Holland Királyságban már jóval korábban kialakítottak.

A képzéstörténeti kiállítás megnyitója
Selmeczi Tamás és Fodor János felvételei

70 éves képzés – ünnepi fogadás
Selmeczi Tamás és Fodor János felvételei

Beérkezett: 2020. 01. 15-én.

Tószegi Zsuzsanna
c. egyetemi docens, ELTE BTK,
tudományos újságíró.

Fontos lépést tett a Facebook, hogy kiszorítsa az álhírek egy részét az oldalról

Mostantól nem lehet olyan deepfake-videókat feltenni a Facebookra, amelyek alkalmasak lehetnek a felhasználók megtévesztésére.

Fontos döntés született a Facebook főhadiszállásán, ami részben megakadályozhatja az álhírek terjedését a közösségi oldalon. A cég bejelentése szerint módosítottak a felhasználási feltételeken, amelynek köszönhetően az összes deepfake-videót kitiltották a platformról.

Az új szabályzat kifejezetten azokra a mesterséges intelligencia vagy a gépi tanulás segítségével manipulált videókra vonatkozik, amelyek valódinak tűnnek, és alkalmasak arra, hogy az átlagos felhasználót megtéveszték. A lépés nem váratlan, a ***The Washington Post*** már korábban is arról cikkezett, hogy a Facebook ilyen lépést tervez még a 2020-as amerikai elnökválasztás előtt.

Azért minden kamu videótól nem fognak megszabadulni, a paródia vagy kifigurázás céljából készített anyagok továbbra is fennmaradhatnak az oldalon, így nem veszik le például azt sem, amelyiket Nancy Pelosi „részegségéről” készítettek.

Persze, ettől még ellenőrzik ezeket a tartalmakat, és ha úgy látják, akkor korlátozhatják a hírfolyami elérésüket, sőt, akár teljesen el is távolíthatják őket.

Forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20200107_facebook_deepfake_video_tiltasa

Válogatta: Fonyó Istvánné

Gyorstöltőt kapott a telefonjához karácsonyra? Jó, ha ezt tudja

**Ha okosan használja, nem károsodik az akku.
Ha okosan használja...**

Miközben intenzív kutatások folynak, hogy a világ növekvő akkumulátorérségét ki lehessen elégíteni, a telefonok akkuja az elmúlt tíz évben szinte semmit sem változott. A gyártók a telefonok energiatakarékos megoldásaival javítják az akkus üzemidőt, és a töltési idő rövidítésével is segítik a rugalmasabb használatot. Egyre több készülékhez adnak alpból ún. gyorsöltőt. De hogyan hatnak ezek az akku élettartamára?

A CNet szakértőket kérdezett meg, hogy néhány tévhitet eloszlasson.

Nem a gyorsöltéstől károsodik az akku

A hagyományos töltők teljesítményét 5–10 watt közé kalibrálják. A gyorsöltők azonban ennek sokszorosára képesek. Az iPhone 11 Pro és a Pro Max gyorsöltője 18 wattos, a legújabb Galaxy Note-okhoz 25 wattos töltő jár, de lehet hozzájuk venni némi felárért 45 wattosat is.

A gyorsöltő segít a napi használatban, de sokan félnek attól, hogy rövidíti az akku élettartamát. Szakértők szerint azonban ez nem igaz, már ha az akkumulátorban és/vagy a töltő elektronikájában nincs valamilyen hiba.

A gyorsöltők ugyanis két fázisban töltik az akkukat. Az első fázisban valóban gyorsan dolgoznak. Egy teljesen vagy közel teljesen lemerült akkumulátort az első 10–30 percben nagyjából 50–70 százalékra lehet feltölteni velük, mivel ilyenkor maga az akku is gyorsabban tudja felvenni a töltést. (A Samsung 45 wattos töltője egy Note-ot nulláról 70 százalékra tölt fél óra alatt, az iPhone 11 Pro saját töltőjével pedig 50 százalékra töltődik ennyi idő alatt.) Utána azonban, a második fázisban lelassul a töltés.

A folyamatot a iFixit mérnöke, *Arthur Shi* szerint úgy kell elképzelni, mint amikor vizet folytatunk szivacsra. Amíg a szivacs száraz, gyorsan felszívja a vizet – ez a gyors töltési szakasz. Amikor azonban a szivacs telítődik, a folyadék felgyülemlik a felületen, és egyre nehezebben talál magának utat a szivacs belsejébe.

Ha az akku felületén is felgyülemle a töltés, az rövidzárlatot vagy egyéb problémákat okozhatna. Csakhogy az akkuknak van egy olyan töltési menedzsment rendszere, amely figyeli a töltöttséget, és amikor az eléri a kritikus szintet, csökkenti a töltési sebességet, hogy időt biztosítson az akkunak a töltés felszívására. Az utolsó pár százaléknyi töltés felvételéhez akár 10 perc is kellhet.

A korszerű töltőkkel nem lehet túltölteni

Sokan félnek attól is, hogy esetleg túltöltik az akkut, ha például egész éjszaka töltőn hagyják a telefonjukat, amitől szintén csökkenhet az akkumulátor élettartama, vagy esetleg túlmelegszik, és akár ki is gulladhat.

Ez azonban szintén tévhit. A töltésvezérlést ugyanis úgy alakítják ki, hogy leállítsa a töltési folyamatot, ha a töltöttségi szint eléri 100 százalékot. Ezért egy hibátlan akkunál és töltőnél nem következhet be túltöltés.

Ugyanakkor a teljes töltöttség nem éppen ideális állapota egy akkunak. A töltési folyamat során ugyanis az akkuban megnő a feszültség, ami

stresszhatást okoz, különösen a töltés utolsó 20 százalékában. Az elektromos autók töltési rendszere például jellemzően csak 80 százalékos szintre töltenek. Ezt az utat követi az Apple is: az iOS 13-ban bevezették az optimalizált töltés lehetőségét, amely folyamatosan 80 százalékon tartja a töltöttségi szintet akkor is, ha a telefon folyamatosan az elektromos hálózatra kapcsolódik.

És még néhány jó tanács

Sokan próbálkoznak azzal, hogy teljes lemerítéssel frissítsék fel telefonjuk akkuját. A szakértők szerint ez nem igazán jó. A teljes lemerítés ugyanis olyan kémiai reakciókat válthat ki az elektrolitban, amelyek rövidíthetik az akkumulátor élettartamát. A modern akkumulátormenedzsment rendszerek éppen ezért eleve megakadályozzák ezt, és előbb kikapcsolják a telefonokat, mintsem az akkujuk nullára merülne. Az legtöbb szakértő szerint az ideális az, ha már akkor töltőre tesszük a telefont, ha az akkuja 30 százalék körüli szintre merül. Így ugyanis az akkut kevesebb stressz éli, ami növeli az élettartamát.

A melegedés ellenben károsíthatja az akkumulátort. Ezért a telefonokat nem célszerű erős napsugárzásnak (pl. az autó műszerfalán) kitenni. Egyes szakértők szerint már 30 Celsius-fokos közvetlen hőhatás is csökkenti egy akkumulátor hatékonyságát.

Az viszont nem igaz, hogy a minden telefonhoz csak a saját töltőt szabad használni. Ha például vendégségben ráfanyalodunk egy másik gyártó telefontöltőjére. Legfeljebb olyan problémába ütközünk, hogy lassabban tölt, mintha a telefonunk saját töltőjét használtuk volna. A gyorstöltőkre ez hatványozottan igaz, különösen a Huawei és az OnePlus telefonoknál. A Samsung telefonok ellenben bármilyen kompatibilis kábellel és töltővel hatékonyan tölthetők.

Forrás: <https://bitport.hu/gyorstoltot-kapott-a-telefonjához-karacsonyra-jo-ha-ezt-tudja>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Idaho Amerika fakönyvtár

100 éves fa törzsében működik a világ legkisebb könyvtára

Sokszíű Vidék

2018. 12. 21. 09:18

A jelszó: vigyél el egy könyvet, és tegyél a helyére egy másikat.

Az Egyesült Államok Idaho állambeli Coeur d'Alene városában élő család otthona előtt magasodott egy gyönyörű, 110 éves nyárfa, amit kikezdet az idő vasfoga. A fa száradásnak indult, ezért Sharalee Armitage Howard úgy döntött, hogy kivágják azt, meghagyva törzsének való részét.

A férfi ebbe álmódott meg egy mini könyvtárat, ami alighanem egyedülálló a világon. A fa környékét kitararította, belsejét kivájta, tetőt helyezett rá, kivilágította és lépcsőt is „rendelt” hozzá.

Ami maradt a fából, az új életre kelt. Olyan könyvek otthona lett, amelyet a könyvtárba beiratkozott közösség tagjai cserélhetnek – nyilatkozta Howard.

A program jelszava: „Vegyünk egy könyvet, adjunk vissza egy könyvet”.

Kiemelt kép: Facebook/Sharalee Armitage Howard

Forrás:

<https://sokszinuvidek.24.hu/mozaik/2018/12/21/100-eves-fa-torzseben-mukodik-a-vilag-legkisebb-konyvtara/>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Lezárult az utóbbi évek legfurcsább szabadalmi ügye

Az Egyesült Királyság és az Európai Unió szabadalmi hivatala is elutasította azt a kérelmet, amit egy mesterséges intelligencia nevében adtak be.

Európában nem lehet szabadalom tulajdonosa mesterséges intelligencia – mondta ki az Európai Unió szabadalmi hivatala, az EPO (European Patent Office). Ugyanígy döntött az Egyesült Királyság hivatala, az UKIPO (United Kingdom Intellectual Property Office) is. Ezzel zárult az utóbbi idők egyik legfurcsább szabadalmi ügyének első fordulója. De még nincs vége, sőt csak most jön a java.

Egylőre rosszul járt a Dabus AI

Mint azt pár hónapja a Bitport is megírta, *Stephen Thaler* amerikai feltaláló mesterséges intelligencia algoritmus, a Dabus AI több olyan találmánnyal állt elő, amire fejlesztője nem készítette fel. „Kitalált” többek között egy fraktálformát követő ételtartót, ami sokkal jobb helykihasználást biztosít például szállító autók rakodóterében, mint a hagyományos geometriai alakzatokat (kocka, henger stb.) formázó dobozok.

A feltaláló összefogott a brit *Ryan Abbott* jogászprofesszorral, hogy a szabadalmi hivatalok ismerjék el a Dabus AI szabadalmi jogait. A szabadalmi kérelmekben Thaler csupán bejelentőként jelölte meg magát.

A döntés megszületett: mind az uniós, mind pedig a brit hivatal elutasította a kérelmet. Az EPO egyelőre nem adta ki döntése részletes indoklását, csupán annyit közölt, hogy a beadványok nem felelnek meg az Európai Szabadalmi Egyezmény azon követelményének, hogy a feltalálónak emberi lénynek kell lennie. A hivatal az egyezmény azon kitételeire hivatkozik (az egyezmény 81. cikke, valamint a Végrehajtási rendelet 19. pontja), melyek az EPO értelmezésében egyértelműen kimondják, hogy csak emberi feltalálók kaphatják meg a szabadalom tulajdonjogát.

A brit hivatal ugyan szintén elutasította a beadványt, de megengedőbb volt az uniós szervezetenél. Az UKIPO elfogadja, hogy a Dabus AI hozta létre a találmányokat, de mivel gép, és nem természetes személy, nem tekinthető feltalálónak – nyilatkozta a hivatal munkatársa, *Huw Jones*. Azt azonban Jones is elismerte, hogy Thaler és Abbott beadványa nagyon fontos kérdést vet fel. Egyre gyakoribb lesz ugyanis, hogy mesterséges intelligencia algoritmusok hoznak létre találmányokat, és erre a jelenlegi szabadalmi rendszer nincs felkészülve.

A UKIPO szabályzatát egyébként múlt év októberében módosították olyan módon, hogy egyértelműen kizárják az MI algoritmusok szabadalmi jogait.

Abbott: álságos ez a hozzáállás

A döntés várható volt, de meg fogják fellebbezni – nyilatkozta Ryan Abbott a szabadalmi témákkal foglalkozó IPWatchdognak.

A jogászprofesszor álságosnak tartja a jelenlegi rendszert, amely elvileg a feltaláló érdekeit védik az őt alkalmazó vállalattal szemben. Mint egy decemberben publikált cikkében kifejtette, a legtöbb szabadalom vállalati tulajdonban van. A vállalatok vagy valamilyen szerződés (például adás-vétel) révén szerzik meg, vagy egyes országokban automatikusan a munkáltatót illeti meg a tulajdonjog,

ha valaki a foglalkoztatása keretein belül hoz létre találmányt.

Abbot úgy véli, ha elismernék az algoritmusokat is feltalálónak, az további ösztönzést adna az MI-fejlesztéseknek. Másrészt ha csak a szabályok miatt kötnének konkrét személyhez olyan találmá-

nyokat, melyeket az MI talált ki, az devalválná az egész szabadalmi rendszerbe vetett bizalmat.

Forrás: <https://bitport.hu/lezarult-az-utobbi-evok-legfurcsabb-szabadalmi-ugye>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Loránd-napi sajtóközlemény az Eötvös Loránd centenáriumi projekt zárásáról

„... a hazánkat fenyegető veszélyek és viszályok közepett más nemzeteknél még jobban érezzük annak szükségét, hogy nagyjaink tiszteletében egyesüljünk”

(Eötvös Loránd: Emlékszavak Deák Ferencről, 1904. május 15.)

Báró Eötvös Loránd (1848–1919), a Nobel-díjra háromszor is jelölt magyar természettudós, közéleti- és sportember, „a fizika fejedelme”, „a terepi geofizikai kutatás atyja” halálának 2019-es centenáriumát az UNESCO „az UNESCO-val közös megemlékezésű évfordulóvá” nyilvánította. Az emlékévközponti vonulatát az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) centenáriumi projektje jelentette, a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hivatal finanszírozásával. Az ED_18-1-2018-0011 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, az ED_18 pályázati program finanszírozásában sikeresen megvalósult. A szám szerint huszonöt vállalt feladat mindegyike teljesült. A projektben az MTA KIK közvetlen partnerei a következők voltak: BEAC, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Eötvös Loránd Fizikai Társulat, Eötvös Loránd Geofizikai Alapítvány, Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat, Magyar Geofizikusok Egyesülete, Magyarhoni Földtani Társulat, Magyar Tudományos Akadémia / CSFK, SZTAKI, Wigner FK, Magyar Turista Egyesület, MOM Emlékalapítvány, UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság.

Eötvös 100. A centenárium alkalmából létrehozott www.eotvos100.hu weboldal egységes grafikai tervezésben, magyar és angol nyelven nyújt tájékoztatást az emlékévkeményeiről és annak eredményeiről. A 2019 eleji nyitórendezvénytől a december 5-ei értékelő összejevetelig 127 (illetve az Eötvös Emlékmaraton című sportversenysorozat utolsó állomásáig 129) különféle Eötvös

100 eseményre került sor. Megvalósulásuk részben e projektnek, részben a Nemzeti Kulturális Alap, az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Innovációs és Technológiai Minisztérium által támogatott további szervezeteknek köszönhető. Az UNESCO MNB által felállított és az MTA KIK által működtetett Eötvös 100 Koordinációs Testület a különféle kezdeményezéseket igyekezett összehangolni. Az Emlékev eredeti elképzeléseket túlhaladó sikerét a résztvevő szervezetek dinamikus fejlődő együttműködése tette lehetővé. Az egyik fókuszpontot az április 8-ai Eötvös Loránd-emléknap képezte (emlékévké- és bélyegkibocsátással, koszorúzással, hálaadó misével), a másikat pedig – a Tudomány Világfórumához és a Magyar Tudomány ünnepéhez egyaránt kötődő – „terméshezó” programsor: nemzetközi összegzés, Kárpát-medencei diákvetélkedő döntője, könyvbemutatók és kiállításmegnyitó. A www.eotvos100.hu rovatai minderről részletesen beszámolnak.

Nemzetközi szintér. Eötvös 100 kiállítást vittünk olyan nagy nemzetközi kongresszusokra, mint az EGU (European Geoscience Union) bécsi, az EAGE (European Association of Geoscientists and Engineers) londoni, az IUGG (International Union of Geodesy and Geophysics) montreali konferenciája, de jelen volt Eötvös az AGU (American Geophysical Union) San Francisco-i konferenciáján is. Az Európai Földmérők Tanácsa (CLGE) döntése alapján 2019-ben az „Év Európai Földmérője” Eötvös lett. Eötvös Loránd életműve központi témája volt több, Magyarországon tartott nemzetközi rendezvénynek (*Modern theories in gravitation* és *Eötvös the Earth Scientist* az MTA-n, *GIREP* (fizikatanári konferencia a BME-n), precíziós fizikai konferencia Tihanyban, Eötvös 100 szekció a Tudományos Világfórumon). A ma legismertebb gravitációs fizikusokból, valamint geodétákból és geofizikusokból *Eötvös 100 Honorary Board*-ot hívtunk életre, amelyen keresztül az Emlékevőről a legjelentősebb külföldi műhelyek rendszeres tájékoztatást kaptak. Elhangzott Eötvös 100 előadás Mexikóban, Kanadában és Németországban is; Heidelbergben megkoszorúzták emléktábláját. A dél-tiroli Toblach (Dobbiaco), ahol az „*ungarischer Baron*”

négy évtizeden keresztül rendszeres hegymászó-vendég volt, Eötvös Loránd térhatású fényképeiből a nyári turistaszezonban nyitva tartó kiállítást rendezett. Az ottaniakkal kötött barátságot egy kerékpáros emléktúra (Eötvös és lányai nyomán Székesfehérvárról a Dráva mentén a Misurina-tóig),

valamint az Eötvös-csúcs megmászása, és ott egy Eötvös-emléktábla elhelyezése tovább erősítette.

Forrás: Zaro sajtóközlemény Eötvös 100.pdf

Válogatta: Fonyó Istvánné

Néhány nap múlva búcsúzik, mégsem megy sehova a Windows 7

A rendszer támogatása néhány nap múlva megszűnik, azonban elképzelhető, hogy a Windows 7 még a Windows XP-nél is nehezebben adja majd meg magát.

A Windows 7 hivatalos támogatása alig több mint egy hét múlva, január 14-én szűnik meg, formálisan lezárva a Microsoft asztali operációs rendszerének évtizedes karrierjét. A Net Applications év végi adatai szerint azonban így is még a PC-k több mint negyede futtat Windows 7-et világszerte, a windowsos gépek között pedig a 30 százalékot is meghaladja a kivezetésre váró operációs rendszer részesedése. Az amerikai Computerworld felhívja rá a figyelmet, hogy az elmúlt időszak trendjeit alapul véve még január legvégén is várhatóan 29–30 százalékos lesz a ráta, ami több mint 440 millió Windows 7-es eszközt jelentene.

Ugyanígy az OS részesedése 2021. január 31-ére 280 millió körüli szintre olvadna, vagyis úgy néz ki, hogy a támogatás megszüntetése után több mint egy évvel is a számítógépek 18–19 százalékán még Windows 7 működik majd. A mostani helyzet nagyban hasonlít arra, ami a Windows XP-vel is történt: leszámítva mindazokat, akiket nem érdekelnek a biztonsági frissítések, helyenként egyszerűen azért nem állnak át újabb verzióra, mert ehhez ugyancsak új, harmadik féltől származó alkalmazásokra vagy célgépekre lenne szükség.

Amit nem mutatnak a webes statisztikák

Nem véletlen, hogy az egészségügyben például még az XP is valamelyest tartja magát, egyszerűen azért, mert nincs lehetőség több millió dollárért lecserélni a berendezéseket az új rendszer kedvéért. Ide tartozik, hogy a Net Applications statisztikájában egyelőre nem szerepelnek a kizárólag a belső céges folyamatokban működő gépek, és még évekig nem is igen szerepelnek majd, amíg fut a Microsoft kiterjesztett biztonsági frissítéseket (ESU) biztosító programja.

Ezt figyelembe véve valószínűnek tartják, hogy a Windows 7 szívósabban fog kapaszkodni még az XP-nél is, különös tekintettel a Microsoft a Windows 10-zel radikálisan megváltoztatott szolgáltatási modelljére. Sőt, ahogy arra már korábban is figyelmeztettek, egy WannaCry-szintű fertőzés esetén a gyártó ismét rákényszerülhet, hogy a Windows 7-hez is általánosan elérhető, rendkívüli frissítéseket adjon ki. Ebben a tekintetben a Windows 10 jövő év elejére prognosztizált, 80 százalékos körüli részesedése sem lenne annyira érdekes, összehasonlítva mondjuk a Windows XP 2007 februári, 90 százalékos fölötti arányával.

Az említett statisztikából egyébként kiderül, hogy a Windows 7 és a Windows 10 részesedése ma már szinte teljesen együtt mozog, vagyis az egyik csökkenése a másik ugyanolyan arányú növekedésével jár. A Windows 10 az évet 54,62 százalékon kezdte, szemben a Windows 7 26,64 százalékkal, emellett a Windows 8.1 is még a térképen van 3,63 százalékkal. A teljes 2019-es évben a Windows XP részesedése 74 százalékkal, a Windows 8.1 20 százalékkal, a Windows 7 pedig 28 százalékkal csökkent, miközben a Windows 10 nagyjából 39 százalékot erősödött.

Forrás: <https://bitport.hu/nehany-nap-mulva-bucsuzik-megsem-megy-sehova-a-windows-7>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Országos Széchényi Könyvtár

A Könyvtár közleménye a hvg.hu cikkére

Az Országos Széchényi Könyvtár közleménye a hvg.hu oldalon 2019. december 6-án megjelent „Állami ellenőrzés alá vonnák a könyvkiadást is” cikk pontatlan és félrevezető állításaival kapcsolatban.

2019. december 7.

Az Országos Széchényi Könyvtár (továbbiakban: OSZK) elhatárolódik a hvg.hu cikkében foglalt állításoktól, és értetlenségét fejezi ki az OSZK szerepének rosszhiszemű félremagyarázása miatt. A nemzeti könyvtár az 1997. évi CXL. törvénynek (Kulttv.) a 2015. évben módosított 59. §-án alapuló 195/2019 (VIII.1.) Kormányrendelet betartásához ajánlott segítséget és útmutatást a kiadóknak 2019. december 5-ére szervezett tájékoztatóján. A HVG cikk alábbi bekezdései önmagukban sem felelnek meg a valóságnak:

1. „...a Demeter Szilárd miniszteri biztos által felügyelt Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) már egy ideje készül az új szerepére, sőt annál jóval többre: a könyvkiadás teljes ellenőrzésére”
Az OSZK sohasem ellenőrizte, és a 2020. január 1-én hatályba lépő törvény szerint sem fogja ellenőrizni a magyar könyvkiadók tevékenységét minőségi és tartalmi szempontból. A miniszteri biztos feladatait a 2018. évi CXXV. törvény 22. §-a alapján kiadott 28/2019. (VIII.30.) EMMI utasítás szabályozza, abban nem szerepel az OSZK napi működésének felügyelete. Megbízatása 2019. december 31-ig szól, feladatai kizárólag szervezeten kívüli támogatási, átvilágítási és koordinációs jellegűek, szerepe nem érinti sem az OSZK munkaszervezetét, sem szakmai működését.
2. „Ez olvasható ki a nemzeti könyvtárnak a hvg.hu birtokába került, a „kiadványok köteleespéldányainak szolgáltatásáról” szóló útmutatójából.”
A kiadványok köteleespéldányainak szolgáltatásáról, megőrzéséről és használatáról szóló

2020. január 1-én hatályba lépő 195/2019 (VIII.1.) Kormányrendelet értelmezéséhez az OSZK az EMMI kérésére segítő szándékú részletes szakmai útmutatót készített a magyar könyv- és lapkiadók képviselői számára. Az útmutatót nem juttattuk el a sajtó képviselőinek. A cikk és Gál Katalin is pontatlanul és félrevezetően utal a kormányrendeletben és az OSZK útmutatóban foglaltakra.

3. „A MKKE elsősorban azt sérelmezi, hogy túl sok adatot kérnek tőlük, olyanokat is, amik üzleti titkot képeznek, vagy törvény tiltja kiadásukat, viszont az OSZK-nak egyáltalán nem segíti a munkáját. Meg kell adniuk például a kiadványaik jogtulajdonosainak nevét, címét, elérhetőségét, továbbá a felhasználói szerződés lejártának dátumát is. Gál Katalin szerint ez ütközik az adatkezelési törvénnyel (GDPR), de számos szerződés – különösen a külföldi szerzők esetében – kifejezetten tiltja, hogy a személyes adatokat továbbadják harmadik félnek.”

A Kormányrendelet előkészítése több évet vett igénybe. Ennek során az Emberi Erőforrások Minisztériuma 35 kormányzati és szakmai szervezet véleményét kérte ki több alkalommal 2017-ben és 2018-ban, köztük az MKKE-ét is. Egyetlen megkérdezett szakmai szervezet sem fejezte ki egyet nem értését, tiltakozását, illetve egyetlen szervezet sem jelezte, hogy a rendelet nem vette volna figyelembe észrevételeit.

A rendeletet véleményezte többek között: Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság, Országos Bírósági Hivatal, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete, Informatikai és Könyvtári Szövetség, Könyvtár- és Információtudományi Társaság stb. Sem szakmai probléma, sem a GDPR rendelkezésekkel való ütközés nem merült fel a NAIH részéről sem.

Az előkészítő egyeztetések során a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete nem tett észrevételt a rendelet tervezett szövegéhez.

Kérdéses esetekben (pl. egyes példányok olvasók felé való szolgáltathatóságának biztosítá-

sakor) az OSZK-nak közvetlenül el kell érnie a szerzői jog tulajdonosát, amely számos esetben nem a kiadót jelenti. A nemzeti könyvtár csak így tudja garantálni a jelenleg érvényes törvények és rendeletek betartását. Az OSZK ugyanis minden szerzőijog-tulajdonossal felhasználási szerződést köt, ha az elektronikus kiadványt az interneten, nyilvánosan szolgáltatni szeretné vagy szolgáltatásra felajánlják neki.

4. *Az OSZK-t arról is tájékoztatniuk kell a kiadóknak, hogy az egyes könyveket hány példányban adják ki, sőt jövő évi terveiket is meg kell osztaniuk a Nemzeti Könyvtárral. Gál Katalin szerint ezek üzleti titkot képeznek, és az OSZK egyelőre nem tud garanciát vállalni arra, hogy nem kerülnek illetéktelen kezekbe ezek az adatok.*

Semmilyen üzleti titok nem sérül a nemzeti könyvtár archiválási és megőrzési feladataink ellátásában. Az OSZK csak olyan adatot kér a kiadóktól az évente egyszer elkészítendő kiadói jelentés keretében, amelyet a kormányrendelet tartalmaz. A kiadóknak a jövő évi terveiket nem kell megosztaniuk a nemzeti könyvtárral. A kiadói jelentést az előző évben kiadott kiadványokról kell összeállítaniuk, valamint azokról a kiadványokról kell jelentést küldeniük, amelyekhez már ISBN-számot igényeltek, de mégsem jelentek meg.

A kiadási példányszámokról való adatszolgáltatás az eddig hatályban lévő 60/1998-as kormányrendelet alapján eddig is kötelező volt. A kiadói adatszolgáltatást az új kormányrendelet egyszerűsítette. A korábbi havi gyakoriságú helyett évi egy kiadói jelentés küldése azokat a kiadókat érinti, amelyek saját ISBN számtartománnyal rendelkeznek.

5. *„Így azt is sérelmezik, hogy a nemzeti könyvtár a könyvek nyomdai pdf-ét is kéri.”*

A nyomdai pdf fájlok beszolgáltatását nem az OSZK kéri, arról már 2015-ben rendelkezett a Kulturális Törvény módosított 59. §-a. (2015. évi CCVII törvény, kihirdetve 2015. december 12.)

A könyv- és lapkiadás 21. századi technológiai követelik meg, hogy az Országos Széchényi Könyvtár az elektronikus kötelempéldányokat is

megőrizze. Ez azt is lehetővé teszi, hogy a beszolgáltatott könyveket kímélve ne kelljen azokat külön digitalizálni a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia keretében.

A kormányrendelet lehetővé teszi, és az OSZK erre külön megoldási ajánlatot is tett, hogy a kiadók kérhessék a nyomdai pdf formátumú kiadványok hozzáféréseinek korlátozását az OSZK olvasói felé.

6. *„Ha illetéktelen kezekbe kerül, esetleg valaki feltöri az OSZK szerverét, a kiadókat hatalmas kár érné, mert ezeket azonnal fel lehet tenni az internetre, vagy kalózkidadásokat lehet készíteni belőlük”*

Erre a kérdésre az OSZK képviselői válaszoltak a cikkben is említett december 5-ei tájékoztatón. Ha a szerzői jog tulajdonosai (legyen az kiadó vagy más jogi/természetes személy) – igény felmerülése esetén – hozzájárulnak a nyomdai pdf-ek OSZK felületein való megjelenítéséhez, akkor az OSZK minden egyes kiadvánnyal kapcsolatban felhasználási szerződést köt a jogtulajdonossal. Felhasználási szerződés hiányában, a szerzői jogi törvény rendelkezése értelmében az OSZK helyben, dedikált gépen szolgáltatja a beadott elektronikus dokumentumot az olvasók számára. Ez azt is jelenti, hogy csak a képernyőn lehet megjeleníteni a dokumentumot, nem lehetséges sem lemásolni, sem lementeni. Ugyanezeket a feltételeket kell biztosítani azoknak a könyvtáraknak is, amelyek zárt hálózaton férhetnek hozzá az OSZK-ban tárolt elektronikus dokumentumhoz. Erre vonatkozóan az infobiztonsági törvény alapján a szervereket üzemeltető KIFÜ-nek és az OSZK-nak a legmagasabb, 5-ös biztonsági fokozatot kell biztosítani. Továbbá az OSZK-ba került elektronikus dokumentum különleges eljárással (ú.n. Loca Credibilia) hitelesítve is lesz, így mindig követhetővé válik az útja.

Forrás: <http://www.oszk.hu/hirek/konyvtar-kozlemenye-hvg-cikkere?fbclid=IwAR0jal09oLWaKbo0ajnzAshTltcSZyWPpRBRcCafIqUQgRyivfdGGAHzyM>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Otthonról is olvasható előfizetett adatbázisok

Az Országos Széchényi Könyvtár által előfizetett adatbázisok egy részét regisztrált és érvényes olvasójeggyel rendelkező olvasóink távolról is elérhetik EduID azonosítással.

Jelenleg EduID hozzáférés a következő adatbázisok esetében lehetséges:

- [Az Akadémiai Kiadó folyóiratai](#)
- [Az Akadémiai Kiadó szótárjai](#)
- [Akadémiai Kiadó MeRSZ](#)
- [Arcanum ADT+](#)
- [Brill Book History Online](#)
- [EBSCO – Academic Search Ultimate](#)
- [GALE Literary Sources](#)
- [Grove Music Online](#)
- [L'Harmattan Digitális Adatbázis](#)
- [Osiris](#)

- Oxford University Press Journals - Arts & Humanities Collection
- [SZÓ-TUDÁS-TÁR](#)
- [Typotex Kiadó Interkönyv adatbázisa](#)

A szolgáltatás megfelelő működéséhez szükséges az olvasói e-mail címek rögzítése, ezért kérjük, adja meg e-mail címét személyesen a 7. emeleti Központi Tájékoztatásban, vagy telefonon. (Központi tájékoztatás: +36 1 224 3845, +36 1 224 3848)

Az adatbázisokat a következő weboldalról érheti el: http://www.oszk.hu/kulso_adatbazisok

Az **EduID azonosítás**hoz adja meg OSZK-s azonosítóját és jelszavát.

- **Azonosító:** az OSZK-s olvasójegy száma a betűjel nélkül; pl. 226677
- **Jelszó:** a születési év, hónap, nap, az egyes elemek között ponttal, de a végén pont nélkül, pl.: 1999.09.09

Forrás: <http://www.oszk.hu/hirek/adatbazisok-elere-se-tavolrol>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Ravaszk trükkkel próbálják lehalászni a facebookozók jelszavát

A Facebook jegyzetek funkció segítségével készítene hitelesnek tűnő szerzői jogi figyelmeztetéseket, hogy aztán innen lőjkék át a felhasználókat az adathalász oldalakra.

Októberben éppen a pénzügyi vonatkozású online csalásokkal kapcsolatban számoltunk be egy friss felmérés eredményeiről, amely szerint az Egyesült Államokban tavaly már a teljes lakosság 10 százaléka esett áldozatul valamilyen trükknek. Ebből kiderült, hogy a csalók az eladókat és a vevőket közvetlenül összekötő szolgáltatásokat felhasználva érik el a legjobb eredményeket, ahol ötből négyen reagálnak a spam üzenetekre, közülük pedig minden második felhasználó el is szenved valamekkora kárt az akció végén. A kutatás alapján majdnem ugyanilyen hatékonyak a technológiai támogatással kapcsolatos csalások is, köztük az úgynevezett megszerkesztett figyelmeztető levelekkel.

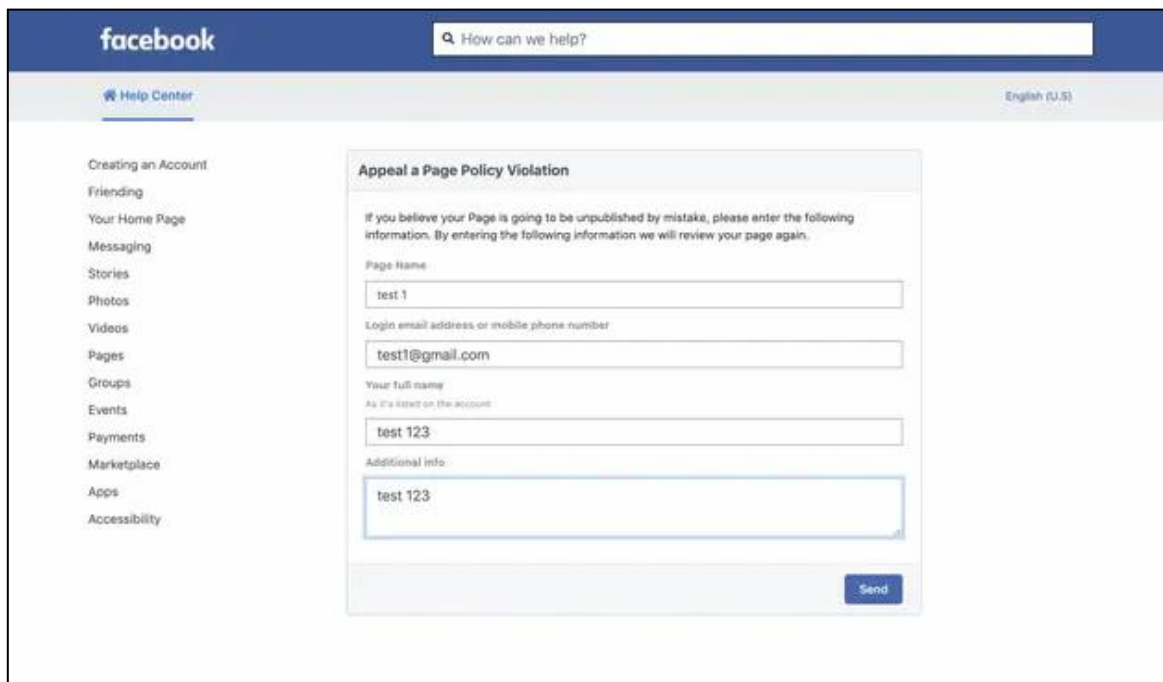
A Business Insider riportja egy hasonló trükköt mutat be, amely ráadásul nem egy Facebookot imitáló oldalon próbálja átvérni az áldozatokat, hanem magát a Facebookot használja: ezzel sikeresen elaltathatja még azok gyanúját is, akik elsőre gyanúsnak találnák az üzenetet. A csalók itt a

Facebook Notes (Jegyzetek) funkciójával operálnak, amit még a rendszeres felhasználók sem feltétlenül ismernek, pedig mindenkinek a rendelkezésére áll. A dolog azért különösen érdekes, mert itt a szolgáltató saját termékét is alkalmazzák, hogy becsapják a közösségi hálózat felhasználóit, ami jól érzékelteti, hogy mennyire folyamatos és változatos a techcégek és a bűnözők közötti küzdelem.

A facebookos üzenet tényleg a Facebookról jön

A lap munkatársai első kézből számolhattak be a módszerről, mivel az adathalászok náluk is próbálkoztak. Ennek alapján a felhasználó egy értesítést kap a Facebookról, amelyben saját oldalával kapcsolatban valamilyen pontosabban meg nem határozott szerzői jogi kifogásra hívják fel a figyelmét. Az üzenet megfogalmazása szerint az illető olyan tartalmat posztolt, amelyet egy meg nem nevezett harmadik fél jogsértőnek jelölt, és felmerült a gyanú, hogy a célpontnak nincs felhatalmazása azt annak a cégnek, szervezetnek vagy személynek a képviselőjére, akit vagy amit a szóban forgó Facebook-profil reprezentál, így szükség van az azonosságának megerősítésére.

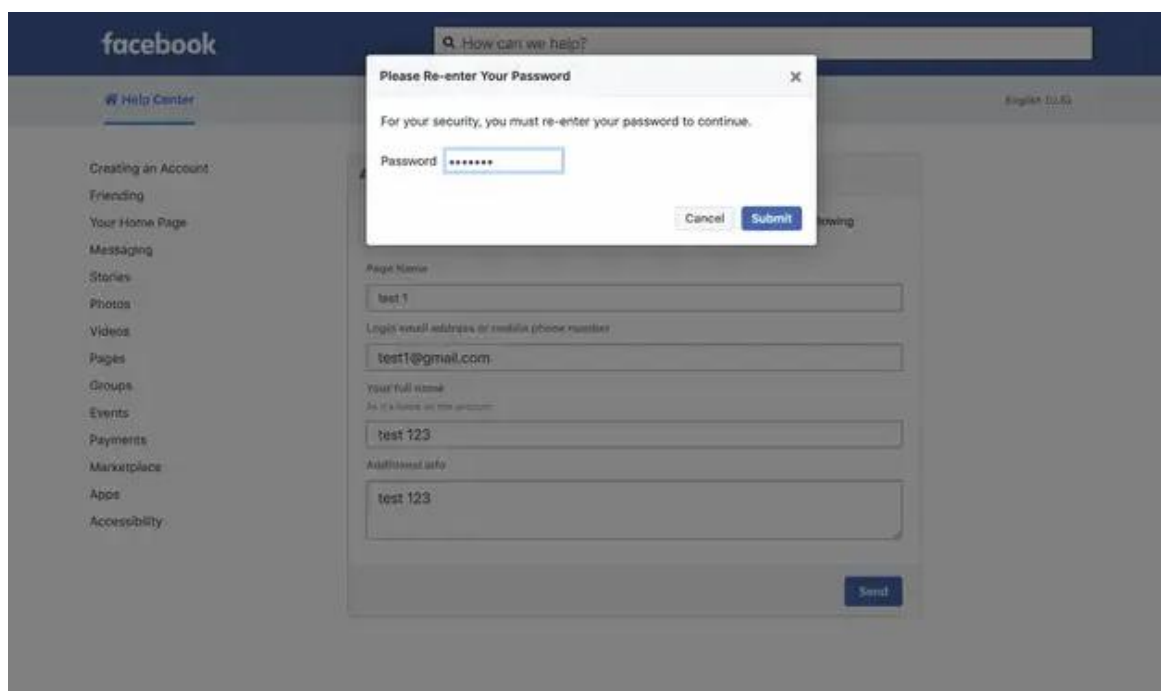
Mivel az üzenet valóban a Facebookra visz a meglehetősen általános „Policy Issues” szerző alatt, a leendő áldozat meggyőződhet róla, hogy nem egy kamu oldalra irányították: látja, hogy be van jelentkezve a Facebookra, amennyiben pedig nincs tisztában a jegyzetek funkció működésével, azt is simán elhiheti, hogy valóban a hálózat üzemeltetőjétől kapott valamilyen hivatalos értesítést. A levélben vázolt fellebbezési folyamat ezután egy másik hivatkozással folytatódik, amely azonban már egy rövidített *bit.ly* linken keresztül visz a kinézetében rendben lévő, a címet tekintve azonban több mint gyanús *facebook.com.fbmailcopyrights.com* oldalra:

forrás: businessinsider.com

A felhasználónak itt meg kell adnia egy nagy csomó adatát, így a nevét, az FB-oldal nevét vagy az email-címét is; a jelszót azonban nem kéri el, csak a legutolsó lépésben, egy szintén hitelesnek tűnő biztonsági promptban, amire elvileg a forma beküldéséhez szolgáló megerősítéshez van szükség. Természetesen aki még ezt is végrehajtja, annak a facebookos belépése egyenesen elröppen

a csalók kezébe, és a következményeket sok esetben súlyosbítja az az általános jelenség, hogy a felhasználók jelentős része ugyanazokat a belépési kulcsokat használja más szolgáltatásokhoz is. A többfaktoros hitelesítés vagy az URL-ek ellenőrzése persze sokat segít, de ez sem jellemző mindenkire.

forrás: businessinsider.com

A Facebook szóvivője a Business Insider kérdésére válaszolva elmondta, hogy időközben elérhetetlenné tették a félrevezető értesítés mögött álló oldalt, ami azonban nem jelenti, hogy ugyanígy nem próbálkozhat meg valaki más címeikkel. A közösségi hálózat a mostani tájékoztatásban is arra ösztönzi minden felhasználóját, hogy jelentsék be a gyanús-nak tartott leveleket vagy üzeneteket, és soha, semmilyen indokkal ne adják meg online csatorná-

kon a facebookos belépési adataikat. A társaság az adathalász technikákkal és a megfelelő intézkedésekkel kapcsolatban a [facebook.com/help/phishing](https://www.facebook.com/help/phishing) oldalon nyújt bővebb tájékoztatást felhasználóinak.

Forrás: <https://bitport.hu/ravasz-trukkel-probaljak-lehalaszni-a-facebookozok-jelszavat>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Személyi változás

Beküldte - 2020. január 03. - 12:12
Igazgatóság

Dr. Fülöp Péter helyettes államtitkár (EMMI Kultúráért Felelős Államtitkárság) tájékoztatása alapján értesítjük a kollégákat, hogy az Emberi Erőforrások Minisztériuma Könyvtári és Levéltári Főosztályának vezetését 2019. december 18. napjától Szóllás Péter főosztályvezető úr látja el. Főosztályvezető úr elérhetőségei: +36 1 795 5457, peter.szollas@emmi.gov.hu

Forrás: <https://ki.oszk.hu/hir/igazgatosag/szemelyi-valtozas>

Szóllás Péter

2004 óta dolgozom könyvtárosként a balatonalmádi Pannónia Kulturális Központ és Könyvtárban. Az elmúlt évek során szinte mindennel foglalkoztam, ami egy közepes méretű városi könyvtárban előfordulhat: olvasószolgálat, helytörténet, katalogizálás és gyűjteményszervezés, kistelepülési könyvtári ellátás, EU-s pályázatok, minőségirányítás, könyvtári informatika. Tevékenyen részt veszek a könyvtár alapidokumentumainak és szabályzatainak létrehozásában, folyamatos naprakészen tartásában.

A könyvtár informatikai felelőseként a feladataim közé tartozik a HunTéka integrált könyvtári rendszer adminisztrációja, feladatom a kollégák belső továbbképzése, valamint ellátom a rendszerkönyvtárosi feladatokat is. Szívesen foglalkozom a könyvtár közösségi funkciójával, a hagyományos könyvtári szolgáltatások modernizálásának kérdéseivel.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének 2005 óta vagyok tagja, az MKE Veszprém Megyei Szervezetének 2011 óta tanácsai képviselője, 2015 óta elnöke vagyok. Az MKE Tanácsa 2017 őszén az elnökévé választott. Részt vettem több alkalommal a Fitz József-könyvdíj bizottság munkájában, valamint közreműködtem az MKE új alapszabályának megalkotásában is. Az MKE 49. veszprémi vándorgyűlésének egyik főszervezőjeként a konferenciaszervezésbe is belekóstoltam.

Szívesen konzultálok kollégákkal, könyvtáros hallgatókkal, szakdolgozókkal a fenti témákban, illetve kiemelten a következőkkel kapcsolatban:

- közkönyvtárak közösségi funkciói,
- könyvtárinformatikai kérdések – kiemelten a HunTéka integrált könyvtári rendszer,
- könyvtári alapidokumentumok.

Telefon: 20/490-16-07

E-mail: pszollas@gmail.com

Skype: pszollas

Forrás:

<https://mke.info.hu/konyvtarvilag/2018/05/szollas-peter/>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Változtat a YouTube, hogy nagyobb biztonságban legyenek a gyerekek

A YouTube január 1-jével tette kötelezővé az USA-ban, hogy a feltöltők jelezzék, ha gyerekeknek szánt videót osztanak meg, most pedig világszerte bevezetik az új funkciót.

A tavalyi év végén egy apró, de annál fontosabb változást lengetett be a YouTube. A cég akkor egy hosszú e-mailben jelezte a felhasználóknak, a gyermekek online védelmére vonatkozó amerikai törvény (COPPA) értelmében a jövőben a felhasználók kötelesek lesznek megjelölni a feltöltésnél azokat a tartalmakat, amelyek a gyerekeknek készülnek.

Minderre azért van szükség, mert sokan attól tartottak, hogy a YouTube a gyerekekről adatokat gyűjthet, hogy aztán reklámot jelenítsen meg nekik. Az új funkciót január 1-jén élesítették, de csak most fog világszerte debütálni. A gyermekeknek szóló tartalom megjelölésével azonban a videónál automatikusan kikapcsolja a rendszer a személyre szabott hirdetéseket, a kommentelés lehetőségét, élőben sem lehet csevegni a videó mellett, és más hasonló funkciók is elérhetetlenek lesznek.

A fejlesztők szerint a videókat a gépi tanulás segítségével elemzik majd, hogy az algoritmus is megtalálja ezeket a kontenteket, ám elsőként arra van szükség, hogy a feltöltők megjelöljék a saját tartalmukat.

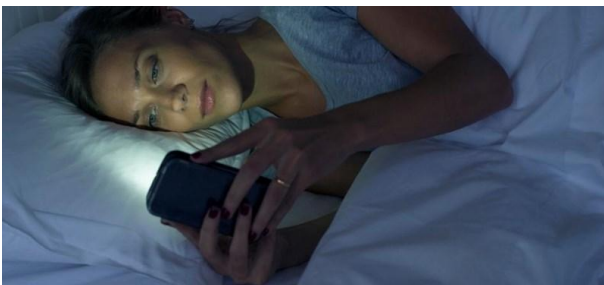
A YouTube továbbra is azt javasolja, hogy a gyerekbárát tartalmakért inkább a YouTube Kids szolgáltatást használják a szülők, a mostani lépéssel azonban igyekeznek elejét venni annak, hogy az oldalon a gyerekek célponttá váljanak.

Forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20200107_youtube_gyerek_tartalom_korlatozas_hirdetes

Válogatta: Fonyó Istvánné

Váratlanul kiderült, hogy a kék fénynél jobban gátolja az elalvást a kék fény szűrése

Lehet, hogy nem is olyan hasznos a mobilok kékfény-szűrő funkciója. Egy új kutatási eredmény azt sugallja, épp a kék fény tesz jót az elálmosodásnak, így éppen kiszűrése járhat rossz hatással.

Évek óta evidenciaként emlegetik, hogy a képernyők kék fénye nem csupán káros, hanem még az elalvást is nehezíti. Nem véletlen, hogy számos kékfény-szűrő megoldás született az elmúlt időkben. A Manchesteri Egyetem kutatói azonban meglepő kutatási eredményt publikáltak a *Current Biology* folyóiratban: lehet, hogy épp a kékfény-szűrők gátolják az elálmosodást.

A kékfény-szűrő célja, hogy ne hagyja felhalmozódni a szemben a melanopszin nevű fehérjét, ami maga is részt vesz a napi (cirkadián) ritmusok szabályozásában. A melanopszin reagál a fény változásaira, különösen, ha ez a fény rövidebb hullámhosszúságú, azaz kék fény.

Anélkül, hogy ezt a tényt kétségbe vonták volna a brit kutatók, inkább arra világítottak rá, hogy van, ami még jobban befolyásolja az ébrenlét-elalvás ciklusát. Ez pedig az agyunk. Amikor a kijelző sárgás színű, az valójában a nappal illúzióját kelti az agy számára, azaz azt, hogy még nincs itt az elal-

vás ideje. A szürkületet idéző kék színeknek pedig éppen ellentétes a hatása.

Az egereken végzett kutatásban speciálisan megvilágított fényt használtak, amely lehetővé tette a szín beállítását a fényerő megváltoztatása nélkül. Kiderült, hogy a kék szín gyengébb hatást gyakorolt az egér testére, mint az ugyanolyan erősségű világos sárga színek. A kutatási eredmények végső soron azt sugallják, hogy estefelé sokkal hasznosabb lehet hidegebb fényeket használni, nappal pedig inkább a melegeket.

[Vissza](#) **Night Shift**

A Night Shift sötétedés után automatikusan a színspektrum melegebb végére állítja át a kijelző színeit. Ez segíthet a jobb éjszakai alvásban.

© hvg.hu

Mindezzel együtt aki igazán jól akar aludni, az akkor teszi a legtöbbet ezért, ha este már egyáltalán nem képernyőzik, ugyanis meleg fény ide, hideg fény oda, mégis csak mesterséges fényről van szó.

A mostani kutatás azt pedig egyáltalán nem vonta kétségbe, hogy az okostelefonok, számítógépek és más digitális eszközök kék fénye felgyorsítja a látásromlást.

Forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20200102_kekfeny_szuro_hasznalata_hatasa_alvas_manchesteri_egyetem

Válogatta: Fonyó Istvánné

Súlyos változásokat okoz az agyban a digitális olvasás

Máshogy működik az ember agya, ha napokon keresztül végigolvas egy regényt, mintha a netes híreket böngészve csak címeket jegyez meg. Szükség van a mélyolvasásra és a kézzel írásra is, hogy empatikusabb, kritikusabb és türelmesebb legyen az ember – mondta az InfoRádióinak Tószegi Zsuzsanna, az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézetének docense.

Jelentősen átalakultak az olvasási szokások: míg korábban sokkal több, elmélyült figyelmet igénylő könyvet olvastak az emberek, ma már sokkal inkább hírportálokat, leveleket és közösségimédia-üzeneteket – mondta az InfoRádióinak **Tószegi Zsuzsanna**, az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézetének docense. Utóbbiak esetében inkább részleteket olvas az ember, és nem hosszú, összefüggő történeteket élményszerző vagy mélyolvasásnak is nevezett metódussal.

Az olvasásnak különböző fázisai is vannak. Ezért is beszélünk például funkcionális analfabetizmusról, ami azt jelenti, hogy az ember ismeri a betűket, egyszerű szavakat, feliratokat el tud olvasni, de arra már képtelen, hogy egy hosszabb, többoldalas, összefüggő szöveget egyrészt végigolvasson, másrészt értelmezzen – mondta Tószegi Zsuzsanna.

Miriam Wolf, a Kaliforniai Egyetem idegkutatója tanulmányában arról értekezik, hogy ha valaki mélyolvasással tud egy szövegre koncentrálni, vagy könyvet olvas, akkor empatikusabbá, műveltebbé és kritikusabbá is válhat.

Beszélni sokkal hamarabb tanul meg az ember, mint olvasni, ahhoz ugyanis az agynak el kell érnie egy bizonyos fejlettségi szintet.

Ha pedig a gyerekek megállnak a hosszabb szövegek olvasásával 10–12 éves korban, akkor nagyon sok minden hiányzik majd a habitusukból és a gondolkodásukból is.

Egészen más kapcsolatok alakulnak ki az agyban, ha hosszan vagyunk képesek akár egy 500 oldalas könyvet egy héten keresztül minden este olvasni, mintha az egész napot csak azzal töltenénk, hogy egy-két mondatos kis hírecskéket olvassunk itt-ott-amott – mondta Tószegi Zsuzsanna.

Meggyőződése – bár erről még kevés kutatás készült –, hogy *sokkal jelentősebb változást hoz majd az agyműködésben a kézzel írás visszaszorulása a gépeléssel szemben*, mint az, hogy adott esetben ugyanazt a szöveget képernyőről vagy papírról olvassuk-e.

Mint mondta, az írás sokkal inkább veszélyben van: jelentősen csökkent a kézirás használata a gépeléssel szemben. A szem értő figyelme nélkül ugyanis nem tudunk kézzel írni. Ugyanakkor egyre többen tanulnak meg vakon gépelni, úgy, hogy a mozdulatok közben nem kell nézniük a billentyűzetet. Ez pedig hosszabb távon jelentős változásokat hoz majd.

Forrás: <https://infostart.hu/kultura/2020/01/11/sulyos-valtozasokat-okoz-az-agyban-a-digitalis-olvasas>

Válogatta: Fritzné Tószeczki Mária

Fenntarthatóbbá tehető az internet

A világháló komoly szerepet játszik a klímaváltozásban: részben információs forrásként szolgál, másrészt a működtetésének jelentős az energiaigénye. Ez utóbbin változtatni lehetne.

Az Ovo Energy brit energiaellátó a kampányában igyekszik felhívni az emberek figyelmét arra, hogy közvetett módon mennyire környezetszennyezők az e-mailek. A tolmácsolt üzenet alapján, ha minden felnőtt Nagy-Britanniában naponta eggyel kevesebb elektronikus levelet küldene el, akkor évente több mint 16 000 tonna szén-dioxid kibocsátását lehetne megtakarítani. A cég a tanulmányában kimutatta, hogy csak a szigetországban naponta több mint 64 millió, köszönetet megfogalmazó e-mail továbbításáról lehetne lemondani. A több mint 16 000 tonna kibocsátott szén-dioxid megtakarítása 80 000 London-Madrid repülőút törlésének vagy 3300 dízelautó forgalomból való kivonásának felel meg.

Az interneten egyre több a hozzáférhető tartalom. A streamek korszakában folyamatosan nő a különböző élő videók száma, amelyek nem csupán a tárhelyet foglalják, de a sávszélességet is. Niklas Jordan webfejlesztő is aggódva figyeli ezt a folyamatot, szerinte mind a cégek, mind a felhasználók környezetbarátabbá tehetnék a világhálót. A 28 éves szakember egy digitális ügynökségnél dolgozik, de a honlapján tudatosan nem alkalmaz fotókat vagy grafikákat azért, hogy viszonylag gyorsan betöltődjön. Meggyőződése, hogy a technológia

jobbá teheti a világot, azonban célzottan kellene használni.

„Korábban kicsit megmosolyogták az embert, ha a fenntartható webdizájnról beszélt. 2019-ben viszont egyre több fejlesztő, dizájnér, ügynökség és médiakiadó foglalkozott azzal, hogy mit csinálhatnának jobban. Amennyiben a szén-dioxid-kibocsátás mértékét nézzük, akkor az internet és a digitális kommunikációs szolgáltatások körülbelül ugyanazon a szinten vannak, mint a teljes repülőgépipar. S a kibocsátott szén-dioxid-mennyiség nem csupán a nagyvállalatok szerverközpontjainak köszönhető, hanem az átlagos internetezőök böngészéseinek is, elsősorban a videók streamelésének. A Netflix például a globális letöltési forgalom 13 százalékáért felelős. Korábban az emberek elmentek a videotékákba, ma pedig már DVD-lemezeket sem kell írni. Ráadásul ott az úgynevezett reboundhatás: minél egyszerűbben kapunk meg bizonyos dolgokat, annál többet akarunk azokból. A mértéktelen fogyasztás miatt sokkal több energiát használunk el, mint korábban. Azt sem szabad elfelejteni, hogy egyre többször 4K felbontásban streamelnek videókat, amely rendkívül nagy továbbított adatmennyiséget jelent” – jelentette ki *Niklas Jordan*.

A webfejlesztő hozzátette, hogy minden, amit a világhálón teszünk, adatokat generál. Az adatok pedig nem mások, mint az A pontból B pontba küldött elektromos impulzusok. Régen, ha kinyomtattak egy újságot, akkor az akár éveken át is a polcon lehetett, nem bocsátott ki káros anyagokat és nem használt fel erőforrásokat. Napjainkban a digitális termékek ott vannak a szervereken és mindig áramot fogyasztanak. Annál többet, minél többen férnek hozzájuk. A termékeknek nem csupán az elkészítésük fogyaszt energiát, hanem minden egyes hozzáférés is. Szintén így van ez a Google keresőjének használatakor.

A szakember szerint nagy segítséget jelenthetne, ha egyre több oldalt működtetnének megújuló energiák felhasználásával. Az egyes portálok címei megadhatók a TheGreenWebFoundation.org rendszerében és kiderül, hogy megújuló energiák segít-

ségével üzemeltetik-e vagy sem. A Carbonalyser nevű Firefox-kiegészítő, illetve Android-alkalmazás szintén megmutatja, hogy mekkora autót megte-
telének felel meg az internetezésünkkel kibocsátott szén-dioxid-mennyiség.

„A Facebook tagja egy olyan szövetségnek, amely már korábban azt mondta, hogy kizárólag megújuló energiákat alkalmaz, míg a Twitternél viszonylag nagy az úgynevezett szürkeáram aránya, amelynek viszonylag nagy a károsanyag-kibocsátása. Az utóbbi ellen annyit tehetnek a felhasználók, hogy nyomást gyakorolnak a cégre. A nagy társaságok számára fontos a piacaik megtartása, ezért reagálnak az emberek jelzéseire és ha ők azt akarják, hogy az adott platform zöld legyen, akkor azzá teszik. A honlapüzemeltetők pedig figyelhetnének arra, hogy mennyi adat halad át az oldalon és valóban szükség van-e mindenhol egy-egy videó vagy hatalmas méretű fotó elhelyezésére. Egyébként egyáltalán nem nagy dolog egy klímabarát portál létrehozása” – hangsúlyozta Niklas Jordan.

A webfejlesztő hangsúlyozta, hogy van még egy dolog, amire figyelni kell: az 5G elterjedése. Az 5G egyrészt lehetővé fogja tenni a fájlok gyorsabb továbbítását, másrészt az 5G-adatkapcsolatok több energiát fogyasztanak majd, mint a WLAN-kapcsolatok. S, hogy mi lehet a megoldás? Jó példa a CNN Lite nevű honlap, amelyen kizárólag a tartalmak vannak fent és ezáltal a hagyományos

CNN-oldal adatmennyiségének egyetlen ezredét teszi ki.

A szakember egy másik példát is említett: egy átlagos portálon a betöltött adatmennyiség 75 százaléka a látogatók szempontjából teljesen haszontalan anyagokhoz, például szkriptekhez és hirdetésekhez kapcsolódik. Ez szükségtelen adatfelhasználás. Ő reklámblokkolót használ vagy fizet a platformoknak azért, hogy a hirdetés nélküli változatukat jelenítsék meg. Szintén „adatzabálók” a GIF fájlok, jobb lenne, ha helyettük HTML5-videókat mutatnának. Továbbá az ikonok PNG formátumban nagyon sok helyet foglalnak, míg SVG formátumban nem. Ezek mind „apróságok”, de nagyon sokat segíthetnek és minden egyes felesleges, ezúttal energiapocsékoló felhasználói kattintást kiszűrhetnek.

Jordan ugyanakkor kétségbe vonta, hogy a következő öt éven belül megvalósítható-e az elsősorban megújuló energiákra épülő internet. De azt mindenképpen szem előtt kell tartaniuk a vállalatoknak, hogy a fenntartható webdizájn anyagilag is kifizetődő lehet, például, ha szervereket bérelnek, amelyeknél külön felszámítják a generált adatmennyiséget. Komoly összegek takaríthatók meg, ha az üzemeltetett oldal minél karcsúbb.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/139317/fenntarthatobb-aheto-az-internet>

Válogatta: Berke Barnabásné

Operációs rendszert fejleszt a Facebook

A társaság teljes mértékben függetlenítené magát az olyan vetélytársaitól, mint a Google.

A The Information azt írja, hogy a Facebook eddig kizárólag hardvereket és alkalmazásokat fejlesztett, azonban mindez hamarosan megváltozhat, ugyanis a társaság immár saját operációs rendszeren is dolgozik, amelynek köszönhetően teljes körű ellenőrzést gyakorolhat majd a szolgáltatásai felett.

A Facebook az Oculus VR 2014 márciusi felvásárlása óta készít virtuális valóság szemüvegeket. Emellett 2018 októberében piacra dobta a Portal nevű okoshangszórókat is. A probléma csak az, hogy utóbbiakon az Android egyik módosított változata fut, ezért az óriáscég függ a vetélytársától. A Facebook ezt a függőséget akarja megszüntetni. Van még egy fontos indok: ha az érkező kiterjesztett valóság szemüvegen már nem az Android fog futni, hanem egy saját operációs rendszer, akkor abba nehezebben köthetnek bele a versenyhivatalok.

Mindenesetre az új projekthez már sikerült megfelelő szakembert találni *Mark Lucovsky* személyében, aki korábban részt vett a Windows készítésé-

ben. A fő elképzelés egy teljesen új szoftver létrehozása. A projekt éppen ezért tarthat akár évekig is.

A The Information mostani anyaga megerősíti a Bloomberg és a Financial Times korábbi híreit, amelyek arról szóltak, hogy a Facebook saját chipket készít, amelyek felgyorsítják majd a gépi tanulással és a mesterséges intelligenciával kapcsolatos számításokat.

A vállalat Burlingame városában, a Menlo Parkban lévő központ közelében hozza létre a több mint 70 000 négyzetméteres új telephelyét, ahol 2020-tól körülbelül 4000 alkalmazott fogja fejleszteni a virtuális és kiterjesztett valóság termékeket, s a különböző hardverek prototípusait. A látogatóknak lehetőségük lesz kipróbálni a hardvereket, éppúgy, ahogy az Apple és a Google üzleteiben is.

Bármennyire lesznek is azonban a Facebooknak saját hardverei és szoftverei, a fő tevékenysége továbbra is az adatok gyűjtése és a hirdetési helyek értékesítése lesz. A hardverek és az új operációs rendszer ezt erősítheti fel.

Andrew Bosworth, a Facebook hardverrészlegének vezetője kiemelte, hogy így akarják biztosítani azt, hogy a következő generáció esetében is jelen legyenek. Nem akarják elkövetni azt a hibát, hogy abban bízzanak, hogy a konkurensaik biztosítsanak számukra szoftverplatformot. Az utóbbit ezért nekik kell elkészíteniük.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/139262/operacios-rendszert-fejleszt-a-facebook>

Válogatta: Berke Barnabásné

Digitalizálás – a következő öt év döntő lehet a médiaóriások életében

Az innováció és az új üzleti modellek kidolgozása és alkalmazása elengedhetetlen lesz.

Az Ernst & Young (EY) pénzügyi tanácsadó cég legújabb, *How are media and entertainment businesses reinventing in an age of transformation?* című tanulmánya szerint a globális média- és szórakoztatóipari cégek vezetőinek több mint egyharmada tart attól, hogy vállalata túlélését a digitalizálás a következő öt esztendőben veszélyeztetni fogja. A média területén az új üzleti modellek kialakulása miatt elengedhetlenné vált a régi üzleti modellek eltávolítása és az innováció előtérbe helyezése.

A megkérdezettek fele nyilatkozta azt, hogy a klasszikus üzleti modelleket alkalmazó médiatár-

saságok nem élhetik túl a következő öt évet, 28 százalékuk pedig azt jelezte, hogy mindenképpen a digitalizáláshoz akarják igazítani az általuk vezetett cégeket, de nincs konkrét tervük arra vonatkozóan, hogy milyen intézkedéseket foganatosítsanak. *John Harrison*, az Ernst & Young globális média és szórakoztatóipari részlegének vezetője kijelentette, hogy a jövedelemforrások és az üzleti modellek sokfélesége miatt sok menedzser nem is igazán tudja, hogy hol és mivel kezdje a teendőket.

A válaszolók 55 százaléka mondta azt, hogy vállalata struktúráját egyszerűsíteni akarja és konszolidálni szeretné a belső részlegeket. 56 százalékuk úgy vélte, hogy különösen fontos az, hogy a digitalizálás miatt nagyobb mértékben elérhetővé váljanak a különböző adatok. Az innovációkhoz a vállalatoknak gyűjteniük kell a saját adataikat. A vezetők válaszaik alapján különleges kihívást jelent ugyanakkor a fiatal tehetségek képzése. Miután a modern társaságok alkalmazottai különböző generációkat képviselnek, ezért a megkérdezettek 30 százalékának volt különösen fontos az, hogy eltüntessék a képességeik között lévő szakadékokat azért, hogy előre tudják mozdítani az innovációkat.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/139422/digitalizalas-a-kovetkezo-ot-ev-donto-lehet-a-mediaoriasok-eleteben>

Válogatta: Berke Barnabásné

A Z-Wave is nyitott szabvány lesz

A módosítással a felhasználók járnak a legjobban.

A Z-Wave jelenleg számos okosotthon-rendszer esetében kommunikációs szabványként működik és elméletileg lehetővé teszi a gyártókon átnyúló kapcsolódást. A szabvánnyal kapcsolatos ügyeket és fejlesztéseket a Z-Wave Szövetség intézi. A valóságban azonban gyakran előfordul, hogy az elvileg kompatibilis különböző komponensek, illetve azok egyes funkciói nem működnek együtt egymással. Ennek hátterében az áll, hogy nem mindegyik okosotthon-rendszer engedélyez hozzáférést minden egyes paraméterhez.

A helyzetet eddig az is nehezítette, hogy a Z-Wave chipeket kizárólag a Silicon Labs készíthette el, ami akadályozta a piaci versenyt és az árharcot,

ráadásul biztosította, hogy a vállalat – az exkluzív chipeladásokon keresztül – éveken át ellenőrizhesse az ökoszisztémát. Ez változott meg mostantól. A Silicon Labs ugyanis bejelentette, hogy engedélyezte más gyártók számára is a Z-Wave technológiát alkalmazó chipek fejlesztését és gyártását. A szabvány 2020 második negyedévére válhat nyitottá.

A második jelentős változtatás, hogy a Z-Wave Szövetséget a jövőben független vállalatba szervezi ki a Silicon Labs. A részleteket a következő hónapokban hozzák nyilvánosságra, de a cél az, hogy a szoftverfejlesztő cégek és a chipgyártók a jövőben szerepet vállaljanak a Z-Wave továbbfejlesztésében. A Silicon Labs azt reméli ezektől a lépésektől, hogy a szabvány még jobban elterjed világszerte. A Z-Wave szabványt jelenleg több mint 700 társaság és több mint 3200 termék támogatja, s napjainkban a vezeték nélküli okosotthon-ellenőrző technológiák piacán meghatározónak számít.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/139228/a-z-wave-is-nyitott-szabvany-lesz>

Válogatta: Berke Barnabásné

Az e-mail is lehet klímagyilkos

Nem is gondolnák a felhasználók, hogy mennyi káros anyagot bocsátanak ki a digitális technológiák.

Az Ovo Energy brit energiaellátó kampányt indított, amelyben igyekszik felhívni az emberek figyelmét arra, hogy közvetett módon mennyire környezet-szennyezők az e-mailek. A tolmácsolt üzenet alapján, ha minden felnőtt Nagy-Britanniában naponta eggyel kevesebb elektronikus levelet küldene el, akkor évente több mint 16 000 tonna szén-dioxid kibocsátását lehetne megtakarítani. A cég a tanulmányában kimutatta, hogy csak a szigetországban naponta több mint 64 millió, köszönetet megfogalmazó e-mail továbbításáról lehetne lemondani. A több mint 16 000 tonna kibocsátott szén-dioxid megtakarítása 80 000 London-Madrid repülőút törlésének vagy 3300 dízelautó forgalomból való kivonásának felel meg.

A The Shift Project nevű francia környezetvédelmi szervezet szerint a digitális technológiák energiafogyasztása nő a leggyorsabban. Jelenleg ezek a technológiák felelősek a világ szén-dioxid-kibocsátásának 4 százalékáért, ez több mint a globális légi közlekedés által kibocsátott szén-dioxid-mennyiség. 2025-re az arány 8 százalékra emelkedhet. *Zeynep Kahraman-Clause*, a The Shift Project projektvezetője azt mondta, hogy a felhasználóknak legalább azon el kellene gondolkodniuk, hogy melyik e-maileket küldik el. Hozzátette, hogy ha figyelembe vesszük, hogy a globális adatforgalom évente 25 százalékkal nő, akkor sürgősen el kell gondolkodnunk azon, hogy melyik tartalmakat továbbítsuk az online hálózatokon

keresztül. Meg kell vizsgálni, hogy egy adott e-mail elküldésére valóban szükség van-e, mennyi címezettet írnak be az emberek és nem jobb lenne-e egy olyan platformot használni, mint a Dopbox.

Thomas Nau, az Ulmi Egyetem Kommunikációs és Információs Központjának vezetőhelyettese szerint nem kell, hogy a felhasználóknak egy-egy elektronikus levél miatt lelkiismeret-furdalásuk legyen. Az egyetemi számítógép-központba is az e-mailek 85 százaléka nem érkezik meg, mert kéretlen elektronikus reklámlevelek. A szakember úgy gondolta, hogy a YouTube-videók folyamatosan nézése sokkal jobban károsítja a környezetet. Emellett azt sem szabad elfelejteni, hogy a felhasználók egyre nagyobb teljesítményű számítógépekhez és alkatrészekhez férhetnek hozzá.

Zeynep Kahraman-Clause mindezt azzal egészítette ki, hogy a digitális világ növekvő energiahatékonysága a legnagyobb probléma és pont nem azt eredményezi, hogy kevesebb áramot használjanak el az emberek. Ellenkezőleg: egyre több lehetőség áll rendelkezésre. Elgondolkodtató továbbá az is, hogy egy mobiltelefon életciklusából az energia 90 százalékát már azelőtt felhasználták, hogy az adott készüléket a vásárló egyáltalán megvette volna.

A projektvezető ugyanakkor leszögezte, hogy a technika nem ördögtől való és eleve a digitális technológiák nélkül nem lenne lehetőség a klímaváltozás ellenőrzésére. A legfontosabb az lenne, hogy az emberek ne a legújabb és a leggyorsabb termékeket vásárolják meg, a lehető legritkábban cseréljék le az okostelefonjaikat és az új modellek megrendelése helyett részesítsék előnyben a meglévő készülékek javítását vagy a használt eszközök beszerzését.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/139192/az-e-mail-is-lehet-klimagyilkos>

Válogatta: Berke Barnabásné

Új főigazgatója lesz az OSZK-nak, Demeter újra miniszteri biztos, épül a Magyar Nyelv Háza

Hamvay Péter

Alig fél évvel a korábbi után újabb pályázatot írtak ki az Országos Széchényi Könyvtár vezetésére, derül ki az EMMI honlapjáról. A Hivatalos Értesítőből pedig az, hogy Demeter Szilárd újabb két évre miniszteri biztos lesz, széles portfólióval, amiben a korábban elvetett nemzeti kultúrközpont terve is benne rejlik.

Úgy tűnik a kormány bicskája folyton beletörik az Országos Széchényi Könyvtárba (OSZK). Fél évvel ezelőtt igazgatói pályázatot írt ki az EMMI, amit aztán titokban eredménytelenek nyilvánított. Így az egyik legesélyesebb pályázó, az EMMI korábbi helyettes államtitkára, Orbán Viktor egykori sajtófőnöke, a bölcsész végzettségű Hammerstein Judit csak megbízással foglalhatta el a pozíciót tavaly augusztusban. A minisztérium ezt megpróbálta egy ügyetlen közleményben elrejtetni, amit ebben a cikkünkben fejtettük meg:

https://hvg.hu/itthon/20190829_Szocs_Geza_oszk_demeter_szilard_hammerstein_judit_miniszteri_biztos_koltozes. Úgy tudjuk, eredetileg Hammerstein lett volna a befutó, de időközben a kultúrharc egyik vezet figurája, Demeter Szilárd, a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) főigazgatója is rástartolt az intézményre. Ebből a szituációból aztán a szokásos

„oszd meg és uralkodj” orbáni elve szerint az a megoldás született, hogy Demeter múlt év végéig az OSZK költözéséért felelős miniszteri biztos lett, Hammerstein pedig megbízott főigazgató lett határozatlan időre.

Demeter koncepciója az volt, hogy az OSZK-t és PIM-et, és még néhány könyvkultúrával, irodalommal foglalkozó intézmény összevonásával zöldmezős beruházásként létrehoz egy nagy irodalmi kombinátot. Ezt be is eröltették a színházi törvény módosításának tervezetébe, de a szakmai, ellenzéki, sőt, belső tiltakozásaik következtében – ahogy az NKA tervezett megszüntetése – a Magyar Nemzeti Kultúrközpont terve is kikerült a később módosított és a parlament által elfogadott tervezetből. Demeter mostani miniszteri biztos portfoliójából azonban az derül ki, a terv nem került végleg a süllyesztőbe.

Ellenkezőleg, a kinevezési okmányban az olvasható, hogy feladata lesz: „előkészíteni és koordinálni a „Magyar Nyelv Háza” zöldmezős ingatlanberuházás előkészítését, majd a költözés folyamatát, illetve ellátja a nemzeti gyűjtemények megújításával és lehetséges integrációjával kapcsolatos feladatokat, különös tekintettel az Országos Széchényi Könyvtár és a Petőfi Irodalmi Múzeum fejlesztéseinek összehangolására.”

Demeter kérdésünkre, hogy a Magyar Nyelv Háza valójában az OSZK és PIM összevonását jelenti-e, azt válaszolta: „Az egyik forgatókönyv szerint az ingatlan-együttes, helyet adhat az OSZK-nak, a PIM-nek, az Országos Színháztörténeti Intézetnek, kiadóknak, írószakmai szervezeteknek is. „A másik elképzelés pedig az, hogy csak az OSZK-nak épülne korszerűingatlan.” Ezt, és az épület helyszínét természetesen a kormány dönti majd el. Demeter feladata épp ennek a döntésnek az előkészítése lesz. Mint korábban megírtuk, elképzelhető, hogy a látványos Duna partra kerülne az új OSZK/Magyar Nyelv Háza.

Mint korábban megírtuk, elképzelhető, hogy a látványos Duna partra kerülne az új OSZK/Ma-

gyar Nyelv Háza. Demeter továbbra is vezeti az OSZK-t átvilágító bizottságot, és „az átvilágítás végén javaslatokat fogalmaz meg az emberi erőforrások minisztere számára”. A miniszteri biztos érvelése szerint, az OSZK megújításához, a költözés elindításához „erős döntési kompetenciákkal bíró főigazgató kell”, ezért írta ki a miniszter a pályázatot. Hammerstein Judit kérdésünkre elmondta, ő maga hasonló okokra hivatkozva kifejezetten kérte, hogy új pályázatot írjanak ki, ami itt olvasható:

<https://www.kormany.hu/download/6/af/b1000/P%C3%A1ly%C3%A1zat%202020.pdf#!DocumentBrowse>. Ugyanakkor arra nem adott választ, hogy indul-e rajta.

Forrás:

https://hvg.hu/kultura/20200112_Uj_foigazgatoja_lesz_az_OSZKnak_Demeter_ujra_miniszteri_biztos_epul_a_Magyar_Nyelv_Haza

Válogatta: Berke Barnabásné

Meggátolnák a Facebook-szolgáltatások összevonását

Az ötlet megvalósítása komoly akadályokba ütközhet.

Januárban szivárgott ki *Mark Zuckerberg* azon elképzelése, amelynek értelmében ötvöznék az Instagramot, a WhatsAppot és a Facebook Messengerert azért, hogy az emberek még több időt töltsenek el a portálon. Az ötlet megvalósítása esetén a három szolgáltatást használók kommunikálhatnának egymással anélkül, hogy ki kellene lépniük az éppen futtatott alkalmazásokból. A három platform technológiai infrastruktúrájának átdolgozásán és az elképzelése gyakorlatba való átültetésén több ezer fejlesztő dolgozik. A projekt lezárása után a három ajánlat szoftveres oldalról

ugyanazokon a protokollokon és interfészekon fog alapulni.

Júniusban derült ki, hogy a tengerentúlon vizsgálat indul a Facebook ellen, miután a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (FTC) engedélyt kapott arra, hogy kivizsgálja a közösségi platform esetleges piaci versenyjoggal ellentétes döntéseit. A *The Wall Street Journal* és a *CNBC* értesülései alapján most ez az információ azzal egészült ki, hogy az FTC olyan jogi lépéseket akar bevezetni a Facebook ellen, amelyek megakadályoznák a három szolgáltatás tervezett összevonását. A testület munkatársai közölték, hogy előzetes intézkedésként egy egyszerű bírósági végzéssel blokkolnák a szolgáltatások műszaki integrációját. A hírre a Facebook részvényei 2,7 százalékkal gyengültek.

A bizottság három republikánus és kettő demokrata tagja szavaz majd a kérdésben, s a döntéshozatalhoz elegendő az egyszerű többség. Az FTC egyik szóvivője nem kommentálta a kiszivárgott információkat.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/139144/meggatolnak-a-facebook-szolgáltatások-összevonását>

Válogatta: Berke Barnabásné

Módszertani útmutató készült a közgyűteményi kulturális örökség digitalizálásához és közzétételéhez

Szűts Etele – 2019. december 10. 1:03

A hosszútávú, 2025-ig tartó Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) keretében elkészült a Fehér Könyv elnevezésű módszertani segédlet, amely bemutatja az aggregátorokat és tartalmazza a közgyűtemények digitalizálási munkájához szükséges szabványokat és módszertani segédleteket.

A Fehér Könyv elkészítésében az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) megbízásából felkért közgyűteményi szakértőkkel együtt a Forum Hungaricum munkatársai is részt vettek. A készítők a gyakorlati segítséget nyújtó dokumentumot folyamatosan változó elektronikus kiadványnak szánták. A technológia folyamatos fejlődése, illetve a digitalizálási gyakorlatok változása miatt a módszertani útmutató időről időre felülvizsgálásra és kiegészítésre fog kerülni.

Fekete Péter, az EMMI kultúráért felelős államtitkára a Fehér Könyv előszavában így fogalmaz: A Stratégia kidolgozása messze túlmutat azonban az egyes közgyűteményeken. Megalkotásához a tudomány- és a szakágak közötti szoros együttműködésre, közös gondolkodás megteremtésére volt szükség. Mára elmondhatjuk, hogy a közgyűtemények – és köztük az „aggregátor-intézmények” –

együttműködése folyamatos és eredményes. Az egymással megosztott tudás és információ nemcsak a munkacsoportok szakmai együtt munkálkodásában, hanem a közös, online megjelenés következtében is szélesebb körben hasznosulhat. Stratégiai célunk, hogy a közös kulturális értékeink megismerhetővé és közkinccsé válhassanak, és használatuk épüljön be a mindennapjainkba a 21. századi technológia segítségével.”

Steiner Szilárd üvegnegatívjai – Olvasó fiú (Kuny Domokos Múzeum CC BY)

Az elkészült módszertani útmutató hozzájárul, hogy a közgyűtemények digitalizálási munkája azonos irányelvek mentén valósuljon meg. Részletesen bemutatja a KDS-ben rögzített aggregátor intézményeket, továbbá tartalmazza a magyar kulturális örökség digitalizálásához és – a hatályos jogi szabályozásoknak megfelelő – online közzété-

teléhez szükséges nemzetközileg is alkalmazott szabványokat és metaadat-szerkezeteket.

Fehér Könyv:

KÓMÁR Éva – BÁNKI Zsolt (szerk.): Fehér Könyv : Módszertani útmutató a közgyűteményi kulturális örökség digitalizálásához és közzétételéhez. Budapest, Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2019.

Borítókép: Érdeklődők a könyves standnál (Fortepan CC BY-SA)

Forrás:

<http://forumhungaricum.hu/kulturkincs/modszertani-utmutato-keszult-a-kozgyujtemenyi-kulturalis-orokseg-digitalizalashoz-es-kozzetetelehez/>

Válogatta: Berke Barnabásné

Vizsgálják az okosvárosok szociotechnikai hatásait

A települések lakosait általában nem kérdezik meg, hogy akarnak-e új technológiákat a környezetükben.

Susan J. Winter, a Marylandi Egyetem professzora azt tanulmányozza, hogy az emberekkel egyeztet-e valaki az új technológiák használatáról, illetve arról, hogy milyen rendszereket vezetnek be és miért éppen azokat rendszeresítik. Többek között azt sem kérdezik meg a felhasználóktól, hogy akarnak-e például önállóan közlekedő buszokat a városukban. Pedig az okosvárosok szociotechnikai hatásait mindeképpen figyelembe kellene venniük a tervezőknek, a döntéshozóknak és a vezetőknek.

Winter a projekt során együttműködik a Nyugat-Baltimore-ban lévő kutatókkal. A kooperáció nem véletlen, hiszen ott önállóan közlekedő buszokat üzemeltetnek azért, hogy növeljék a forgalom hatékonyságát és csökkentsék a költségeket. A professzor összegezte a tapasztalatokat. A legfontosabb és legérdekesebb megállapítása az volt, hogy elsősorban a szegény emberek körében nagy a technológiák elutasíthatósága, például az okosbuszok alkalmazásával kapcsolatban. A helyi lakosokat ugyanis senki sem kérdezte meg arról, hogy akarják-e egyáltalán ezeket a járműveket.

Az álláspont egyébként nem a technikaellenességnek köszönhető, hanem annak, hogy a buszvezetés egy régi szakma és sokan nem szeretnék, ha az autonóm buszok miatt ezek az emberek elveszítenék a munkájukat. A helyiek kétharmada afroamerikai és a többségük attól tartott, hogy ha nem lesznek buszvezetők, azaz semmilyen hivatalos személy nem lesz a járművön, akkor még nagyobb lesz a bűnözés és több a rasszizmusból elkövetett erőszakos bűncselekmény. Bármilyen furcsának tűnhet, a buszvezetők a biztonságot jelentik a helyiek számára. Ők az önállóan közlekedő buszok helyett inkább ingyenes WLAN-hozzáféréseket szeretnének, hogy a hosszú utazásaik alatt kényelmesebben tudják eltölteni az időt.

A szakember rámutatott, hogy a felhasználók és a technológiák egymás mellett fejlődnek, de ugyanakkor ott vannak a vállalatok is, amelyeknek elsősorban a részvényeseik felé vannak kötelezettségeik, ezáltal sokszor nem a közjót tartják szem előtt. Ezért ha egy város egy társaság technológiáját vásárolja meg, akkor meg kell kérdeznie magától, hogy az jó-e az embereknek is. S lehetőleg a kérdést mindenkinek fel kell tenni. Az időseket, az édesanyákat és a krónikus betegeket ugyanis csak ritkán veszik figyelembe, pedig ők is a településeken élnek és vannak igényeik. Amennyiben szélesebb körű a kommunikáció, akkor a technológiák elfogadása is nagyobb lesz. Végül fontos, hogy sose a technológia legyen a középpontban, hanem az csupán eszköz legyen egy cél eléréséhez.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/138835/vizsgaljak-az-okosvarosok-szociotechnikai-hatasait>

Válogatta: Berke Barnabásné

Windows 7 – folytatódik a funkciók lekapcsolása

A Microsoft a hivatalos terméktámogatás lejártának közeledtével egyre több korlátozást vezet be.

A redmondi óriáscég hivatalosan 2020. január 15-ig támogatja a Windows 7 operációs rendszert, amelyhez az utolsó biztonsági frissítéseket várhatóan január 14-én adja majd ki. A Microsoft oldalán olvasható információk alapján a jövő januári utolsó biztonsági frissítések felleltelítése után látható lesz az a teljes képernyős figyelmeztetés, amely a lejárt terméktámogatásra és a szükséges váltásra fogja felhívni a felhasználók figyelmét. Az ablak egészen addig látható marad, amíg azt az adott személy manuálisan be nem zárja. Az intézkedés a Windows 7 Starter, Home Basic, Home Premium és Pro verziókat érinti, a Pro esetében kivételt

jelentenek a külön pénzért meghosszabbított terméktámogatású változatok.

Emellett az is eldőlt, hogy folytatódik a funkciók korlátozása. A Windows 7 rendszerű számítógépeknek a Microsoft Security Essentials (MSE) 2020. január 14. után már nem fog naprakész védelmet nyújtani. A hivatalos tájékoztatás alapján a termék egyedien a Windows 7 operációs rendszerhez tartozik, ezért ugyanazokat az életciklus-időpontokat követi a támogatása. Mindez azt jelenti, hogy nem csupán a szoftverfrissítések nem lesznek 2020. január 14. után elérhetők, hanem a vírusdefiníciók sem.

Az már januárban ismertté vált, hogy a Windows 7 esetében lekapcsol bizonyos funkciókat a Microsoft azért, hogy a felhasználókat minden eszközzel a Windows 10-re való átváltásra ösztönözze. Így a Windows 7, 8 és 8.1 már nem nyújtanak új metaadatokat a Windows Media Centerhez, míg a Windows 7 esetében a Windows Media Playerhez sem.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/139104/windows-7-folytatodik-a-funkciok-lekapcsolasa>

Válogatta: Berke Barnabásné

A vírusellenes programok legújabb tesztjében az operációs rendszer beépített megoldása, a Windows Defender a maximális 18-ból 17,5 fél pontot szerzett

Az AV-TEST új kutatást végzett, hogy a Windows 10-felhasználóknak megtalálja a legjobb vírusellenes programokat, és ezúttal holtversenyben három megoldás is a dobogó legmagasabb fokán végzett.

A kutatók 19 terméket teszteltek. Közülük három érte el a maximális 18 pontot: a Bitdefender Internet Security, a Kaspersky Internet Security és a Symantec Norton Security. Mindhárman hibátlan teljesítményt nyújtottak a védelmet, a teljesítményt és a használhatóságot mérő tesztekben.

De több más szoftver is nagyon közel jutott a maximális pontszámhoz. 17,5 pontot szerzett egyebek közt az Avast Free Antivirus, az McAfee Internet Security, a Trend Micro Internet Security, és végül, de nem utolsó sorban a Microsoft Windows Defendere, amely csak a védelem kategóriájában hullatott el fél pontot.

Ez pedig nagyon jó hír minden Windows 10-felhasználónak, mert azt bizonyítja, hogy az operációs rendszer beépített biztonsági szoftvere gyakorlatilag ugyanazt tudja, mint a külső fejlesztők legszínvonalasabb megoldásai.

Forrás: <https://computerworld.hu/biztonsag/szuper-hir-mindenkinek-aki-windows-10-et-hasznal>

Válogatta: Berke Barnabásné

E számunk megjelenését önkéntes munkájával segítette:

Berke Barnabásné
Fonyó Istvánné
Hegyközi Ilona
Prokné Palik Mária
Sörény Edina
Szakadát István
Tószegi Zsuzsanna